

מסכת סנהדרין פרק ראשון דיני ממונות
מתוך "גמרא נוקה"
על שם הורי נפתלי וחנה הולנדר הכ"מ

מקרא:

דברי הגמרא באותיות כאלה: ROD 12; רש"י בתוך הגמרא בסוגריים () ובתוך הסוגריים - אותיות MIRIAM 10; מראי מקומות גם MIRIAM 10; מובאות וציטטות בגופן NARKISIM; השלמת פסוקי המקרא בסוגריים () ובאותיות NARKISIM 10; הערות: בסוגריים [] באותיות CourierNew 10; ההערות עם קידומת # אינם פשוט הגמרא אלא הערת העורך לבדיקת הלומד. תחילת עמוד - בתחילת שורה, אפילו באמצע משפט - כך: (תענית ב, ב)
הגירסא: לפי דפוס וילנא עם אחדים מההגהות שעל הדף - לפי הנראה לי כנחוצן לצורך הפשט הפשוט.

מקרא: בתחילת הדף

הערות בשולי הדף - בתצוגת דף אינטרנט אפשר - באקפלורר - להניח עליהם את הסמן ואז מופיעה ההערה בחלון. אפשר גם לראות אם עוברים לתצוגה של דף הדפסה.

In Explorer, Footnotes become visible when the cursor rests on the number of the footnote.

הערות וטבלאות באנגלית - ע"י כולל עיון הדף, ראש הכולל הרב מרדכי קורנפלד -

Producers of the Dafyomi Advancement Forum, <mailto:daf@dafyomi.co.il>,

<http://www.dafyomi.co.il/>

This material is ©2009 by Julius Hollander 27 Bialik St., Petah Tikva, Israel 49351

Permission to distribute this material, with this notice, is granted - with request to notify of use at yeshol@gmail.com.

מסכת סנהדרין פרק ראשון דיני ממונות

(סנהדרין ב, א)

משנה:

דיני ממונות בשלשה (בגמרא ילפינן להו); גזילות (כופר בפקדון); דמשלח ביד הוי גזלן, וכן החוטף מיד חבריו הוי גזלן, כגון 'ויגזול את החנית מיד המצרי' (שמואל ב כג, כא) אבל לוח ולא שילם לא מיקרי גזלן, דמלוה להוצאה ניתנה) וחבלות (החובל בחבירו חייב בחמשה דברים, כדאמרין בבבא קמא (דף פד). 'ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו' (ויקרא כד, יט) - כן יעשה לו בממון) בשלשה (ובגמרא פריך: היינו 'דיני ממונות?); נזק (דשור המועד או אדם שהזיקו; ובגמרא פריך: 'היינו חבלות?); וחצי נזק, תשלומי כפל (דגניבה שנמצא בידו, דכתיב (שמות כב, ג) 'אם המצא תמצא בידו וגו') ותשלומי ארבעה וחמשה (דשור או שה שטבחו או מכרו) - בשלשה; האונס והמפתה (נערה בתולה - חמשים כסף) והמוציא שם רע ('לא מצאתי לבתך בתולים וגו') וענשו אותו מאה כסף וגו' (דברים כב, יז-יט)) - בשלשה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: מוציא שם רע בעשרים ושלשה, מפני שיש בו דיני נפשות (דאם אמת היה שזינתה תחתיו - היא בסקילה, ודיני נפשות בעינן כ"ג (לקמן בפירקין) (דף טו)).

מכות (מלקות ארבעים) - בשלשה; משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה (טעמא דרבי ישמעאל ורבנן מפרש בגמרא (דף י. מקראי). עיבור החדש (בגמרא מפרש) - בשלשה, עיבור השנה (שהיו ב"ד יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה, כדאמרין בגמרא); - בשלשה, דברי רבי מאיר; רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה; ואם גמרו בשלשה - מעוברת (מילתיה דרבי שמעון מפרשא בגמרא בברייתא (דף י:)).

סמיכת זקנים (על ראש פר העלם דבר של צבור) ועריפת עגלה בשלשה - דברי רבי שמעון; רבי יהודה אומר: בחמשה. החליצה (בשלשה; ביבמות יליף לה בפרק 'מצות חליצה' (דף קא.)) והמיאון (יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה - יוצאה בלא גט - במיאון - כל זמן שלא גדלה תחתיו, ובשלשה בעינן: דכל דתקון רבנן - כעין דאורייתא תקון, ומיאון דרבנן; דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא: דאין קדושי קטנה כלום אלא אם כן קדשה אביה, דכתיב (דברים כב, טז) 'את בתי נתתי לאיש הזה' - בשלשה.

נטע רבעי (אם בא לחללו על המעות וכן מעשר שני) ומעשר שני שאין דמיו
ידועין (כגון פירות והקייבו שאין להם שער בשוק) – בשלשה;
ההקדשות (הבא לפדותן) – בשלשה (צריך שלשה לשומן); הערכין המטלטלים
(בגמרא מפרש (דף יד:)) – בשלשה; רבי יהודה אומר: אחד מהן כהן (דכתיב כהן
בפרשה: 'עורך הכהן וגו' (ויקרא כז, יב)); והקרקעות (של הקדש) – תשעה וכהן (צריך
תשעה והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן; בגמרא (דף טו.) מפרש, ויליף להו מקראי); ואדם כיוצא
בהן (הבא לפדות עצמו מיד הקדש – צריך עשרה לשומן). (ובגמרא (שם) פריך: אדם מי קדיש?)

דיני נפשות – בעשרים ושלשה (לקמן יליף לה במתניתין); הרובע והנרבע
(שור שרבע אשה ובהמה שנרבעת לאיש – נידונית הבהמה ליסקל) בעשרים ושלשה (כאדם הרובע,
דאיתקוש להדדי: 'והרגת את האשה ואת הבהמה'; בהמה היינו רובע, ואיתקוש בהמה לאשה: מה אשה בכ"ג –
אף בהמה בכהן גדול), שנאמר (ויקרא כז, טז) [ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אתה] והרגת את
האשה ואת הבהמה [מות יומתו דמיהם בס] ואומר (ויקרא כז, טז) [ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות
יומת] ואת הבהמה תהרגו (בנרבע כתיב); שור הנסקל (שנגח אדם ומת) בעשרים
ושלשה, שנאמר (שמות כא, כט) [ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש
או אשה] השור יסקל וגם בעליו יומת: כמיתת בעלים (אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין, דבעי
עשרים ושלשה) כך מיתת השור (דהאי 'בעליו יומת' קרא יתרא להך דרשא, ולא דנתחייב קטלא,
כדמפרש טעמא בגמרא (שם)); הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס (חיה היא)
והנחש (שהמיתו אדם) מיתתן בעשרים ושלשה (ונידונין בסקילה כשור, דאמרינן בבבא
קמא: 'אחד שור ואחד כו' [בשור שנגח את הפרה (דף נד:)]); רבי אליעזר אומר: כל הקודם
להורגן זכה. רבי עקיבא אומר: מיתתן בעשרים ושלשה.

אין דנין לא את השבט (רובו של שבט שעבדו עבודה זרה במיד) ולא את נביא
השקר (בחנק; בגמרא (דף טז.) בעי: מנלן דבעי שבעים ואחד?) ולא את כהן גדול אלא על
פי בית דין של שבעים ואחד, ואין מוציאין למלחמת הרשות (כל
מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל) אלא על פי בית דין
של שבעים ואחד, אין מוסיפין על העיר (ירושלים) ועל העזרות אלא
על פי בית דין של שבעים ואחד, אין עושין סנהדריות לשבטים
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד (שהיו מושיבים סנהדרין קטנה של כ"ג בכל עיר
ועיר, דכתיב (דברים טז, יח) 'תתן לך בכל שערך'; וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהשיבם
וכו' יליף בגמרא (דף טז:)), אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של
שבעים ואחד, אין עושין עיר הנדחת בספר (כך המבדיל בין ישראל לנכרים,
ובלעז"מ מרק"א; ובגמרא (שם) מפרש טעמא) ולא שלש, אבל עושין אחת או שתיים.

סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה.
מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד? שנאמר (במדבר יא, טז) [ויאמר ה' אל משה]
אספה לי שבעים איש מזקני ישראל [אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו
שם עמך] ומשה על גביהן. רבי יהודה אומר: שבעים;
ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה? שנאמר (במדבר לה, כד-כה) [ושפטו העדה
[בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה] [פסוק כה] והצילו העדה [את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו
העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש] עדה שופטת
(עשרה מחייבין) ועדה מצלת (עשרה מזכין) – הרי כאן עשרים (אשמעינן קרא דצריך
עשרים: שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין);

ומנין ל'עדה' שהיא עשרה? שנאמר (במדבר יד, כז) [עד מתי לעדה הרעה
הזאת] [אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי] (במרגלים כתיב)
– יצאו יהושע וכלב;

ומנין להביא עוד שלשה? ממשמע שנאמר (שמות כג, ב) [לא תהיה אחרי רבים
לרעות] [ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטות] (אם הרוב [של אחד] מחייבין – לא תלך אחריהם להרוג)
– שומע אני שאהיה עמהם לטובה (דלטובה – לזכות – הלך אחריהן: שאפילו מיעוט
המזכים ורבים המחייבין כתיב 'לא תהיה אחרי רבים לרעות'); אם כן למה נאמר 'אחרי רבים
להטות' (משום זכות לא איצטרך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן)? לא כהטייתך (אחרי
רבים) לטובה (לזכות) – הטייתך לרעה (אני אומר לך לנטות אחרי רבים לחובה):
(אלא) הטייתך לטובה – על פי אחד (לזכות על פי אחד, אפילו אין יתירין מזכין על
המחייבין אלא אחד – זכה), (אבל) הטייתך לרעה (לחובה) – על פי שנים (עד שיהיו
מחייבין עודפין על המזכין שנים; והכי קאמר: 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' – על פי אחד, אבל 'אחרי רבים' =
בשנים, אפילו לרעות; הלכך על כרחך כ"ב בעינן, דבצייר מעשרה מזכין ליכא למימר, דהא כתיב 'והצילו
העדה' – תו לא משכחת חובה בציר מ"ב),

(סנהדרין ב, ב)

[המשך המשנה]

ואין בית דין שקול (אין עושין ב"ד זוגות: שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ עד אחד) - (הלכך) מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן עשרים ושלשה. (ובגמרא (דף יז.) פריך: כיון דאין בית דין שקול ומצרכת עשרים ושלשה - הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה!?)

וכמה יהא בעיר ותהא ראוייה לסנהדרין?

מאה ועשרים (בגמרא (שם) מפרש כנגד מי).

רבי נחמיה אומר: מאתים ושלשים, כנגד שרי עשרות (מאתים ושלשים דהיינו כ"ג עשירות: שיהא כל אחד מבית דין שר של עשרה, דבציר מעשרה לא אשכחן שררה).

גמרא:

אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות ניהו?

אמר רבי אבהו: מה הן קתני (האי גזילות וחבלות - פירושא ד'דיני ממונות' הוא: דלא תימא כל דיני ממונות במשמע; ולמעוטי הלואות והודאות, שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לוי, כדאמרינן לקמן; הלכך מעטינהו; ולקמן מפרש ממאי מעטינהו): מה הן 'דיני ממונות'? גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות (שניהן על עסקי מלוה הן: 'הודאות' = שבא לדון ב'עדי הודאה': שמביא עדים שאומרים 'בפנינו הודה לו'; 'הלואות' = שבא לדון בעדי הלואה: שמעידין 'בפנינו הלואה', והלה כופר בשתייהן; וכי האי לישנא - טובא איכא בהן מכילתא: הודאה אחר הודאה הלואה אחר הלואה מצטרפין בפרק שלישי (לקמן ל.) גבי עדים זוממין; ואית דמפרשי 'הודאות': שמודה במקצת, 'הלואות': שכופר הכל; וראשון עיקר: דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם, כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוי - מאי שנא דהא קרי הלואה והא לא קרי הלואה? 'הודאות' וכפירות' איבעי ליה למיתני!) - לא; וצריכא: דאי תנא 'דיני ממונות' - הוה אמינא דאפילו הודאות והלואות, תנא 'גזילות וחבלות' (לפרושא); ואי תנא 'גזילות וחבלות' ולא קתני 'דיני ממונות' - הוה אמינא הוה הדין דאפילו הודאות והלואות; והאי דקתני 'גזילות וחבלות' - משום דעיקר שלשה דכתיבי - בגזילות וחבלות כתיבי: גזילות - דכתיב (שמות כב, ז) [אם לא ימצא הגנב] ונקרב בעל הבית אל האלהים [אם לא שלח ידו במלאכת רעהו] (מדכתב בפרשה 'אלהים' שלש זימני - נפקא לן דבעינן שלשה; והאי קרא כתיב בשומר חנם, וזה טוענו ששלח יד בפקדונו, דהיינו 'גזילות'); חבלות - מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו (ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו - אף חובל בגופו בכלל, הלכך בהא נמי כתיב ביה, ואי לא תנא 'דיני ממונות' - הוה אמינא הן משום דבגוייהו כתב נקט להו, ולעולם הוא הדין לדיני מלוה), (להכי תנא 'דיני ממונות' ו) תנא מה הן דיני ממונות? - גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות - לא (למעוטי הודאות והלואות, דאם כן דכולן במשמע - כיון דתנא 'דיני ממונות' נישתוק!)

ולמאי (ולמאי הלכתא שיירינהו תנא לדיני מלוה - למעוטינהו מאי [מאי זו הלכה?])? אלימא דלא בעינן שלשה - והאמר רבי אבהו 'שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין' (לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפשרה, ואשמעינן רבי אבהו דבדין כולו מודו דבעינן שלשה), אלא דלא בעינן מומחין (סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון, כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.))! מאי קסבר (תנא דידן דמעטינהו)? אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן (דאיכא למאן דאמר ב'הגזול עציס' (בבא קמא קז.) שהפרשיות הכתובות ב'אלה המשפטים' מעורבות הן: שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא, כגון 'אשר יאמר כי הוא זה' (שמות כב, ח) דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע כו', שכתב בשומר חנם - לאו אשומר חנם קאי: דשומדין - אף על פי שלא הודו במקצת - חייבין לישבע, דהודאה מקצת הטענה - אפרשת ד'אם כסף תלוה' קאי (שם), דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת, ואי לא מודה כלום - חזקה: אם טענת התובע אמת - לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר 'לא הלוייתי', הלכך אפילו שבועה לא בעי; אבל בפיקדון - דליכא גמילות חסדים - מעיז פניו וכופר הכל, ובעי שבועה; והאי תנא דמתניתין: אי סבירא ליה נמי דהאי 'אשר יאמר כי הוא זה' בהלואה משתעי - הרי נאמר 'אלהים' בהאי קרא, דמשמע 'מומחין': לשון שררה ורבנות, כדמתרגמינן 'ראה נתתיך אלהים לפרעה' (שם ז) לשון רבנות) - (ו) ליבעי נמי מומחין! ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן (דהאי קרא לאו בהלואה משתעי) - שלשה למה לי (בהלואה הא מתלתא 'אלהים' נפקא לן לקמן (דף ג:) ו'אלהים' בהלואה לא כתיב)? לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן, ובדין הוא דליבעי נמי מומחין; והאי דלא בעינן מומחין - משום דרבי חנינא (ותקנתא דרבנן הוא), דאמר רבי חנינא: דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה (צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזו שעה הלואה),

(סנהדרין ג, א)

שנאמר (ויקרא כד, כב) משפט אחד יהיה לכם [כגר כאזרח יהיה כי אני ה' אלקיכם] (ממונות כנפשות; וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות, דכתיב (דברים יג, טו) 'ודרשת וחקרת' - הוא הדין לדיני ממונות);

ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה? - כדי שלא תנעול דלת בפני לווין (שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד; והכא נמי: שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין).

אלא מעתה - טעו (הדיוטות בדיני ממונות) לא ישלמו (דכיון דברשות רבנן קא נחתי - הוו להו כמומחין, וכל המומחה לבית דין, אם טעה - פטור מלשלם, כדלקמן ב'אחד דיני ממונות' (דף לג.) הא שאינו מומחה חייב)?

כל שכן אתה נועל דלת בפני לווין (דסבר: דלמא טעו בי דינא, ופטרי ליה ומפסידנא)!

אי הכי (דבהודאות והלואות שלשה בעינן - למה ליה לרבי אבהו לאוקומה למתניתין ב'מה הן קתני'?) - תרתי קתני: 'דיני ממונות בשלשה הדיוטות; גזילות וחבלות בשלשה מומחין' (מצי למימר דיני ממונות - דהיינו הודאות והלואות - בשלשה כל דהו, וגזילות וחבלות בשלשה מומחין, ומשום דחלוקין בדיניהן לא כללינהו בחד כללא) ! ועוד (אי חדא קתני): 'שלשה' 'שלשה' למה לי (למה לי למיתני תרי זמני 'שלשה'? הכי אבעי למיתני: דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בשלשה)?

אלא אמר רבא: תרתי קתני (דודאי שלשה בעינן, דעירוב פרשיות כתיב כאן) משום דרבי חנינא (ומיהו בהדיוטות סגי, משום דרבי חנינא; והכי קאמר: דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות - בשלשה הדיוטות, וגזילות וחבלות בשלשה מומחין).

רב אחא בריה דרב איקא אמר: מדאורייתא חד נמי כשר (בהודאה והלואה), שנאמר (ויקרא יט, טו) [לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול] בצדק תשפוט עמיתך (דכתיב 'תשפוט' לשון יחיד, ואין עירוב פרשיות כאן, ומתניתין דאי תרתי קתני, כדאמר; ומיהו שלשה בהודאות והלואות - לאו מדאורייתא אלא מדרבנן): אלא (גזירה) משום יושבי קרנות (תגרין שאין בקיאים בטיב דינין, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי).

אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות? אי אפשר דלית בהו חד דגמיר (ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה).
אלא מעתה - טעו לא ישלמו (דהא ברשות נחתי אפילו מדאורייתא)?
כל שכן דנפיש יושבי קרנות (דלא איכפת להו למיגמר).

מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא?
איכא בינייהו דאמר שמואל: 'שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו בית דין חצוף (שעברו על תקנת חכמים):' לרבא (דאמר מדאורייתא תלתא בעינן) לית ליה דשמואל (דאמר 'דיניהן דין'), לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל.

נזק וחצי נזק וכו' [בשלשה]:
(גירסת רש"י: היינו) נזק היינו חבלות (מאי קרי 'נזק' ומאי קרי 'חבלות'? הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא, וליתני 'חבלות' ולא בעי 'נזק') ! ?
[##] והאם לא היה עדיף למשנה לומר: 'דיני ממונות ודיני נזיקין בשלשה', ולא היה צורך לפרט 'גזילות וחבלות' ו'חצי נזק', שהרי בבבא קמא פורטים עשרים וארבעה אבות נזיקין? - אולי שבאמת היינו לומדים מהמשנה: ארבעה אבות, והיינו שואלים על צורות, ועוד].
משום דקא בעי למיתנא 'חצי נזק' - תני נמי 'נזק' [שלם];
חצי נזק נמי היינו 'חבלות' (דשור תם שחבל אינו משלם אלא חצי נזק, וכיון דתנא 'חבלות' - אף חצי נזק במשמע) !

תנא ממונא וקתני קנסא (חבלות ממונא הוא דאפחתיה לדמיה, חצי נזק קנסא הוא: דסתם שוורים אינם נוגחים, ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד, ולא בעי לשלומי מידי; אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא, כדי שירבה בשמירת שוורים).
הניחא למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, אלא למאן דאמר פלגא נזקא ממונא (בפרק 'ארבעה אבות' (בבא קמא טו.) פליגי בה; דקסבר סתם שוורים נגחנים הם, ומדינא כוליהו בעי לשלומי, דהוה ליה למינטריה, ורחמנא הוא דחס עליה) - מאי איכא למימר?
אלא: איידי דקא בעי למיתנא 'תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה', דממון

(סנהדרין ג, ב)
שאינו משתלם בראש הוא (שמשלם יותר מן הקרן, וחצי נזק משלם פחות מן הקרן; 'בראש' היינו קרן, דכתיב (ויקרא ה, כד) 'ושלם אותו בראשו') - תנא נמי 'חצי נזק' דממון שאינו משתלם בראש הוא; ואיידי דקא בעי למיתנא 'חצי נזק' תנא נמי 'נזק'.

שלשה מנלן?

דתנו רבנן [מכילתא משפטים מסכת דנזיקין פרשה טו]: (שמות כב, ז) [אם לא ימצא הגנב] ונקרב בעל הבית אל האלהים [אם לא שלח ידו במלאכת רעהו] הרי כאן אחד; (שמות כב, ח) [על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה] עד האלהים יבא דבר שניהם; הרי כאן שנים; (סוף הפסוק) אשר ירשיעון אלהים [ישלם שנים לרעהו] - הרי כאן שלשה, דברי רבי יאשיה; רבי יונתן אומר: ראשון תחילה נאמר, ואין דורשין תחילות (למניין, דלגופיה אתא: דלבעי מומחין, ד'אלהים' לשון גדולה ורבות); אלא: עד האלהים יבא דבר שניהם - הרי כאן אחד; אשר ירשיעון אלהים - הרי כאן שנים, ואין בית דין שקול (אין עושין בית דין זוגות, דצריך לקיים בו 'אחרי רבים להטות' ואם יתחלקו לחצאין - אין כאן רבים) - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה.

נימא בדורשין תחילות קמיפלגי: דמר סבר דורשין תחילות ומר סבר אין דורשין תחילות? לא: דכולי עלמא אין דורשין תחילות; אמר לך רבי יאשיה: אם כן (דלא למידרשיה אתא) נימא קרא 'ונקרב בעל הבית אל השופט'; מאי 'אל האלהים' שמע מינה למנינא; ורבי יונתן לישנא דעלמא נקט, כדאמרי אינשי: מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דינא (אצל דין הרגיל, ולא אצל הדיוט).

[## נראה לומר ששמואל סבור ששנים שדנו - דינינהם דין - סובר כרבי יונתן, והוספת דין אחד כדי שלא יהיה בית דין שקול אינו מעכב.]

ורבי יאשיה (דבעי קרא לאתויי שלישי) - לית ליה 'בית דין נוטה' (שצריך שלא יהא בית דין שקול כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים, ולדידיה ארבעה או ששה כשרין דאי בעי בית דין נוטה - קרא לאתויי שלישי למה לי)? והתניא: רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מה תלמוד לומר (שמות כג, ב) 'לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב' לנטות אחרי רבים להטות? התורה אמרה: עשה לך בית דין נוטה; (והא קרא דריש) !!

סבר לה (רבי יאשיה) כרבי יהודה דאמר 'שבעים' (דהוו להו זוגות; וקרא מוקי לה לקמן לדרשה אחרית), דתנן 'סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד; רבי יהודה אומר: שבעים'.

אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה דכתיבי קראי (לקמן דף יז) [בשילהי פירקין], בשאר בי דינא מי שמעת ליה? וכי תימא לא שנא - והתנן 'סמיכת זקנים' (על ראש פר העדה) ועריפת עגלה בשלשה, דברי רבי שמעון; רבי יהודה אומר: בחמשה' ואמרינן: מאי טעמא דרבי יהודה? (ויקרא ד, טו) [וסמכו זקני העדה את ידהם על ראש הפר לפני ה' ושחט את הפר לפני ה'] 'וסמכו' - שנים, 'זקני' - שנים, ואין בית דין שקול (וסתם 'זקנים' - בית דינא משמע) - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה?!

דרבי יאשיה עדיפא מדרבי יהודה (כלומר: רבי יאשיה חיזק את דבריו יותר מדרבי יהודה), דאילו רבי יהודה בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה, הא בשאר בי דינא אית ליה, ורבי יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה. ואלא האי 'לנטות' - מאי עביד ליה? (בשלמא לרבי יהודה - מוקי לה בשאר בית דין; מוקים לה בדיני נפשות) (שתתקיים בו הטייתן לטובה על פי אחד, כדאמרה במתניתין, ואי הוי זוגות - ליכא הטייה בפחות משנים).

[עיי' תוספות ד"ה מוקי לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא משום דקרא משמע בדיני נפשות דכתיב 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' דמשמע דבר שהוא רע לכל, דהיינו דיני נפשות, אבל בדיני ממונות זכות לזה וחובה לזה...]

אבל בדיני ממונות לא? - אלא הא דתנן 'שנים אומרים "זכאי" ואחד אומר "חייב" - זכאי; שנים אומרים "חייב" ואחד אומר "זכאי" - חייב' נימא דלא כרבי יאשיה (דאי כרבי יאשיה, כיון דשלישי - מקראי יליף להו, ולא משום 'נוטה' - צריך שתהא דעת שלשתן שוה)?

אפילו תימא רבי יאשיה (רבי יאשיה מודה דהיכא דחלוקין אזלינן בתר רובא): מייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות: ומה דיני נפשות דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא - דיני ממונות לא כל שכן.

תנו רבנן: דיני ממונות בשלשה; רבי אומר בחמשה, כדי שיגמר הדין בשלשה (אם יחלקו - שיהא שלשה רוב ונלך אחריהם)¹; - אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי? (כי הוו תלתא מעיקרא מי לא גמר דינא בתרי)? הכי קאמר: מפני שגמר דין בשלשה (שצריך שלשה בגמר דין). אלמא קסבר: תלתא כי כתיבי - בגמר דינא כתיבי. מגדף בה רבי אבהו: אלא מעתה (דקראי בגמר דין קיימי) תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד, ותהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים!?! אלא (אלא מאי טעמא לא אמרת הכי?) - (במדבר יא, טז) אספה לי שבעים איש אמר רחמנא: משעת אסיפה שבעים; (במדבר לה, כד-כה) ושפטו העדה והצילו העדה (וילפינן מיניה במתניתין כ"ג לסנהדרי קטנה) - נמי משעת שפיטת העדה; הכי נמי: (שמות כב, ז) ונקרב בעל הבית אל האלהים (דילפינן מיניה) - משעת קריבה שלשה (רבי אבהו קאמר לה לכולה מילתא ובלשון קושיא)!? אלא היינו טעמא דרבי: (שמות כב, ח) [על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו]; 'אשר ירשיעון' (לשון רבים) אלהים - תרי; נאמר 'אלהים' למטה ('ירשיעון אלהים') ונאמר 'אלהים' למעלה ('עד האלהים יבא' וההוא ד'ונקרב' לא קחשיב, דקסבר אין דורשין תחילות): מה למטה שנים אף למעלה שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה.

(סנהדרין ד, א)
ורבנן?
'ירשיעון' כתיב.

אמר רבי יצחק בר <יוסי> [יוסף] אמר רבי יוחנן: רבי, ורבי יהודה בן רועץ, ובית שמאי, ורבי שמעון, ורבי עקיבא - כולהו סבירא להו יש אם למקרא (בתר קרייה אולינן, דהיא עיקר); [עיין תוספות ד"ה כולהו מדוע לא כלל כאן גם את רבי יוחנן בן ברוקה] רבי - הא דאמרן ('ירשיעון' קרינן) ורבי יהודה בן רועץ - דתניא: שאלו תלמידים את רבי יהודה בן רועץ: אקרא אני (ויקרא יב, ה) [ואם נקבה תלד וטמאה שבעים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה] (יכולני לקרות) שְׁבָעִים (דהא לא כתיב שבועיים מלא) - יכול תהא יולדת נקבה טמאה שְׁבָעִים? אמר להן: טימא (בזכר שבעת ימים) וטיהר (שלשים ושלשת ימים) בזכר, וטימא (לשבועיים) וטיהר (ששים יום וששת ימים) בנקבה: מה כשטיהר בזכר - בנקבה כפלים, אף כשטימא בזכר - בנקבה כפלים (וטמאה דיולדת זכר שבעה, הלכך דנקבה שבועיים); לאחר שיצאו יצא ומחזיר אחריהם אמר להן: "אי אתם זקוקים לכך: 'שבועיים' קרינן ויש אם למקרא!" בית שמאי - דתנן [זבחים פ"ד מ"א]: בית שמאי אומרים: כל הניתנין על מזבח החיצון (עולה ושלמים ואשם, הסעונין שתי מתנות שהן ארבע) שנתנן במתנה אחת - כיפר, שנאמר (דברים יב, כז) [ועשית עליהן הבשר והדם על מזבח ה' אלקיך] ודם זבחך ישפך [על מזבח ה' אלקיך והבשר תאכל] (שפיכה אחת במשמע); ובחטאת - שתי מתנות; ובית הלל אומרים: אף בחטאת שנתנן במתנה אחת - כיפר; ואמר רב הונא: מאי טעמא דבית שמאי? (ויקרא ד) קרנות קרנות קרנות - הרי כאן שש: ארבע למצוה ושתיים לעכב, ובית הלל אומרים: קרנות קרנות קרנות (ויקרא ד) בחטאת של מזבח החיצון כתיב, בשעיר דנשיא, כתיב 'קרנות' חסר (שם פסוק כה), ובכבשה דיחיד כתיב (שם, פסוק לד) 'קרנות' מלא [אבל בחומשים שלנו גם זה כתוב חסר!], ובשעירה דיחיד כתיב (שם פסוק ל) 'קרנות' חסר; אבל הנך דפר כהן משיח והעלם דבר - במזבח הפנימי כתיב (שם), והתם כולהו מדווד דמתנה אחת מעכבת בהן; ובית שמאי אזלי בתר קרייה) - הרי כאן ארבע: שלש למצוה ואחת לעכב. ואימא (לב"ה) כולהו למצוה (דהא כולהו צריכי למכתב למצוה, ועיכוב דחדא - מנא להו? אימא אף על פי שלא נתן כלום - כיפר)? כפרה בכדי (בלא כלום) - לא אשכחן.

¹ במכילתא שהובאה לעיל [מכילתא משפטים מסכת דנזיקין פרשה טו], בסופה: רבי מאיר אומר: בחמשה כדי שיגמר בשלשה! - רבי קבל את דברי רבי מאיר!

רבי שמעון - דתניא [תוספתא סוכה פ"א מ"ט]: 'שתיים' (דפנות של סוכה) כהלכתן ושלישית אפילו טפח (ברום עשרה טפחים); רבי שמעון אומר: שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח; במאי קמיפלגי? רבנן סברי יש אם למסורת (שנמסרה כתיבתו לכתבו חסירה), ורבי שמעון סבר יש אם למקרא: רבנן סברי יש אם למסורת: 'בסכת', 'בסכת', 'בסוכות' [ויקרא כג, מב]; בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת [פסוק מג] למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם] - הרי כאן ארבע, דל חד קרא לגופיה - פשו להו תלת; אתאי הלכתא (דאמרינן התם 'מחיצות הלכה למשה מסיני'), גרעתא לשלישית (ומוקמינן לה לגרוע לדופן אתיא) ואוקימתא אטפח; ורבי שמעון סבר: 'בסוכות', 'בסוכות', 'בסוכות' - הרי כאן שש; דל חד קרא לגופיה - פשו להו ארבע; אתאי הלכתא - גרעתא לרביעית ואוקמיה אטפח.

רבי עקיבא - דתניא: 'רבי עקיבא אומר: מניין לרביעית דם שיצאה משני מתים שמטמא באהל? שנאמר (ויקרא כא, יא) [ו]על כל נפשות מת לא יבא [לאביו ולאמו לא יטמא] - שתי נפשות (היינו דם דאיקרי 'נפש') (שתי נפשות משמע משני בני אדם, וכתב 'מת' = כדי מיתה, היינו רביעית) ושיעור אחד (רביעית היא שיעור חיותו של אדם, ובלאו הכי לא איקרי 'מת' עד שיהא בו [בכמות הדם] שיעור מיתה); ורבנן (פליגי עליה ואמרי: עד שיהא השיעור מאדם אחד ד) 'נפשת' (חסר) כתיב.

מתקיף לה רב אחא בר יעקב: מי איכא דלית ליה יש אם למקרא? והתניא (שמות כג, יט) 'ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי' בחלב אמו' יכול בחלב (בחלב אמו אבל בחלב מותר לבשל)?

(סנהדרין ד, ב)
אמרת יש אם למקרא (וליא מאן דפליג, דאי פליגי - בשור בחלב מנא לן דאסור?)! אלא דכולי עלמא - יש אם למקרא, ורבי ורבנן בהא קמיפלגי: רבי סבר (שמות כב, ח) [על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו] 'ירשיעון אלהים' - אחריני (לבד מ'אלהים' האמור למעלה - בעינא תרתי, ולמעלה דומיא דלמטה - הרי ארבעה), ורבנן סברי 'ירשיעון' דהאיך והאי ('ירשיעון אלהים' האמור למעלה ו'אלהים' האמור כאן, ולעולם לשון רבים משמע [ובסה"כ שנים, ואין בית דין שקול???]);

ורבי יהודה בן רועץ - לא פליגי רבנן עליה!

בית הלל - דתניא (ויקרא ד) וכפר וכפר וכפר (בשעיר נשיא [פסוק כו], ובשעירה דיחיד [פסוק לא], ובכבשה דיחיד כתיב [פסוק לה], ומשמע דסגי בכפרה אחת, כדמפרש) מפני הדין (מפני הדין הוצרכו לכתב כולן, דאי לא הוה כתיבי - הוה מיינתא מדינא דכולהו מתנות מעכבי); ('שיכול' לא גרסינן) והלא דין הוא (דלא ליעכבו, למה לי לרבוויי דבכפרה אחת סגי): נאמר דמים (בפרשה) למטה (גבי חטאת העוף דשמיעת הקול דכתיב (ויקרא ה, ט) 'וזהה מדם החטאת על קיר המזבח') ונאמר דמים למעלה (בחטאת בהמה [ויקרא ד - 'וכפר' שלש פעמים]): מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר (דהא לא כתיב 'קרנות'; לשון אחר 'נאמרו דמים למטה' - למטה מחוט הטיקרא: בעולה ושלמים ואשם, 'ונאמר דמים למעלה' למעלה מחוט הטיקרא, דהיינו חטאת בהמה - דכתיבי בה 'קרנות' (ויקרא ד): 'מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר' דהא אפילו בית שמאי מודו בשאר קרבנות, דכתיב (דברים יב) 'ודם זבחך ישפך'; לשון אחר: למטה בפרשה תחתונה דויקרא, באשמות כתיבי; לשון אמצעי עיקר) - אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר!

או כלך לדרך זו: נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים (חטאות הפנימיות דפר כהן משיח והעלם דבר הטעונין שבע הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב, ותנן בהו 'מתנה אחת מהן מעכבת' ב'איזהו מקומן' (זבחים מז), ונפקא לן מקראי ב'הקומץ רבה' (מנחות כז, א-ב): 'ועשה' 'כאשר עשה' - מה תלמוד לומר? לכפול בהזאות: מלמד שאם חסר אחת מכל המתנות - לא עשה כלום) [וכן בזבחים לטא]; מה דמים האמורים בפנים: חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום - אף דמים האמורים בחוץ חיסר אחת ממתנות לא עשה כלום? נראה למי דומה: דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ מפנים! או כלך לדרך זו: דנין חטאת וארבע קרנות (ונאמרו בה 'קרנות') מחטאת וארבע קרנות (מחטאות הפנימיות שהן חטאות, ונאמרו בה (ויקרא ד, ז) 'קרנות המזבח קטורת הסמים'), ואל יוכיח זה (דס האשם) שאין חטאת וארבע קרנות (שאינו חטאות ולא נאמרו בה 'קרנות' אלא 'סביב'; וללישנא דחטאת העוף נמי אינו חטאת וארבע קרנות, כלומר: אף על פי ששמן 'חטאות' - לא נאמרו בו 'קרנות'; וכולן שמעתי, ודחטאת העוף לא סלקא לו)! ?

תלמוד לומר 'וכפר וכפר וכפר' מפני הדין: כיפר אף על פי שלא נתן אלא שלשה, כיפר אף על פי שלא נתן אלא שנים, כיפר אע"פ שלא נתן אלא אחת.

ורבי שמעון ורבנן (כולהו 'יש אם למקרא' סבירא להו, וכי מדלית חד 'בסוכות' לגופיה - פשו להו ארבעה) - בהא פליגי: רבי שמעון סבר: סככא לא בעי קרא (ורבי שמעון סבר: סככא לא בעי קרא, דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא, דהא בלא סככא לא מיקרי 'סוכה') ורבנן סברי סככא בעי קרא (אבל רבנן סברי סככא בעי קרא פשו להו שלשה דפנות, וגרעיתא הלכתא לשלישית).

ורבי עקיבא ורבנן - בהא פליגי: רבי עקיבא סבר (ויקרא כא) 'נפשות' תרתי משמע, ורבנן סברי נפשות דעלמא משמע (ולעולם חדא משמע, אלא הכי קאמר: על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא), ודכולי עלמא יש אם למקרא;

והתניא: (שמות יג) לטטפת (דברים ו) לטטפת (דברים יא) לטוטפות (בפרשת שמע [דברים ו] ובפרשת 'כי יביאך' [שמות יג] כתיב 'לטטפת' חסר וי"ו, אבל בפרשת 'והיה אם שמוע' [דברים יא] כתיב 'לטוטפות' מלא) הרי כאן ארבע (- הרי כאן ארבעה בתים לתפילין של ראש, אבל של יד אינה אלא אחת) - דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר: אינו צריך: 'טט' בכתפי (שם מקום) שנים (כשרוצים לומר שנים אומר טט), 'פת' באפריקי (נמי מקום) שנים (וקורין לשנים 'פת')!

אלא לעולם פליגי, והני מילי כי פליגי - היכא דשני קרא ממסורת (באותיות הקריה יתירות על המסורת, כמו 'לטוטפות' 'בסוכות' 'קרנות', דאיכא למימר: מדשני - ודאי תרומיהו דרשינן), אבל האי 'חלב' ו'חלב' - דכי הדדי נינהו - (כולי עלמא מודו ד) יש אם למקרא.

והרי (שמות כג, יז) [שלש פעמים בשנה יקרא כל זכורך אל פני האדן ה'] 'יקרא' 'יקרא', דכי הדדי נינהו ופליגי, דתניא: יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא: הסומא באחד מעיניו פטור מן הראיה, שנאמר 'יראה': יראה כדרך שבא לראות - כך בא לראות: מה לראות בשתי עיניו - אף לראות בשתי עיניו ('יראה כל זכורך' כתיב, וקרינא 'יקרא' תרומיהו דרשינן: 'יקרא' השכינה: 'יקרא' משמע שיתוראו לפניו: שהוא בא לראותו; היקיש ראיתו לראיתו: כדרך שהקב"ה בא לראותו - כך בא לראות לו: מה הוא רואה אותך כשהוא שלם, שנאמר (דברים יא) עיני ה' אלהיך בה מראשית - אף אתה רואה אותך בשתי עיניך; אלמא אף על גב דכי הדדי נינהו - דרשינן מסורת! וגבי 'חלב אמו' - מאן לימא דלא לידרש חלב אמו בתר מסורת?!

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא: אמר קרא (שמות כג, יט) [ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי [בחלב אמו] - דרך בישול אסרה תורה (חלב צלול כמים, ואיכא בישול; אבל חלב אינו בישול אלא טגון)].

תנו רבנן: דיני ממונות בשלשה

(סנהדרין ה, א)

ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי (דכתיב (ויקרא יט, טו) בצדק תשפוט, וקסבר אין כאן עירוב פרשיות).

אמר רב נחמן: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי; וכן אמר רבי חייא: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי.

איבעיא להו: 'כגון אנא' דגמירנא (שמועות דיני מרבתי) וסבירנא (יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי), ונקיטנא רשותא (מריש גלותא דיינא דיני ממונות ביחידי), אבל לא נקיט רשותא דיניה לא דינא (והדר דינא לגמרי)? או דילמא אף על גב דלא נקיט רשותא דיניה דינא?

תא שמע: דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא (ביחידי) וטעה; אתא לקמיה דרב יוסף, אמר ליה: אם קיבלוך עלייהו (לגמרי לילך אחריו: אם לדין אם לטעות, ולא יתבעוך [כך התחייבו לדיין לפני תחילת הדין]) - לא תשלם, ואי לא (ואי לא קבלו טעותך עליהם, דאמרו לך: דיינת לן דין תורה) - זיל שלים (ומיהו מיהדר דינא לא; אלמא גמיר וסביר, וכי לא נקיט רשותא - דיניה דינא ולא מהדר); שמע מינה כי לא נקיט רשותא דיניה דינא - שמע מינה.

אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא - לישקול רשותא מבי ריש גלותא (דכיון דברשות נחת - לא משלם), וכן אמר שמואל: לישקול רשותא מבי ריש גלותא.

פשיטא מהכא להכא (מריש גלותא לבבל למידן דינא בבבל) ומהתם להתם (מנשיא דארץ ישראל לדון בארץ ישראל) <מהני>, ומהכא להתם <נמי> מהני דהכא 'שבט'

(ש'בט' לשון שדרה, ויש להן רשות להפקיד, דהפקד בית דין הפקר, דכתיב (עזרא י, ח) 'וכל אשר לא יבא וגו' לשלשת הימים, כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה] ביבמות ב'האשה רבה' (פט:) (והתם 'מחוקק' (שדרה מועטת), כדתניא: (בראשית מט, י) 'לא יסור שבט מיהודה' [ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים] - אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט (שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס); 'ומחוקק מבין רגליו' אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים (הלל - נשיא היה, כדאמר בפסחים ב'אלו דברים' (דף טו.)) 'הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם'; מהתם להכא מאי? תא שמע דרבה בר [גירסת רבנו גרשום: בר בר] חנה דין דינא (בבבלי) וטעה; אתא (לארץ ישראל) לקמיה דרבי חייא, אמר ליה: "אי קיבלוך עלייהו - לא תשלם, ואי לא - זיל שלים" והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט! שמע מינה מהתם להכא לא מהני (דהא רבה בר חנה - רשותא הוה נקיט מרבי דנשיא דא"י היה, כדאמרן לקמן בשמעתין 'בן אחי יורד לבבל וכו') - שמע מינה. ולא מהני? והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא, אמר: לאו מינייכו נקיטנא רשותא (ואיני כפוף לכם) - נקיטנא רשותא מאבא מרי, ואבא מרי מרב, ורב מרבי חייא ורבי חייא מרבי! במילתא דעלמא הוא דאוקים להו. וכי מאחר דלא מהני - רבה בר חנה רשותא דנקט למה לי? לעיירות העומדים על הגבולין (הנמשכות אחר ארץ ישראל).

מאי 'רשותא' (דרבה בר חנה)? כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל אמר ליה רבי חייא לרבי: "בן אחי יורד לבבל, יורה (איסור והיתר)?" (אמר להם רבי: "יורה".) (ולקמן פריך: אי גמיר - למה ליה רשותא בהוראה?) "ידין (ברשות ויפטר מלשם)?" "ידין." יתיר בכורות (יראה במומין, ואם קבוע הוא - יתירנו לשוחטו)? (דביומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום, דאחר חורבן היה.) "יתיר." כי הוה נחית רב לבבל - אמר ליה רבי חייא לרבי: "בן אחותי יורד לבבל, יורה?" "יורה." "ידין?" "ידין." "יתיר בכורות?" "אל יתיר." (לקמן מפרש טעמא.) מאי שנא למר דקא קרי 'בן אחי' ומאי שנא למר דקא קרי 'בן אחותי'? וכי תימא הכי הוה מעשה - והאמר מר: "איבו (אבוה דרב הוה, כדאמרין ב'אור לארבעה עשר' (פסחים ד.)) 'אמר ליה אייבו קיים כו' (חנה (אבוה דרבה) ושילא ומרתא ורבי חייא - כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי (מקום הו"ו)? רב - בר אחוה דהוה בר אחתיה, רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה. ואי בעית אימא:

(סנהדרין ה, ב) על שם חכמתו, דכתיב (משלי ט, ד) אמור לחכמה אחותי את [ומדע לבניה תקרא] (שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו). 'יתיר בכורות?' - "אל יתיר" - מאי טעמא? אילימא משום דלא חכים - הא קא אמרינן דחכים טובא (דהא תרצת דעל שם חכמתו קריה 'בן אחותו')! אלא משום דלא בקיע במומי? - והאמר רב: "שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר"! אלא לחלק לו כבוד לרבה בר חנה (כדי שינהגו בו בני בבל כבוד שבק ליה האי חשיבותא, דאילו לרב הוה נהגי ביה יקר בלאו הכי); ואי בעית אימא: (הא דקאמר אל יתיר -) משום הא גופיה (משום הא מילתא: דקאמר 'שמונה עשר חדשים גדלתי וכו'): דרב בקיע במומי טפי, ושרי מומי דלא ידעי אינשי (אינו ניכר לרבים שהוא מום), ואמרי "כי האי גוונא שרא רב", ואתו למשרי מום עובר.

יורה יורה אי גמיר רשותא למה לי למישקל?
משום מעשה שהיה, דתניא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני
אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה (לא הוו מקפידין לטהר כליהם); אמר להם:
מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה?
אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו "מי בצעים" (אגס; מריש"ק
בלע"ז) אין מכשירין (ומימי בצעים אנו לשין, הלכך לא מקבלה עיסה טומאה)!
והוא – "מי ביצים" (הלש עיסה בביצים של תרנגולת ואוז) דרש להו, ואינהו
סבור "מי בצעים" קאמר; וטעו נמי בהא: [מסכת פרה פ"ח, מ"י] "מי
קרמיון ומי פיגה (נהרות של אגמים) פסולין (למי חטאת) מפני שהן מי
<בצעים> [ביצים] (ואנו 'מים חיים' אלכלי' בעינן) " ואינהו סבור: מדלגבי
חטאת פסילי - אכשורי נמי לא מכשירי, ולא היא: התם לענין חטאת
בעינן 'מים חיים'; הכא - אכשורי כל דהו מכשירי.
תנא: באותה שעה גזרו: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות
מרבוי (וכי יהיב ליה רבו רשותא - מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו) .

תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר (מקום); דרש להו: "מותר ללחות
חיטין (לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת) בפסח (ולא חיישין לחימוץ הואיל וכותשן מיד);
אמרו לו: לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא: 'תלמיד אל יורה
הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות, כנגד מחנה ישראל' (דכל מאן דבעי
מילתא - אדיל לגבי משה, דכתיב (שמות לג, ז), 'והיה כל מבקש ה' וגו'; אף על גב שהמחנה שלש פרסאות ואתו
לגבי משה - רבותא דמשה שאני; מחנה ישראל שלש פרסאות, דכתיב (במדבר לג, מט) 'ויחנו על הירדן מבית
הישימות עד אבל השטים' ואמר רבה בר בר חנה: 'לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי' בעירובין (דף נה);
וביבמות (דף עה:)) " ?
אמר להו: לאו אדעתאי .

רבי חייא חזייה לההוא גברא דהוה קאי בבית הקברות. אמר ליה:
לאו בן איש פלוני כהן אתה?
אמר ליה: אין! אבוא דההוא גברא גבה עינים הוה (הלך אחר עיניו),
נתן עיניו בגרושה (ונשאה, וממנה נולדתי) וחיללו (והריני חלל).
(לא איתפרש לן מאי בעיא הכא; ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן: אף על גב דרבי חייא - תלמידו דרבי הוה,
ובמקומו דרבי הוה - לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור, דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן 'מורה'
הלכה לפני רבו', כדאמרינן פרק 'הדר עם הנכרי' (עירובין סג); ובמסכת שביעית ירושלמי בפרק 'שלש ארצות'
מצאתי בההוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה 'רבי חייא', אלא רבי הוה, ושני דברים
הללו דא רבי בעכו: דמי ביצים אין מכשירין והאי, ולא גרסינן 'דהוה קאי בבית הקברות' אלא 'בעכו', שבה
ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים, וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה,
ותמה, עד שאמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן כו', וחזר וראה אותו כהן עומד בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ
ישראל, אמר לו: והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה בבית הקברות? ואמר ליה: "לאו בן איש כהן
פלוני אתה" כו' - ולכך נשנו מעשים הללו זה אצל זה.)

פשיטא לפלגא (כגון רב, דיהיבי להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות) הא קאמר דמהני;
על תנאי (כגון עד שנה או עד שנתיים ולא יותר) מאי (מהני בתוך הזמן או לא)?
תא שמע דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן (כשהיה פורש ממנו ויורד לבבל): הרי
אתה ברשותינו (רשות נתונה לך לדון) עד שתבא אצלנו .

גופא אמר שמואל: שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין
חצוף.
יתבי רב נחמן וקאמר להא שמעתא. איתיביה רבא לרב נחמן: (משנה
היא 'בזה בורר' [פ"ג מ"ו] [לקמן כט.]) 'אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר "איני יודע"
יוסיפו הדיינין (דהוה ליה כמאן דלא הוה התם, ואישתכח דתרי הוה דהוי, ואנן בעינן מעיקרא תלתא, דאי
נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי)' ואי איתא - להו כשנים שדנו?!
שאני התם: דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי, הכא לאו אדעתא דתלתא
יתיבי .

[## האם הכוונה: השנים שישבו לדין סמכו על כך שיהיו שלשה, ולכן אי אפשר
לגמור את הדין אם אחד אומר "איני יודע"? או שהדעה היא של בעלי הדיון?
והנה במשנה פ"ג מ"ו נראה שהמשנה עוסקת בדין ולא בפשרה ולא בבוררות; ואם
בבית דין קבוע - מדוע חשובה דעת בעלי הדיון? אולי הכוונה שבית דין -
בהגדרה - צריך שיהיו שלש דעות, וזרת אין כאן בית דין?] -
איתיביה: [תוספתא פ"א סוף מ"ד] 'רבן שמעון בן גמליאל אומר: הדין - בשלשה, ופשרה -
בשנים, ויפה כח פשרה מכח הדין: ששנים שדנו - בעלי דינן יכולין לחזור בהן, ושנים שעשו פשרה -
אין בעלי דינן יכולין לחזור בהן (שהרי נתצו ועל פיהן עשו)' ,

(סנהדרין ו, א)
וכי תימא פליגי רבנן עליה דרשב"ג - והאמר רבי אבהו: שנים
שדנו - לדברי הכל אין דיניהם דין??!
גברא אגברא (רבי אבהו אדשמואל) קא רמית? (שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרבנן שמעון בן
גמליאל)!

גופא אמר רב אבהו: שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין
דיניהם דין.
איתיביה רבי אבא לרבי אבהו: 'דן את הדין' (יחידי משמע; במומחה ליכא למימר,
מדקתני סיפא 'אם היה מומחה לבית דין') וזיכה את החייב וחייב את הזכאי, טימא את הטהור טיהר
את הטמא - מה שעשה עשוי ומשלם מביתו (בפירוקין דלקמן (דף לג.) מוקי לה שנשא ונתן ביד, מדקתני
'מה שעשה עשוי') (אלמא דיניה דינא, דאי לא דינא ליהדר)!!
הכא במאי עסקינן? דקיבלוהו עלייהו.
אי הכי - אמאי משלם מביתו?
דאמרו ליה "דיינת לן דין תורה" (וכיון דטעה - לאו דין תורה דן).
אמר ליה רב ספרא לרבי אבא: דטעה במאי? אילימא דטעה בדבר
משנה (שמשה מפורשת שטעה בה) - והאמר רב ששת אמר <רבי אמי> [רב
אסי]: 'טעה בדבר משנה חוזר' (מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו: דכיון דדבר מפורש
הוא - אין דינו דין)!! אלא דטעה בשיקול הדעת.
היכי דמי 'בשיקול הדעת'?
אמר רב פפא: כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא
איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיין דעלמא (הילוך דינא) אליבא
דחד מינייהו, ואזל איהו ועבד כאידך - היינו 'שיקול הדעת'
(הלכך דיניה לא הדר; וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר - האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי,
דאמר ליה "פסקת לי לדינאי"; ומיהו איהו בעי שלומי כיון דסוגיין דעלמא כאידך).

לימא כתנאי (הא דאמרינן דשמואל ורבי אבהו פליגי): 'ביצוע (פשרה) בשלשה - דברי רבי
מאיר, וחכמים אומרים: פשרה ביחיד'; סברוה (רבנן אמוראי בני הישיבה, ובעו למימר מהכא
דבדשמואל ורבי אבהו פליגי) לכולי עלמא (רבנן ורבי מאיר) מקשינן פשרה לדין
(דכתיב (שמואל ב ח, טו) 'משפט וצדקה' ואמרינן לקמן דזהו ביצוע; אלמא דאיתקוש למשפט); מאי
לאו בהא קמיפלגי: דמר סבר דין בשלשה ומר סבר דין בשנים?
לא, דכולי עלמא דין בשלשה, והכא בהא קמיפלגי? דמר סבר
מקשינן פשרה לדין, ומר סבר לא מקשינן פשרה לדין.
לימא תלתא תנאי (פליגי) בפשרה: דמר (רבי מאיר) סבר בשלשה, ומר (רבנן
שמעון בן גמליאל) סבר (לעיל (דף ה)) בשנים, ומר סבר (ורבנן דפליגי אדברי מאיר סברי)
ביחיד.
אמר רב אחא בריה דרב איקא, ואיתימא רבי יימר בר שלמיא: מאן
דאמר תרי - אפילו חד נמי (בחד מכשר: דכיון דלא מקשינן ליה לדין - מה לי תרי מה לי
חד?), והאי דקאמר 'תרי' - כי היכי דליהווי עליה סהדי.

אמר רב אשי: שמע מינה פשרה [בבית דין] אינה צריכה קנין: דאי
סלקא דעתך צריכה קנין, למאן דאמר 'צריכה' - תלתא למה לי?
תסגי בתרי וליקני מיניה (דכיון דקנו מיניה - למה לי בית דין? לא תהא אלא מתנה
בעלמא, ומדעתו והיא מתקיימת! אלא להכי בעינן תלתא: לייפות כח בית דין: דאף על גב דלא קנו מיניה -
לא ניהדרו)!
והלכתא פשרה צריכה קנין (ואפילו נעשית בשלשה).
[עיי' תוספות ו, א ד"ה צריכה קנין; בתחילת דבריו: 'אם נפרש דקנין של פשרה עושין
קודם הפשרה וקונין זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינים הן לשלם הן למחול - אין לדקדק מכאן דבעלמא וכו';
כלומר: זוהי ההבנה הפשוטה בדברי הגמרא כאן].

[תוספתא פ"א מ"ג, בשנויים מעטים] תנו רבנן: כשם שהדין בשלשה - כך ביצוע
בשלשה;

(סנהדרין ו, ב)
נגמר הדין (שאמרו "איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב") - אי אתה רשאי
לביצוע. [סרמ"ש בנק"ש סימן]

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: (משבאו לדין) אסור (לדיינים) לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך (המשבח) את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר (תהלים יג) [כי הלל רשע על תאות נפשו] **ובצוע ברך נאץ ה'**; אלא יקוב הדין את ההר, שנאמר (דברים א, יז) [לא תכירו פנים במשפט קטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש] כי המשפט לאלהים הוא [והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו]; וכן משה היה אומר: יקוב הדין את ההר; אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו (וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן), שנאמר (מלאכי ב, ו) **תורת אמת היתה בפיך ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון** (משתעי באהרן: [ההמשך - פסוק ז - הוא:] **כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו'**).

רבי אליעזר אומר: הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה - כיצד מברך? - אין זה מברך אלא מנאץ! ועל זה נאמר **ובצוע ברך נאץ ה'** ('ובצוע' לשון גזילה, דכתיב (משלי א, יט) 'כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח'). [התוספתא מביאה את דברי רבי אליעזר שדורש את 'ובצוע ברך' בצורה אחרת כדי לשלול את הראיה של רבי אליעזר בן רבי יוסי הגלילי; וכן מסיבה זו מביאה את דברי רבי מאיר:] **רבי מאיר אומר: לא נאמר 'בצוע' אלא כנגד יהודה, שנאמר (בראשית לז, כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו** [וכסונו את דמו]; וכל המברך את יהודה - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר **ובצוע ברך נאץ ה'** (שהיה לו לומר "נחזירנו לאבינו" אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו).

רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר (זכריה ח, טז) [אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו] **אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם**; והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט?! אלא איזהו משפט שיש בו שלום? - הוי אומר זה ביצוע; וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב ח, טו) [וימלך דוד על כל ישראל] **ויהי דוד עושה משפט וצדקה** [לכל עמו] והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט? אלא איזהו משפט שיש בו צדקה? - הוי אומר זה ביצוע.

[כאן מאירה הגמרא:] **אתאן לתנא קמא** ([רבן שמעון בן גמליאל] דאמר אסור לבצוע - דריש ליה להאי 'משפט וצדקה'): (שהיה דוד) דן את הדין זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו (לבעל דינו) מתוך ביתו - זה 'משפט וצדקה': משפט לזה וצדקה לזה: משפט לזה - שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה - ששילם לו מתוך ביתו.

קשיא ליה לרבי האי 'לכל עמו': 'לעניים' מיבעי ליה?! אלא <רבי אומר: > אף על פי שלא שילם מתוך ביתו - זהו 'משפט וצדקה': משפט לזה וצדקה לזה: משפט לזה שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו.

רבי שמעון בן מנסיא אומר: שנים שבאו לפניך לדין: עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה רשאי לומר להן "צאו ובצעו"; משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה רשאי לומר להן "צאו ובצעו", שנאמר (משלי יז, יד) **פוטרי מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש** (אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כדלקמן ולשום שלום ביניהן): ('ראשית מדון') קודם שנתגלע הריב (קודם שתשא ותתן בדין) - אתה יכול לנטשו (פטור אותה: נטשהו ורדוף אחר השלום), משנתגלע הריב - אי אתה יכול לנטשו.

רבי יהודה בן לקיש אומר: שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה (בעל מריבה מטריח דיינין): עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה רשאי לומר להם "אין אני נזקק לכם" שמא נתחייב חזק ונמצא חזק ורדפו (הכי גרסינן: שמא יתחייב חזק ונמצא רדפו: רודף את הדיין להפך את הדין); משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה יכול לומר להן "אני נזקק לכם", שנאמר: (דברים א, יז) [לא תכירו פנים במשפט קטן כגדל תשמעון] **לא תגורו מפני איש** [כי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו].

[דומה להמשך התוספתא פ"א מ"ד] **רבי יהושע בן קרחה אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו** (ובא דין לפני רבו ולא לפניו), וראה (התלמיד) זכות לעני וחובה לעשיר (ורבו טועה בדין) - מניין שלא ישתוק (מניין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק)? שנאמר **'לא תגורו מפני איש'**. (ולקמן (דף י.ז) מפרש מאי משמע ד'לא תגורו' לשון כינוס הוא).

רבי חנין אומר: לא תכניס דבריך מפני איש;

ויהו עדים יודעים את מי הן מעידין ולפני מי הן מעידין ומי עתיד ליפרע מהן (כאילו הן מעידין בהקב"ה, כדאמר לקמן (דף ח.) שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו), שנאמר (דברים יט, יז) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' [לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בימים ההם] (ואוקמינן במסכת שבועות (דף ל.): 'בעדים הכתוב מדבר') ; ויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין ולפני מי הן דנין ומי עתיד ליפרע מהן, שנאמר: (תהלים פב, א) [מזמור לאסף] אלהים נצב בעדת אל [בקרב אלהים ישפט]; וכן ביהושפט הוא אומר (דברי הימים ב יט, ו) ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' [ועמכם בדבר משפט]; שמא יאמר הדיין: "מה לי בצער הזה (שאם אטעה איענש)" ? תלמוד לומר (ביהושפט [שם]): עמכם בדבר משפט (לפי מה שעם לבבכם: שלבבכם נוטה בדבר, כלומר בטענותיהם – 'עמכם במשפט': לפי אותן דברים תשפטו ולא תיענשו): (ד) אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות לידון, ויתכוין להוציאו לצדקו ולאמיתו ושוב לא יענש).

היכי דמי 'גמר דין' (דאמרינן לעיל שוב אין אתה רשאי לבצוע) ? אמר רב יהודה אמר רב: "איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי". אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. איני?! והא רב הונא תלמידיה דרב הוה; כי הוה אתו לקמיה דרב הונא - אמר להו: "אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו?" מאי 'מצוה' נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה? -

(סנהדרין ז, א) מצוה למימרא להו (ברישא) "אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו" (דפתחינן להו בפשרה). היינו תנא קמא (דאמרף נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע - הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע, הכי נמי רשות הוא) ? איכא בינייהו מצוה (להזכיר פשרה): רבי יהושע בן קרחה סבר מצוה, תנא קמא סבר רשות (לתנא קמא ליכא מצוה). היינו דרבי שמעון בן מנסיא? איכא בינייהו 'משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו' (לתנא קמא אפילו שמע דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר "זה זכאי וזה חייב"; לרבי שמעון בן מנסיא: משתשמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה, אף על גב דלא נגמר - אין רשאי לבצוע), ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי, דאמר רבי תנחום בר חנילאי: לא נאמר מקרא זה (ובוצע בך) אלא כנגד מעשה העגל (שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל), שנאמר (שמות לב, ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו [ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר]; מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ('ויבן מזבח': הבין מהזבח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם) ראה חור שזבוח לפניו, אמר: אי לא שמענא להו השתא - עבדו לי כדעבדו בחור, ומיקיים בי (איכה ב, כ) [ראה ה' והביטה למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים] אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא (אהרן - כהן ונביא היה), ולא הויא להו תקנתא לעולם (דהא סופן לעשות כן בזכריה בן יהוידע, ויחרב בית המקדש על כך); מוטב דליעבדו לעגל - אפשר הויא להו תקנתא בתשובה. והני תנאי (דלית להו משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לבצוע) - (האי) (משלי יז, יד) פוטר מים ראשית מדון [לפני התגלע הריב נטוש] מאי דרשי ביה? כדרב המנונא, דאמר רב המנונא: אין תחילת דינו (לעתיד לבא) של אדם נידון אלא על דברי תורה (שלא עסק בתורה), שנאמר 'פוטר מים ראשית מדון' (פוטר מים: שפוטר התורה מעליו - הוא ראשית מדונו: תורה נמשלה למים, דכתיב (ישעיה נה) 'הוי כל צמא לכו למים').

אמר רב הונא: האי תיגרא - דמיא לצינורא דבידקא דמיא: כיון דרווח - רווח (כשהנהר גדל - פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו, כעין ניגרים וצינורות קטנים, ואם אינו סותמו מיד - הולך ומרחיב, ושוב אינו יכול לסותמו; והיינו דקאמר קרא 'פוטר מים ראשית מדון': כלומר: ראשית מדון ומדיבה - דומה לפוטר מים; 'פוטר' = פותח, כמו 'פוטר רחם' (שמות יג); אביי קשישא אמר: דמי לגודא דגמלא (דפין של גשר): כיון דקם - קם (בתחילה - כשדורסין עליהם מנענעות, וסוף - מתחזקות ונקבעות במקומן; והכי נמי כשאדם מרבה בקטטה: מתחזקת ובאה; ולא מקרא נפקא).

שמע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סימן :
ההוא דהוה קאמר ואזיל : טוביה דשמע ואדיש (אשריו ששומע חרפתו ושותק, ומרגיל בכך; 'ואדיש' כמו 'דדש דש' (גיטין נ:)), חלפיה בישתיה מאה (הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב : (משלי יד, פוטר מים ראשית מדון [לפני התגלע הריב נטוש] - ריש מאה דיני ('פוטר מים' - המתחיל (מדון) ופותח בקטטה הוא תחילת מאה דיני; 'מדון' נוטריקון 'מאה דני'; לשון אחר: מדון בגימטריא מאה) .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : אתרתי תלת גנבא לא מיקטל (כלומר: אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא באה עליו פורענות - אל יתמה, דאתרי תלת גנבא לא מיקטיל וסופו ללקות באחרונה); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב (עמוס ב,ו) כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו [על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים] .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : שב בירי לשלמנא (שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם ינצל) וחדא (בירא) לעביד ביש (לעושה רשעה); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב : (משלי כד, טז) כי שבע יפול צדיק וקם נורשעים יכשלו ברעה [יפול בתקלה ראשונה הבאה לו] .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : דאזיל מבי דינא שקל גלימא (מי שנטלו בית דין טליתו לפורעה לאחר), ליזמר זמר וליזיל באורחא (הואיל ודין אמת דנו - לא הפסיד כלום, אלא גזילה הוציאו מידו); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב : (שמות יח, כג) [אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלקים ויכלת עמך] וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ('כל העם הזה'; ב'יתרו' כתיב, ומשמע: לא שנא זכאי ולא שנא חייב - כולן במשמע) .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : היא ניימא ודיקולא שפיל (כשהאשה מנמנמת - סל שעל ראשה שהיא נותנת בו פילכה ומלאכת ידיה בו - שפיל, כלומר: מתוך שהיא עצילה - אין מלאכתה ניכרת) (וכולן משלות הן); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב : (קהלת ו, יח) בעצלתים ימך המקרה וגו' [ובשפלות ידים ידלף הבית] .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם (הרים אגרופו עלי ועמד לנגדו); אמר ליה שמואל לרב יהודה : קרא כתיב : (תהלים מא, י) גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו' [אוכל לחמי הגדיל עלי עקב] .

ההוא דהוה קאמר ואזיל : כי רחימתין הוה עזיזא (כשאהבתינו היתה עזה ביני לאשתי) אפותיא דספסירא שכיבן (על רוחב הסייף היינו שוכבים שנינו); השתא דלא עזיזא רחימתין - פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן (לא די לנו); אמר רב הונא : קראי כתיבי : מעיקרא כתיב (שמות כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת [מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל], ותניא : 'ארון תשעה וכפורת טפה - הרי כאן עשרה (גובה מן הקרקע) ' (הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע; ועוד: באורך הכפורת באמתה וחצי); וכתיב (מלכים א, ו, ב) והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו (בבית המקדש היה גבוה שלשים אמה ואורכו ששים); ולבסוף (וכשחטאו) כתיב (נאמר להם) (ישעיהו סו, א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו' [ואי זה מקום מנוחתי] (שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו) .
[## עד מעל הכפורת - עשרה טפחים, ומעל למקום זה היתה השכינה, כלומר: מעל לעשרה טפחים עד עשר אמות, שהם חמשים או ששים טפחים, לפי השיטות של רבי מאיר ורבי יהודה, ולפי זה מקום השכינה היה ארבעים או חמשים טפחים; ובבית שבנה שלמה הגובה היה ששים אמה!]

מאי משמע דהאי 'לא תגורו' לישנא דכנושי הוא?
אמר רב נחמן : אמר קרא : (דברים כה, לט) [כרמים תטע ועבדת] ויין לא תשתה ולא תאגור [כי תאכלנו התלעת] .
רב אחא בר יעקב אמר : מהכא : (משלי יח) תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה ;
רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא (משלי יח) אוגר בקיץ בן משכיל [נרדם בקציר בן מביש] . [## מה הוסיפו על דברי רב נחמן, שהביא ראיה מן התורה לפירוש המלה 'תגורו'?!]

אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימן :

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דייין שדן דין אמת לאמיתו - משרה שכינה בישראל, שנאמר (תהלים פב,א) [מזמור לאסף:] אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט; וכל דייין שאינו דן דין אמת לאמיתו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (תהלים יב,ו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום (אסתלק משער בית דין) יאמר ה' וגו' [אשית בישע יפח לו].

ואמר רבי שמואל בר נחמן <נחמן> [נחמני] אמר רבי יונתן: כל דייין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין - הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו, שנאמר (משלי כב,כב-כג) אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער [פסוק כג] כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: לעולם יראה דייין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו

(סנהדרין ז, ב)

שנאמר: (שיר השירים ג,ח-ט) הנה מטתו שלשלמה (שכנו של מקום) ששים גבורים (תלמידי חכמים; וששים לאו דוקא) סביב לה מגבורי ישראל [פסוק ח] כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה (מלחמתה של תורה) איש חרבו על ירכו [וכאן הרמז ל'חרב בין ירכותיו'] מפחד בלילות - מפחדה של גיהנם שדומה ללילה.

דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק: מאי דכתיב (ירמיהו כא,יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק [פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליהם] - וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין? אלא: אם ברור לך הדבר (הדין) כבקר (שהוא מאיר) - אמרהו (והכי משמע 'דינו לבקר': הוציאו לאור משפט), ואם לאו - אל תאמרהו.

רבי חייא בר אבא אמר רבי יונתן: מהכא: (משלי טז,ט) אמור לחכמה אחותי את [ומדע לבינה תקרא]: אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומרהו, ואם לאו - אל תאמרהו.

אמר רבי יהושע בן לוי: עשרה שיושביין בדין - קולר תלוי (עונשה של הטייה) בצואר כולן. פשיטא?

לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו (ובא דין לפני רבו, והוא לא נזקק לדבר - נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה).

רב הונא, כי הוה אתי דינא לקמיה - מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב, אמר: כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא (שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה; כלומר: שאם נטעה - ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי). ('שיבא' = נסורת כמו (הושע ח,ו) 'כי שבבים יהיה עגל שומרון' ומתרגמינן 'לניסרי לווחין').

רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה - מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי (בקיין בטריפות) דמתא מחסיא, אמר: כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא. [## וכי הביאו כל טרפות העיר לרב אשי? אלא ודאי רק את המקרים הקשים; ואז שיתף את כל המומחים בפסק].

כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן: מאי דכתיב (משלי כט,ט) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה? - אם דייין דומה למלך שאינו צריך לכולם (שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה, שהוא עשיר) - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות (לשאול תרומותיו, ואף זה צריך לחזר לשאול בית דין) - יהרסנה.

דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר; אמר ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש: קום עליה באמורא (להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך); קם, גחין עליה ולא אמר ליה ולא מידי; פתח ואמר: (חבקוק ב,ט) הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוה יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו; ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנאמר (סמוך להאי קרא): (חבקוק ב,כ) וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ (יכלה על עון הזה את כל הארץ).

אמר ריש לקיש: כל המעמיד דיין <על הציבור> שאינו הגון - כאילו נוטע אשירה בישראל, שנאמר (דברים טז, כ) 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטך ושפטו את העם משפט צדק', וסמך ליה (דברים טז, כא) 'לא תטע לך אשירה כל עץ' [אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך] ('כל עץ' משמע דיין, דכתיב (דברים כג, יט) 'כי האדם עץ השדה' ומוקמין ליה בתלמיד).

אמר רב אשי: ובמקום שיש תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר (שם) 'אצל מזבח ה' אלהיך' (ותלמידי חכמים מכפרין ומגינין כמזבח). כתיב (שמות כ, יט) 'לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב' [לא תעשו לכם] - אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי, הא דעץ שרי? - אמר רב אשי: אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב (דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך).

רב, כי הוה אתי לבי דינא (לדון) - אמר הכי: ברעות נפשיה לקטלא נפיק (לישא עליו חטא; ועל עצמו היה אומר), וצבי ביתיה לית הוא עביד (צרכי ביתו אינו עושה כאן), וריקן לביתיה עייל (שאינו משתכר כאן כלום); ולוא ישתא ביה כיצאה (שאחזור לביתי כיצאה שיצאתי מביתי, בלא חטא: שלא אטעה ואענש). כי הוי חזי אמבוהא (סיעת אנשים) <דספרי> אבתריה, אמר: (איוב כו, ו) 'אם יעלה לשמים שיאו' [וראשו לעב יגיע] - [פסוק ז] 'כגללו' (גלגל רעי) 'לנצח יאבד' [ראיו יאמרו איו] (כדי שלא תזוז דעתו עליו היה אומר כך).

מר זוטרא חסידא, כי הווי מכתפי ליה (נושאים אותן על הכתף: שהיו זקנים ואינם יכולין לדון, ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם, לפיכך היו עבדיהם נושאים אותם מהר) בשבתא דריגלא (שבת ששואלין בו בהלכות הרגל, והיינו שלשים יום קודם הרגל), אמר הכי: (משלי כז, כד) 'כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור'.

דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמרו רבנן 'הווי מתונין' (רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו) בדין? - דכתיב (שמות כ, כב) 'לא תעלה במעלות' (בחזקה ובמרדוה) [על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו], וסמך ליה (שמות כא, א) 'ואלה המשפטים' [אשר תשים לפניהם].

אמר רבי אליעזר: מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש (שכשהיה המתורגמן דורש - היו הציבור יושבין לארץ, והמפסיע ביניהן לילך ולישב במקומו - נראה כמפסיע על ראשן)? - שנאמר: (שמות כ, כב) 'לא תעלה במעלות' (בחזקה ובמרדוה) [על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו] [מכאן רמז ל'לא יפסע על ראשי עם קודש': שכאשר האיש פוסע כמתואר, וכל העם מתחתיו - רואים את החלק התחתון של רגליו כמו אם עולה במדרגות ולא בכבש], וסמך ליה (שמות כא, א) 'ואלה המשפטים' [אשר תשים לפניהם] (כלומר: אף לשופטים אני מזהיר).

'אשר תשים'? - 'אשר תלמדם' מיבעי ליה? אמר רבי ירמיה, ואיתימא רבי חייא בר אבא: אלו כלי הדיינין (דשיכא בהו 'שימה': דבר המטלטל).

רב הונא, כי הוה נפק לדינא, אמר הכי: אפיקו לי מאני חנותאי: מקל (למכת מרדות עד שיחזור בו) ורצועה (למלקות) ושופרא (לשמתא ונידוי) וסנדלא (לחליצה). [## מדוע שני אמצעים להכות?]

(דברים א, טז) 'ואצוה את שופטיכם בעת ההיא' [לאמר: שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו]: אמר רבי יוחנן: כנגד מקל ורצועה תהא זריז (כל 'צואה' לשון זירוז הוא, דתניא: (קדושין כט:) 'כל מקום שנאמר 'צו' אינו אלא לשון זירוז; ועל מה זירוז? - על המקל ועל הרצועה, שיהיו מטילין אימה על הציבור לשם שמים).

(דברים א, טז) 'שמע בין אחיכם ושפטתם': אמר רבי חנינא: אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו (כשהיו שניהם יחד - שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה בלא זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישן; ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות - שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך), ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו; קרי ביה נמי 'שמע בין אחיכם' (שמע דברין בין אחיכם: כשתהיו שניכם יחד משמע);

רב כהנא אמר: מהכא: (שמות כג, א) 'מ'לא תשא' [שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להית עד חמס] (לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין); (וקרי ביה נמי) 'לא תשיא' (אזהרה לבעל דין).

(דברים א, טז) [ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם] ושפטתם צדק [בין איש ובין אחיו ובין גרו]; אמר ריש לקיש: צדק את הדין ואחר כך חתכהו.

(שם) 'בין איש ובין אחיו' (שנפלה להם בית בירושה); אמר רב יהודה: אפילו בין בית לעליה (אל תאמר: "טול אתה בית ואחין עליה, ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה" אלא העלה אותן בדמים, והשווה חלוקתן ע"י מעות).

'ובין גרו' (לשון מגור: תשמישי דירה) - אמר רב יהודה: אפילו בין תנור לכירים (אל תאמר "טול זה תנור וזה כירה", שהרי תנור עודף על הכירה, וצריך להוסיף דמים).

(דברים א, יז) לא תכירו פנים במשפט [כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו] - רבי יהודה אומר: לא תכירהו (אם הוא אוהב); רבי אלעזר אומר: (אם הוא שונאך -) לא תנכרהו (לא תעשה לו כנכרי לחיבו).

אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא, אמר לו (ההוא גברא לרב): "לאו אושפיזכני את (כלומר: אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד)?"

אמר לו (רב): "אין".

אמר ליה (ההוא גברא): "דינא אית לי (ורוצה אני שתהא דיין)!"

אמר ליה:

(סנהדרין ח, א)

"פסילנא לך לדינא (שהזכרתי טובתך)".

אמר ליה רב לרב כהנא: פוק דייניה.

חזיה (רב כהנא לההוא גברא) דהוה קא גאים ביה (ברב: סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות), אמר ליה: אי צייתא - צייתא, ואי לא - מפיקנא לך רב מאונך (אודיעך שאין רב יכול לסייעך, דמשמתינא לך).

(דברים א, יז) [לא תכירו פנים במשפט] כקטן כגדל תשמעון [לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו] - אמר ריש לקיש: שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה. למאי הלכתא?

אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה (לאמיתו) - פשיטא?! אלא לאקדומיה (אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה - הקודם לפניך הקדם לחתוך).

(שם) לא תגורו מפני איש - א"ר חנן אל תכניס דבריך מפני איש.

(שם) כי המשפט לאלהים הוא - אמר רבי חמא ברבי חנינא: אמר הקב"ה: לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו ('כי המשפט לאלהים הוא' - כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה, שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו).

(שם) והדבר אשר יקשה מכם - אמר רבי חנינא ואיתימא רבי יאשיה: על דבר זה (שנטל שדרה לעצמו לומר 'תקריבון אלי' (שם), שהיה לו לומר 'תקריבון לפני השכינה')

נענש משה (שלא זכה: שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב), שנאמר (במדבר כז, ה) ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: מי כתיב 'ואשמיעכם' ? 'ושמעתי' כתיב: אי גמירנא גמירנא ואי לא אזלינא וגמירנא; אלא כדתניא: ראוייה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן; ראוייה היתה פרשת מקושש שתיכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך שמגלגלין חובה ע"י חייב וזכות על ידי זכאי.

כתיב (דברים א, טז) ואצוה את שופטיכם בעת ההיא [לאמר: שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו] (משמע: את חכמיהם הזהיר להדריך ציבור במשפט והחקים על כרחם), וכתיב (דברים א, יח) ואצוה אתכם בעת ההיא [את כל הדברים אשר תעשון] (דציבור עצמם הזהיר; ומה הוצרך להזהירן): אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי: אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן, ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור.

עד כמה?

אמר רבי חנן, ואיתימא רבי שבתאי: (במדבר יא, יב) [האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך] כאשר ישא האומן את היונק [על האדמה אשר נשבעת לאבותיו].

כ ת י ב (דברים לא, ז) [ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ] **כי אתה תבוא** [את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם] ('כי אתה תבוא את העם' משמע: גם אתה כאחד מהם) **ו כ ת י ב** (דברים לא, כג) [ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ] **כי אתה תביא** [את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך] ('כי אתה תביא' משמע (לשון) שדרה נוהג עליהם) : **אמר רבי יוחנן** : **אמר לו משה ליהושע** : **אתה והזקנים שבדור עמהם** (על פיהם עשה מעשה' ולא תשתרר עליהם; דההוא קרא ד'כי אתה תבוא' - משה אמר, כדכתיב ביה: אל הארץ אשר נשבע ה' וגו'; ובמקרא ד'כי אתה תביא' כתיב 'אל הארץ אשר נשבעתי להם' וגו'; אלמא דהקב"ה בעצמו אמר) ; **אמר לו הקב"ה** : **טול מקל והך על קדקדם** : **דָּבָר אחר** (מנהיג אחד) **לדור ואין שני דברין לדור**.

תנא : **זימון בשלשה**.

מאי 'זימון' ? - **אילימא ברכת זימון** - **והתניא** : **זימון וברכת זימון בשלשה** ; **וכי תימא פרושי קמפרש** : **מאי זימון ?** - **ברכת זימון** , **והתניא** : **'זימון בשלשה ברכת זימון בשלשה'** ! [## הקושיא אינה קשה: מדוע יש בעיה אם שני ברייתות אומרים אותו דבר?] **אלא מאי 'זימון' ?** - **אזמוני לדין** (בית דין ששולחין שלוחם לבעל דין: שצועקים עליו לבא ולדון לפניהם - צריך השליח להזמין בשם שלשתן) , **כי הא דאמר רבא** : **'הני בי תלתא דיני דיתבי ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד** ("פלוגי דיין מזמין") - **לא אמר כלום** (ואי לא אזיל - לא משמתין ליה) , **עד דאמר משמיה דכולהו** . **הני מילי בלא יומא דדינא** (שני וחמישי; תקנת עזרא היא, בבבא קמא (דף פב:)) , **אבל ביומא דדינא לית לן בה**.

תשלומי כפל כו' [ותשלומי ארבעה וחמשה - בשלשה] : **שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב** : **ילמדנו רבינו** : **דיני קנסות** (זה שמשלם יותר מדינו) **בכמה ?** **מאי קמיבעיא ליה ?** **הא אנן תנן 'בשלשה' ?** **אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה** : **דאין דיני קנסות או לא ?** **אמר ליה** : **תניתוה** : **תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה** - **מאי 'שלשה' ?** **אילימא שלשה הדיוטות** - **האמר אבוה דאבון משמיה דרב** : **'אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות' ?** - **אלא מומחין** , **וקאמר 'שלשה'** .

[האונס והמפתה והמוציא שם רע - בשלשה, דברי רבי מאיר] **וחכמים אומרים** : **מוציא שם רע** ("לא מצאתי לבתן בתולים", ובא להפסידה כתובתה ולא להרגה: שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו; דאי אנפשות קאתי - לא אמר רבי מאיר 'בשלשה') **בעשרים ושלשה** (מפני שיש בו דיני נפשות; קסלקא דעתא דהכי קאמרי משום דאיכא מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות, וכגון שמביא עדים) .

(ובגמרא פרכינן:) **וכי יש בו דיני נפשות** - **מאי הוי** (השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא, דליכא עדים) ?

אמר עולא : **בחוששין ללעז קמיפלגי** : **רבי מאיר סבר** : **אין חוששין ללעז** (אין חוששין שמא כשיבואו לב"ד ויצא הקול - ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו, ועכשיו אין הבעל יודע בהן, ותבעי כ"ג: דשמא יבא לידי דיני נפשות) , **ורבנן סברי** : **חוששין ללעז** .

רבה אמר : **כולי עלמא ללעז לא חישינן** (ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה - מודו רבנן דבשלשה) , **והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי** , **והכא במאי עסקינן ?** - **כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות** (שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא מצא) , **ואיכדור** (הדיינין והלכו להם) , **ואמר להו** : **(הואיל ואין לי עדים -) דיינו לי מיהא דיני ממונות** (דנו לי מיהת בשלשה דיני ממונות) " (להפסידה כתובתה על ידי עצמו, דקיי"ל (כתובות י:). חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה, והם האמינוהו להפסידה על פיו: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה; רבי מאיר סבר בשלשה, דאין חוששין לכבוד הראשונים ודין אפילו בשלשה, ורבנן סברי: חוששין לכבוד הראשונים ובעי כולהו) .

(סנהדרין ח, ב)

מיתבי : (ברייתא היא [דומה לתוספתא פ"א מ"ב]) **'וחכמים אומרים** : **תבעו ממון בשלשה** , **תבעו נפשות בעשרים ושלשה** , **בשלמא לרבה** : **תבעו**

ממון תחלה - בשלשה (דלא בא לידון בעדים אלא על פיו, ולהפסידה כתובתה - מודינן דבשלשה), **תבעו נפשות תחלה** (דאמר להביא עדים) - **אפילו ממון בעשרים ושלשה** (כגון אם לא מצא עדים, ואמר: "דונו לי מיהא להפסידה כתובה" - אף על פי כן בעינן עשרים ושלשה, משום כבוד ראשונים), **אלא לעולא** (דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו) **קשיא** (תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה? לעולם עשרים ושלשה לרבנן בעינן, משום דחוששין ללעז) ! ?

אמר רבא: אני וארי שבחבורה תרגימנא - ומנו? - רב חייא בר אבין: הכא במאי עסקינן? - שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל (דתו ליכא למיחש ללעז, דאיגלי מילתא דאהני סהדי סמיר והני סהדי שקרי נינהו, ואפילו להפסידה כתובתה לא מיהמני: דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר, ושקורי קמשקר, ובעי למיתב מאה סלע לאב, ולו תהיה לאשה; ו'תבעו ממון' דקאמרי רבנן - אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי, והכי קאמר:); **בא לגבות ממון מבעל** (שנמצא כבר שקרן) **בשלשה** (דהזמנה אחריתי [לבית דין] היא, ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא, דדינא אחרינא הוא: דמעיקרא בעל הוה תובע, והשתא אב קא תבע!); **ובמקום נפשות** (דאיכא דיני נפשות. כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ישמעו ויבואו עדים) **בעשרים ושלשה** (עשרים ושלשה בעי. ואית דמפרשי כל תביעת ממון, דהא שמעתתא אמאה כסף דאב תבע לבעל - ואי אפשר לומר כן: דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אלא אם כן הביא עדים והוזמו: דכל זמן שלא הביא עדים - נאמן אף להפסידה כתובה, כדפרישית לעיל; ואי בשהוזמו עדיו מיירי מתניתין - תו ליכא למימר 'חוששין ללעז'; ועוד: מדגרסינן בתירוץ דרב חייא בר אבין 'בא לגבות ממון מבעל' דפריש דרבי חייא להאי 'תבעו ממון' אמאה סלע - מכלל דעד השתא הוה שמעינן 'תבעו ממון' אבעל, ואיהו תבע להפסיד כתובה).

אביי אמר: (אי בשלא הביא עדים - דכולי עלמא חוששין ללעז) **דכולי עלמא חיישינן ללעז** (ובעינן עשרים ושלשה, דילמא שמעי סהדי ואתו), (ומדבעינן עשרים ושלשה ברישא - אפילו ממון בעשרים ושלשה) **ומשום כבודן של ראשונים** (דחוששין לכבודן של ראשונים) [עיין תוספות]; **הכא** (בפלוגתא דמתניתין) **במאי עסקינן? - כגון דאתרו בה סתם** (שהביא עדים בתחילת הזמנתו לדין, דתו ליכא למיחש סהדי אחריני, והני אמרי באפי תלתא דהתרו בה מיתה סתם ולא הזכירו לה סקילה כדן נערה המאורסה; רבי מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות, ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה, דכי נמי יוזמו - ישלם מאה כסף; ורבנן סברי: כיון דאתרו בה מיתה - דיני נפשות איכא, ומיקטלא), **והאי תנא הוא - דתניא:** (גבי מסית קאי, דרחמנא אמר (דברים יג, ט) 'לא תחמול ולא תכסה', ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים), **'ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם אלא בעדה (כ"ג) ועדים והתראה, ועד שיודיעוהו** (ועד שיודיעוהו עדי בשעת התראה) **שהוא חייב מיתה בבית דין** (אם יעבור עבירה זו; ומיהו אף על גב דלא מזכיר ליה איזו מיתה - התראה היא, ומחייב, כרבנן). **רבי יהודה אומר: עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג'** (וברייתא דקתני לרבנן 'תבעו ממון בשלשה', כדתרצה רב חייא בר אבין). **רב פפא** (כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים) **אמר: הכא** (דאמר רבי מאיר בשלשה) - (כגון שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין) **באשה חבירה עסקינן** (ואמרו שלא התרו בה לפי שהאשה חבירה היא ולא הוצרכו להתרות בה), **וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה ורבנן, דתניא: רבי יוסי בר יהודה אומר:** **חבר אינו צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד** (שלא יוכל לומר "סבור הייתי שמוותר"); (רבי מאיר סבר: אף על גב דחבירה היא - לא מיקטלא, הלכך לא צריכין לאיכנופי תו עשרים ושלשה, אלא שלשה: לדון דיני ממונות דכתובה; ורבנן סברי כרבי יוסי ברבי יהודה). **רב אשי אמר: כגון**

(סנהדרין ט, א)

דאתרו בה מלקות ולא אתרו בה קטלא (דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה: דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו, וקטבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין - לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא), **וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, דתנן** (במשנתנו): **'מכות בשלשה; משום רבי ישמעאל אמרו: בעשרים ושלשה'** (טעמא מפרש לקמן (דף י:)). **רבינא אמר: כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול** (והיו שם שלשה או ארבעה, שיכולה עדות להתקיים בשאר),

וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי אליבא דרבי עקיבא, דתנן (במסכת מכות [פ"א מ"ז-ח]): **רבי עקיבא אומר: לא בא שלישי אלא להחמיר עליו: לעשות דינו כיצא באלו; אם כן ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה** (דממשמע שנאמר (דברים יז, ו) 'על פי שנים עדים' (יקום) - כל שכן שלשה; למה נאמר [שם] 'או שלשה עדים' אלא להחמיר עליו: ליתן חומר בעדי שקר: ששלישי זה - אף על פי שלא היה זה נידון על פיו למיתה, שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון - אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיצא באלו, שאם הוזמו - יהרג אף השלישי, מפני שנטפל לעובר עבירה) - **על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה** (דקיימא לן: מדה טובה מרובה ממדת פורענות; הלכך קל וחומר הוא); [מ"ח] **ומה שנים: נמצא אחד מהן קרוב או פסול**

עדותן בטלה - אף שלשה: נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה; ומניין שאפילו מאה?
 תלמוד לומר: 'עדים'; אמר רבי יוסי: במה דברים אמורים (דעדותן בטלה)? - בדיני נפשות (דרחמנא
 אמר (במדבר לה, כה) 'הוצילו העדה' דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות, ולא יהרג לא הוא ולא הם), אבל
 בדיני ממונות - תתקיים עדות בשאר; רבי אומר: אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות (שוין בכך
 דעדותן בטלה), ואימתי (בדיני נפשות עדותן בטלה)? בזמן שהתרו (הקרוב או הפסול) בהן (בעוברי עבירה,
 שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים, והרי הכתוב הקיש שלשה לבטל העדות אם יש קרוב או פסול), אבל בזמן
 שלא התרו (הקרוב והפסול) בהן (בעוברי עבירה אלא שתקו והכשרים התרו בהן אין אלו נעשים עדים
 ותתקיים העדות בשאר) -

(סנהדרין ט, ב)

מה יעשו שני אחים ואחד (כשר עמהם) שראו באחד שהרג את הנפש? (ופלוגתא דרבי מאיר ורבנן נמי
 כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול וראה ושתק ולא התרו: רבי מאיר סבר לה כרבי יוסי, דאמר: בדיני
 נפשות - לא שנא התרה ולא שנא שתק - עדותן בטלה; ורבנן סברי כרבי: דהיכא דשתק - תתקיים העדות בשאר
 ומיקטלא).

ואיבעית אימא: כגון שהתרו בה אחרים ולא התרו בה עדים,
 וקמפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן, דתנן [מכות פ"א מ"ט] רבי יוסי אומר:
 לעולם אינו נהרג עד שיהיו פי שני עדים מתרין בו, שנאמר (דברים יז, 1) על פי שנים עדים [או שלשה
 עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד].

ואיבעית אימא: כגון דאיתכחוש בבדיקות (זה אומר "כליו של בועל שחורים" זה
 אומר "לבנים") ולא איתכחוש בחקירות (איזה יום ואיזו שעה וכיוצא בהם, שהעדים באים על
 ידיהם לידי הזמה; ורבי מאיר סבר הכחשת בדיקות שמה הכחשה ולא מיקטלא, ורבנן סברי: כיון דבחקירה
 נמצאו מכוונים - הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא: דלא רמו סהדי אדעתיה למיבדק כולי האי),
 וקמפלגי בפלוגתא דרב זכאי ורבנן, דתנן [פ"ה מ"ב; דף מ, א] 'מעשה ובדק
 בן זכאי בעוקצי תאנים' (שאמרו העדים "תחת תאנה נעשה מעשה"; אמר לו: תאנה זו - עוקציה דקין או
 עוקציה גסין? 'עוקצין' - זנבות תאנים, כמו (סוכה לד): 'ניטל עוקצו').

אמר רב יוסף: הביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום
 לעדי הבעל - עדי הבעל נהרגין (שבאו להורגה) ואין משלמין ממון (אף
 על פי שהיו מפסידין אותה כתובה - אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה) [במסכת מכות
 (דף ג:); דכיון דבשבילה הן נהרגין - אין משלמין לה ממון: דמתחייב בנפשו - פטור מן התשלומין, דכתיב
 (שמות כא, כב) 'לא יהיה אסון ענוש יענוש'; ואי משום מאה סלע דהוו בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה
 לאשה ותשלומין לזה - לאב - לאו עלייהו רמו לשלומי, אלא על הבעל, שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב:
 דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו - אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו, כדאמרינן
 בכתובות (דף מו:); דלא קרינא ביה 'ואם אמת היה וגו': דבלאו עדים לא מיקטלא; הלכך איהו נמי לא מחייב
 אלא אם כן הביא עדים שזינתה והזמנו); חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי
 האב ("היאך אתם מזימים את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני - והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני")
 - עדי האב נהרגין (שרצו להרוג עדי הבעל) ומשלמין [ממון] (מאה כסף לבעל:
 שבאו לחייבו כשהזימו את עדיו): ממון לזה (לבעל) ונפשות לזה (ונהרגין בשביל
 העדים; דקסבר רב יוסף: כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין היכא דמיתה וממון משום חד קאטו
 עליה).

ואמר רב יוסף: "פלוני רבעו (במשכב זכור) לאונסו (על כרחו)" - הוא
 ואחר מצטרפין להרגו (הנרבע הזה כשר להעיד עליו, ואם יש אחר עמו - נהרג הרובע על
 פיהם); "לרצונו" - רשע הוא [עיי' תוספות], והתורה אמרה: אל תשת
 רשע עד (דכתיב (שמות כג, א) [לא תשא שמע שוא] אל תשת ידך וגו' [עם רשע להיות עד חמס]).
 רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (אין אדם
 נפסל לעדות בהודאת פיו, דאדם קרוב אצל עצמו; הלכך: אין אדם יכול לשום עצמו רשע, כלומר: על עדות
 עצמו אינו נעשה רשע, שהרי תורה פסלה קרוב לעדות, ונהרג הרובע, דפלגין דיבורא ומהימנין ליה לגבי
 חבריה ולא מהימנין ליה לגבי ידידה לפסול לעדות).
 אמר רבא:

(סנהדרין י, א)

"פלוני בא על אשתי" - הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא
 להורגה (לפי שקרוב הוא אצלה; ואף על גב דמהימנין ליה בהאי סהדותא לגבי חבריה - לא מהימנין
 ליה לגבי אשתו, והיינו 'פלגין דיבורא', דהא חד דיבורא הוא, ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי).
 מאי קא משמע לן? דמפלגין בדיבורא? היינו הך! ?
 מהו דתימא 'אדם קרוב אצל עצמו' אמרינן, 'אצל אשתו' לא
 אמרינן ('אדם קרוב' לענין פלגין דיבורא, והואיל ומהימן אהווא דיבורא למיקטליה לחבריה -
 ליקטלוה נמי לדידה) - קא משמע לן.

ואמר רבא: "פלוני בא על נערה המאורסה" והוזמו - נהרגין (משום פלוני) ואין משלמין ממון (טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה; מאי טעמא? שהרי לא הזכירו שם האשה, ולמאן מפסדי?); " (בא על) בתו של פלוני" והוזמו - נהרגין (משום שניהם שבאו להרוג אותו ואותה) ומשלמין ממון (שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה): ממון לזה ונפשות לזה. (ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל 'עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון': דהתם - כיון דניסת - הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי, וכיון דעלה מקטלי - לא משלמי לה ממון; אבל היכא דלא ניסת - הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו, דכל שבח נעוריה לאביה, והוה ליה ממון לזה לאב ונפשות לזה, משום דבועל ונערה מיקטלי.)

ואמר רבא: "פלוני רבע השור" (ולא הזכירו שור של מי) והוזמו - נהרגין ואין משלמין ממון (דמי השור, דלא ידעינן מנן); "שורו של פלוני" והוזמו - נהרגין ומשלמין ממון: ממון לזה (לבעל השור) ונפשות לזה (בשביל פלוני הרובע).

הא תו למה לי? היינו הך!! משום דקא בעי בעיא עלויה, דבעי רבא: "פלוני רבע שורי" (הוא ואחר מצטרף עמו) - מהו (פלוני ודאי מיקטיל, אלא שור מי מיקטיל)? מי אמרינן 'אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו' (דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא 'אדם קרוב אצל ממונו' אף על פי דפלגינן ליה לעיל אצל עצמו)? או דילמא אמרינן 'אדם קרוב אצל ממונו' (ופלגינן דבורא להימוני אחבריה ולא אשור)? בתר דבעיא - הדר פשטה: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו (לא אמרינן 'אדם קרוב אצל ממונו' לענין פלגי דיבורא, והשור יסקל; וכי אמרינן בתמורה (דף כח). 'רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל' - הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא, או העידו ולא היה עד שני עמהם; אבל הכא: דגברא מיקטיל על פי בעל השור - לא פלגינן דיבורא משום ממון).

מכות בשלשה כו':

מנהני מילי?

אמר רב הונא: אמר קרא: (דברים כהא) [כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט] ושפטום [והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע] (גבי מלקות כתיב) - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה. אלא מעתה (שם) 'והצדיקו' - שנים, 'והרשיעו' - שנים, הרי כאן שבעה? ההוא מיבעי ליה כדעולא, דאמר עולא: רמז לעדים זוממין מן התורה מניין?

- רמז לעדים זוממין? והא כתיב (דברים יט, יט) [ועשיתם לון כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבן]!?

אלא: רמז לעדים זוממין שלוקין (היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם, כגון: "מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה, ונמצאו זוממין, והרי הם כהנים - אין אומרים 'עשה זה בן גרושה תחתיו' אלא סופג את הארבעים) מניין? דכתיב (דברים כהא) [כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום] והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע - משום ד (דבית דין) 'הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע' - [הפסוק הבא: פסוק ב] 'והיה אם בן הכות הרשע' (צדקת צדיק למה הזכרה כאן? וכי משום צדקת צדיק מתחייב רשע מלקות)? אלא: (ודאי עדים (זוממין) רמיזי הכא, דאעדים קאי האי 'והיה אם בן הכות', והכי קאמר:) עדים שהרשיעו את הצדיק (והוזמו): ואתו עדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיכרא, ושוינהו להנך רשעים (והצדיקו עדים אחרונים את הצדיק והרי נעשו רשעים אלו העדים הראשונים) - והיה אם בן הכות הרשע (וילקו; ואם אינו ענין לעדות ממון - דהא אין לוקין ומשלמין - תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו).

ותיפוק ליה (שמות כ"ב) מ'לא תענה' [לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה ברעך עד שקר]? משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו (מ'אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' [דברים כה, נח-נט] - ב'אלו הן הלוקין' (מכות יג:)).

[מכות בשלשה;] משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה:

מאי טעמא דרבי ישמעאל?

אמר אביי: אתיא 'רשע' 'רשע' מחייבי מיתות: כתיב הכא (דברים כה, ב) והיה אם בן הכות הרשע [והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר] וכתוב התם (במדבר לה, לא) [ולא תקחו כפר לנפש רצח] אשר הוא רשע למות [כי מות יומת]; מה להלן בעשרים ושלשה - אף כאן בעשרים ושלשה.

רבא אמר: מלקות במקום מיתה עומדת (דכיון דעבר על אזהרת בורא - ראוי הוא למות, ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות; וכי היכי דסקילה בפני עצמה ושריפה בפני עצמה והרג בפני עצמה - הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות) .

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אי הכי (דהוא גופיה מיתה הוא) - אומדנא למה לי (דקתני ב'אלו הן הלוקין' (מכות כב). דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים - מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל) ? למחיה, ואי מאית - לימות !
אמר ליה: אמר קרא: (דברים כהג) [ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכנו על אלה מכה רבה] ונקלה אחיך לעיניך (בשעת שלוקה - יהא אחיך) : כי מחית - אגבא דחיי מחית (שיכה את החי ולא את המת; וכיון דמית ליה בפלגא - כי מחי על אידך פלגא לאו על החי הוא) !
אלא הא דתניא 'אמדהו לקבל עשרים' (וראו שאין יכול לקבל עשרים ואחת, ואם יכוהו עשרים ואחת - ימות בה) - אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש', וכמה הן ? תמני סרי (אין מכין אותו אלא שמונה עשרה, ד'מכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים' בעינן: שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו; ומקרא נפקא לן ב'אלו הן הלוקין' (מכות כג).) -

(סנהדרין יב)
למחיה עשרים וחדא (דהא אכתי חי הוא), וכי מיית בהך חדא - לימות,
דהא כי מחית - אגבא דחייא קא מחית !
אמר ליה: אמר קרא: (שם) 'ונקלה אחיך לעיניך': אחר שלקה - אחיך בעינא, וליכא !

עיבור החדש בשלשה:
'חשוב' לא קתני (דנימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש, דבחושבנא תליא, אף על פי שצריך לעברו, כגון: משום ידקיא [ערכבות של הושענא רבה, שלא יחול בשבת] ומשום מתיא [יום כפור שלא יחול ביום ראשון או יום ששי] - אפילו הכי חושבנא בעי, דכתנן במסכת ערכין (דף ח): 'אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמנה' אבל תשעה מעוברין לא עבדינן: ד'אם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי שיקרא'; הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה: אם תקדום שלשה ימים או שנים לקביעות החדש - לא מעברין ליה, דתמהי בה אינשי), 'קידוש' לא קתני (דנימא דצריך שלשה לקבל עדות החדש מפי העדים ולומר "מקודש החדש"), אלא 'עיבור' (משמע שצריך שלשה לומר "מעובר החדש") ! (אמירה זו למה?) לא ליקדשא (ביום שלשים) וממילא לעבר (כי מקדשין ליה למחר - מיעבר החדש שעבר, דיום שלשים - בתריה שדית ליה) ?
אמר אביי: תני 'קידוש החדש' (ועל כל חדשי השנה קאי) .
תניא נמי הכי: 'קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה - דברי רבי מאיר' .
אמר רבא: והא 'עיבור' קתני (דרך תנא טועה בגירסא לחסר תיבה על ידי שכחה, אבל אין נחלף לתנא בין גירסת 'קידוש' לגירסת 'עיבור') ?
אלא אמר רבא: קידוש ביום עיבור (יום עיבור הוא יום שלשים, שממנו נעשה החדש מעובר כשדושיין לעברו; 'קידוש ביום עיבור': כגון בחדש חסר שעבר) - בשלשה (צריך שלשה לקדש ראש חדש הבא ביום שלשים לחדש שעבר); אחר עיבור (אם עשו חודש שעבר מלא, וקבעו ראש חודש ביום שלשים ואחד) - ליכא קידוש (אין אומדין בו "מקודש! מקודש!"), ומני ? - רבי אלעזר ברבי צדוק (ביום שלשים) דתניא: 'רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו (ביום שלשים; דתולדותיו ביום שלשים הוא, דאין חדש לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים) - אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים (בית דין שלמעלה מאתמול)' .

רב נחמן אמר: קידוש אחר עיבור - בשלשה; ביום עיבור ליכא קידוש, ומני ? - פלימו היא, דתניא: 'פלימו אומר: בזמנו - אין מקדשין אותו (שאין צריך לעשות חיזוק לדבר, שהרי בזמנו בא); שלא בזמנו מקדשין אותו' .

רב אשי אמר: לעולם 'חשוב' קתני, ומאי 'עיבור' ? - חשוב דעיבור (לחשב אם יעברוהו; דאילו קידוש - סבר תנא דידן דלא צריך לקדושי, לא מלא ולא חסר, וכרבי אלעזר ברבי שמעון לקמן [בגירסתנו: רבי אליעזר; כנראה רש"י גרס ר"א בר' שמעון; וכן הגירסא במסכת ראש השנה כד, א];) ; ואידי דקבעי למיתני 'עיבור שנה' (דהוי נמי חישוב דעיבור השנה - והתם לא סגי דלא תני 'עיבור', דאמירה בעי: שיקדשו אדר השני לשם אדר; דאי שתקי - ממילא לשם ניסן מקבע) תנא נמי 'עיבור חודש' (וקרייה נמי לחישוב 'עיבור', ואשמעינן דחישוב בעינן; אבל 'קידוש' לא בעינן לא למלא ולא לחסר, כרבי אליעזר) [עיין תוספות ד"ה ואידי דתנא... אלא צריך לומר דאמירה של עיבור היינו בשעה שגומרינן השבעה שתהא השנה מעוברת קודם שלשים של אדר, ובשעה שבאו עדים שראו את החדש - אפילו יקבעו אותו סתם - לית לן בה, וממילא הוי אדר שני] .
חישוב חודש - אין, קידוש חודש לא; מני ? - רבי אליעזר היא, דתניא: רבי אליעזר אומר: בין בזמנו בין שלא בזמנו - אין מקדשין אותו, שנאמר: (ויקרא כהי) וקדשתם את שנת החמשים שנה [וקראתם דרור בארץ

לכל ישיבה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבון: שנים אתה מקדש (שנה של כל יובל ויובל מקדשין בית דין לשם יובל), ואי אתה מקדש חדשים.

רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו' [מתחילין ובחמשה נושאים ונותנין, וגומריין בשבעה]: תניא [תוספתא סנהדרין 9, ב"מ"א]: 'כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל בשלשה מתחילין ובחמשה נושאים ונותנין, וגומריין בשבעה'? אחד (מן השלשה) אומר "צריך לישב" (ולעיין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב או התקופות או פירות האילנות) "כדלקמן (דף יא:)), ושנים אומרים שלא לישב (אינו צריך להושיב בית דין על כך: שאין כאן ספק, דודאי אינה צריכה לעבר) - בטל יחיד במיעוטו (ולא ישוב החמשה עוד לעיין בדבר); שנים אומרים "לישב" ואחד אומר שלא לישב - (הולכין אחר השנים): מוסיפין עליהם עוד שנים, ונושאים ונותנין בדבר (ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו; ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה, לפיכך מוסיפין עוד שנים; ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה - כנגד מי): שנים אומרים "צריכה" (לעבר) ושלשה אומרים "אינה צריכה" - בטלו שנים במיעוטן (ועומדין והולכין להם); שלשה אומרים "צריכה" ושנים אומרים "אינה צריכה" - (הולכין אחר הרוב) מוסיפין עליהם עוד שנים (להשלמת המנין ומעברין), שאין המנין פחות משבעה'.

הני 'שלשה' 'חמשה' ו'שבעה' - כנגד מי? פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו? - רבי שמעון בן פזי, ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו? רבי יצחק בר נחמני: חד אמר כנגד ברכת כהנים (בפסוק ראשון שלש תיבות, והשני חמש, ושלישי שבע תיבות), וחד אמר שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך (כלומר: אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין, וחמשה ממונין, ושבעה ממונין: שלשה כנגד שומרי הסף בצדקיהו (מלכים ב' כה, יח) גבי גלות נבחראדן, והתם [פסוק יט] נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך, ובאחשורוש (אסתר א, יד) אשכחן שבעה שרי פרס ומדי; ועיבור שנה - מטכסיטי מלכות שמים הוא: ליישב סדר השנים על מכוון). תני רב יוסף: הני שלשה וחמשה ושבעה: שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך. אמר ליה אביי לרב יוסף: עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי? אמר להו: לא הוה ידענא דצריכיתו; מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו?

זמן נשיא צריך גדי סימן:
תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא

(סנהדרין יא, א)
במזומנין לה (שהזמין הנשיא מבערב); מעשה ברבן גמליאל שאמר "השכימו לי (מחר) שבעה לעלייה (המיוחדת לישב בה בית דין)" [אחרי שדנו כבר החמשה, כמו שלמדנו לעיל [דף יב, ב] על פי רבן שמעון בן גמליאל: בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנין, וגומריין בשבעה]; השכים ומצא שמונה אמר "מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד!" עמד שמואל הקטן ואמר: "אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי (להצטרף עמכם עכשיו), אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי (ללמוד תורה מכס היאך תעשו)". אמר לו: "שב בני, שב: ראויות כל השנים כולן להתעבר על ירך, אלא אמרו חכמים "אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה"! ולא שמואל הקטן הוה, אלא איניש אחרינא, ומחמת כיסופא הוא דעבר (שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו); - כי הא דיתבי רבי וקא דריש והריח ריח שום, אמר: "מי שאכל שום - יצא!" עמד רבי חייא ויצא; עמדו כולן ויצאו; בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייא, אמר ליה: "אתה הוא שציערת לאבא (שאכלת השום ונדף הריח)"! אמר לו: "לא תהא כזאת בישראל! (חס ושלום שאוכל השום בבואו לבית מדרשו, אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא)". ורבי חייא מהיכא גמיר לה? - מרבי מאיר, דתניא: מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר, אמרה לו: "רבי: אחד מכס

קדשני בביאה!" עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה;
עמדו, כתבו כולם ונתנו לה.
ורבי מאיר - מהיכא גמיר לה? - משמואל הקטן (כדאמרן).
ושמואל הקטן - מהיכא גמיר לה? - משכניה בן יחיאל, דכתיב (עזרא
יב) ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא: אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות
מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת!?" (והוא לא נשא נכרית, והכניס עצמו בכלל שלא להלבין
פניהם).
ושכניה בן יחיאל - מהיכא גמיר לה? - מיהושע (ממעשה דיהושע),
דכתיב (יהושע ז, י) ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך [פסוק יא] חטא
ישראל [וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם]; אמר
לפניו: ריבוננו של עולם: מי חטא?
אמר לו: וכי דילטור (רכיל) אני? לך הטל גורלות! (שלא רצה הקדוש ברוך
הוא לגלות לו מי הוא החוטא, והכניס את כולן בכלל, שנאמר 'חטא ישראל' - במעשה דעכו);
ואיבעית אימא: משה, דכתיב (שמות טז, כח) [ויאמר ה' אל משה] עד אנה מאנתם [לשמר
מצותי ותורתי] ('מאנתם' - כולן בכלל, והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת, דכתיב (שמות טז, כז) 'יצאו מן
העם ללקוט וגו').

תנו רבנן [תוספתא סוטה פ"ג, מ"ד-ה]: משמתו נביאים האחרונים: חגי זכריה
ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו
משתמשים בבית קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה
ביריחו², ונתנה עליהם בת קול מן השמים: "יש כאן אחד שראוי
שתשרה עליו שכינה <כמשה רבינו> אלא שאין דורו זכאי לכך!"
נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן, וכשמת אמרו עליו: "הי חסיד
הי עניו תלמידו של עזרא!"
שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן
השמים: "יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו
זכאי לכך!" נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן (משום שמואל הקטן נקט
לה הכא), וכשמת אמרו עליו: "הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל!"
אף הוא אמר בשעת מיתתו (הוכיח סופר: ששרתה עליו שכינה: שנחנבא בשעת מיתתו):
"שמעון (רבן שמעון בן גמליאל הנשיא) וישמעאל (ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול)
לחרבא (יהרגו בחרב), וחבריה (וחביריו כגון רבי עקיבא ורבי חנניא בן תרדיון) לקטלא
(לשאר מיתות: רבי עקיבא במסרקות של ברחל, בפרק 'הרואה' (ברכות סא:); רבי חנניא בשריפה, במסכת
עבודה זרה (דף יח.)), ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאן עתידן למיתי על
עלמא!"
ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן (אותו הספד), אלא שנטרפה שעה [עד
כאן לשון התוספתא] שאין מספידין על הרוגי מלכות (מפני יראת המלך מיהרו
לקבורן) [עיי' יד רמה].

תנו רבנן [דומה לעדויות פ"ז מ"ז]: אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה
נשיא; ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד
שבסוריא (לדבר על עסקי ציבור), ושהה לבא, ועיברו את השנה על מנת
שירצה רבן גמליאל, וכשבא רבן גמליאל ואמר "רוצה אני", נמצאת
שנה מעוברת.

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ו]: אין מעברין את השנה אלא אם כן
היתה צריכה מפני הדרכים (שנתקלקלו בימות החורף) ומפני הגשרים (ועדיין לא
נתקנו, ולא יוכלו עולי רגל לבא) ומפני תנורי פסחים (שצולין בהם פסחיהם, ונמוקו בגשמי
החורף, וצריכין חמה להתייבש) ומפני גליות ישראל (בני הגולה הרחוקים), (ונשמע לבית
דין) שנעקרו ממקומן (לעלות לרגל לעשות פסחיהם) ועדיין לא הגיעו (שאם לא
יעברוה - לא ירגילו לבא בפסח), אבל לא מפני השלג (שלא יחדלו בכך מלבוא), ולא
מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן.

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ב]: אין מעברין את השנה לא מפני
הגדיים ולא מפני הטלאים (גדיים וטלאים שהן דקין - אין מעברין עליהן כדי שיגדלו ויעשו
מהם פסחים, שהרי יכול להקריב קטנים) ולא מפני הגוזלות שלא פירחו (שצריכין
לקיני יולדות שבכל ארץ ישראל; וכן זבין וחבות: שכולן קיניהם עד עלותן לרגל; אף על פי כן אין

² מדוע 'היו מסובין' ביריחו ומדוע הלל היה אתם? האם כבר היה נשיא?

מעברין על כך, שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים), אבל עושין אותן סעד לשנה (סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה אם צריכה לעבר מפני אחד מן הדברים שמעברין עליהן, כגון על האביב, ועל פירות האילן; ואמרין לקמן: על שנים מהן מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין; הללו גדיים וטלאים וגזלות - נעשו סעד ומצטרפין לאחד מהן, ומעברין); כיצד? רבי ינאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל: "מהודעין אנחנו לכוון דגוזליא רכיכין, ואימריא דערקין, וזימנא דאביבא לא מטא (הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם, כדלקמן), ושפרת מילתא באנפאי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין".

מיתיבי: כמה עיבור השנה? - שלשים יום; רבן שמעון בן גמליאל אומר: חדש (כ"ט ימים)!!?

אמר רב פפא: רצו חדש, רצו שלשים יום. תוספות סנהדרין יא, ד"ה מפני הדרכים והגשרים. והאי דלא חשיב ג' סימנין דלקמן - משום דעל שנים מהן מעברין, אבל הני - אפילו אחד מהני מעברין; ובברייתא דבסמוך גבי גדיים וטלאים וגזלות שלא פרחו - נמי לא חשיב להו, משום דאהנך דבסמוך, אפילו אשנים מהם אין מעברין עליו, אלא שעושין אותו סעד עם מג' סימנים. [וכן מפורש בברייתות עצמן: לגבי גדיים 'אבל עושין אותן סעד לשנה'; לגבי הברייתא להלן כתוב שם במפורש: 'על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין']

תא חזי מאי איכא בין

(סנהדרין יא, ב)

תקיפאי קדמאי (רבן גמליאל שהיה נוהג שררה חורק מורא בתלמידים, כדאשכחן בבכורות (דף לו). ובברכות (דף כז), ובראש השנה (דף כה): דצעריה לרבי יהושע) לעינוותני בתראי, (ואפילו הכי קתני ביה) דתניא [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ב]: מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית, והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלוש איגרות חתוכות לפניו מונחות; אמר לו: טול איגרתא חדא וכתוב "לאחנא בני גלילאה עילאה, ולאחנא בני גלילאה תתאה: שלומכון יסגא! מהודעין אנחנו לכוון דזמן ביצורא מטא (של) שנה שלישיית [בשנה הרביעית] או [של] ששית לשמיטה [והביעור בשנת השמיטה], כל מי ששיהיה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה - חייב לבערן עכשיו; תרומה ניתן לכהן, ומעשר ראשון ללוי, ומעשר עני לעני; ומעשר שני מתבער בכל מקום שהוא: שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח - היה מבערו ערב פסח ומתודה "בערתי הקודש" [דברים כו, ג]. לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא (מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה)!" ; וטול איגרתא חדא וכתוב "לאחנא בני דרומא: שלומכון יסגא! מהודעין אנחנו לכוון דזמן ביצורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שיכליא!" ; וטול איגרתא חדא וכתוב "לאחנא בני גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל: שלומכון יסגא לעלם! מהודעין אנחנו לכוון דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין וזמנא דאביבא לא מטא, ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין!" (ורבן שמעון בריה - דהוה מעינוותני בתראי, כדאמרין ב'השוכר את הפועלים' (בבא מציעא פה). לא אמר [לעיל]) 'באנפי חבראי'.

דילמא בתר דעברוהו (לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו)!

[קשה: הסיפור הוא על רבן גמליאל הזקן בזמן בית המקדש, ולא על רבן גמליאל דיבנה; רבן גמליאל דיבנה ציער את רבי יהושע, שלא היה תלמידו אלא תלמיד רבי יוחנן בן זכאי]

אך נראה כדברי רש"י מהתירוק: דילמא בתר דעברוהו (לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו)!

אך כבר העירו על כך; רבנו צבי הירש חיות: נ"ב: רש"י ותוספות פירשו זאת על רבן גמליאל דיבנה, ואלם על ר"ג דיבנה שהיה אחר החורבן לא יוצדק 'גוזליא רכיכין ואמרין דעדקין', דהרי אחר החורבן לא הקריבו פסח ושאר קרבנות; ואף אם תאמר דפסח הקריבואף שחורב הבית משום דקיימא לן 'מקריבין אף על פי שאין שם בית', וכן מצינו בר"ג דיבנה שאמר לטבי עבדו: "צא וצלי עלי את הפסח באסקלא של עץ' (פסחים עד, א), אולם גזלות, שהמה קיני יולדות חבה, דקרבנות יחיד הם בלי ספק - לא הצריכו לעבר השנה בשביל דבר שלא היה נוהג אז. [## ועוד: קרבן פסח אין צריך אלא יסוד המזבח אף על פי שאין מזבח, אבל עולת העוף צריך 'מעל לחוט הסיקרא', ואם אין מזבח אי אפשר להביא עולת העוף] עיין ר"ן בחדושי כאן שהתעורר באמת בזה, ועיין תשובת יעב"ץ ח"א סימן פז, ובס' חמרי וחי; לכן הנכון כפי הפירוש של תוספות רבינו פרץ מובא בשיטה מקובצת (בסוף ס' חמרי וחי) וזה לשונו: ויש מפרשים 'בתר דעברוהו' - שעברו השנה 'על מנת שירצה נשיא' - רבן גמליאל, ולפי שלא היה ר"ג אז בשעת מעשה שעברוהו אמר 'באנפי חבראי' - עד כאן לשון תוספות תלמידי רבינו פרץ,

ופירושו: כיון שנזכר למעלה ד"ג הלך ליטול רשות משלטון ועברו בית דין על מנת שירצה נשיא, והיה שלא בפניו - אם כן הם היו העיקר, ומפני זה אמר 'באנפי חברא': שהוא לא היה רק סניף בזה; ואמת.]

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ב]: **על שלשה דברים מעברין את השנה: על האביב** (אם לא בישלה התבואה - מעברין, דקרא כתיב (שמות יג, ד) 'בחדש האביב'; ואית דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר, וקשה לי: דאמרין לקמן 'על שלש ארצות מעברין את השנה: על שתיים מהן מעברין, ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל - מעברין השנה; ואי טעמא משום עומר הוא - הרי בישלה התבואה ביהודה!?) , **ועל פירות האילן** (אם מתאחר בישראל יותר מזמן העצרת - מעברין; שעצרת זמן הבאת ביכורים, דכתיב (במדבר כח, כו) 'וביום הביכורים', ואם לא יביאם בבואו לרגל - צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת) , **ועל התקופה** (בין על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת: שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג - מעברין, דנפקא לן לקמן מקרא, בין על תקופת תבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן: שהבאת העומר דילה בתוך תקופת תבת - מעברין לדחות את המועדות, כדלקמן (דף יג:)) ; **על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין; ובזמן שאביב אחד מהן** (מן השנים שמתעברת שנה עליהן) - **הכל שמחין** (שאינו חוששין בדחיית הפסח, לפי שאין התבואה ראויה, ואין איסור 'חדש' נארך עליהם; אבל כשאביב ראוי ליקצר והשנה מתעברת על הפירות והתקופות - עציבין: שזמן איסור 'חדש' נארך עליהן) ; **רבי שמעון בן גמליאל אומר: על התקופה** (הכי גרסין: רשב"ג אומר 'על התקופה', ולא גרסין 'אף').

איבעיא להו: על התקופה שמחין (שאם התקופה נופלת כתיקונה בתחלת תשרי והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים, ודוחין את החג בתוך ימות החורף חודש - נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים, לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה; לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמו - היו שמחין) ? **או** (דילמא) **על התקופה** (לחודה) **מעברין** (ומפני שעיבורה מן התורה אתא רבן שמעון בן גמליאל למיפלא) ?

תיקו.

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ב]: **על שלשה ארצות** (שלא הגיע אביב שלהן או שרואין בית דין שמתאחר בהן זמן ביטול פירות האילן) **מעברין את השנה** : (שלשתן מא"י הם: יהודה, ועבר הירדן, והגליל; **על שתיים מהן** (אפילו על עבר הירדן והגליל) **מעברין** (דהואיל וברובא דא"י לא מטא אביב - לא קרינן ביה 'חדש האביב') **ועל אחת מהן אין מעברין** (אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל - אין מעברין: דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל, דתנן במנחות [אין זו משנה] (סו, ב) 'כרמל - רך ומלא' בעינן - מיכן אמרו [משנה מנחות פ"י מ"ב]: 'אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים', דהיינו יהודה; לא ביכר הקרוב לירושלים - מביאין אותו ממקום רחוק; ומעשה שבא עומר מגנות צריפין כו' ושתי הלחם מבקעת עין סוכר) **ובזמן שיהודה אחת מהן** (מן המאוחרות) - **הכל שמחין**, שאין עומר בא (להיות מצוה מן המובחר) **אלא מיהודה** (הלכך: אם בישל ביהודה ועיבורה בשביל השתים, כשנגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה, ואנו 'רך' ו'מלא' בעינן, וצריך להביאו משאר ארצות; ועוד: שאם ביכר יהודה ורואין ציבור שראוי להביא העומר ובית דין מעברין בשביל השתים - מאריכין עליהם זמן איסור 'חדש' - קשה להם הדבר; אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים - אין קשה להם, אף על פי שראוי להביא מהשלש, לפי שמצותו להביא מיהודה) .

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ו]: **אין מעברין את השנים אלא** (בבית דין הקבוע) **ביהודה***, **ואם עיבורה בגליל מעוברת; העיד חנניה איש אונו: אם עיבורה בגליל אינה מעוברת.**

אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאי טעמא דחנניה איש אונו? - **אמר קרא** (דברים יב, ה) **[כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך מכל שבטיכם לשום את שמו שם] לשכנו תדרשו ובאת שמה: כל דרישה שאתה דורש - לא יהיו אלא בשכנו של מקום** (ירושלים, והוא ביהודה) .

* [##] האם הכוונה שהשלה שבהם מתחיל התהליך הוא כל בית דין קבוע ביהודה, ואם שנים הסכימו מוסיפים שנים - מי מוסיף? הנשיא? - ואם הסכימו שלשה מודיעים לנשיא והוא מזמן שבעה לסיים תא הדבר?

מתי אמר חנניה איש אונו? הרי ה'סנהדרין' יושב בין השאר בציפורי, בבית שערים, - מקומות בגליל! האם למרות זאת עניני העיבור נשארו בידי בית דין ביהודה? האם זה זכר למחלוקת ירבעם בן נבט עם רחבעם בן שלמה, שפילגה את ההמלכה?]

תנו רבנן [דומה לתוספתא סנהדרין פ"ב מ"ז]: **אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיבורה כלילה - אינה מעוברת; ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו - כלילה אינו מקודש.**

אמר רב אבא: מאי קרא? - (תהלים פא, ד) **תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו:** איזהו חג שהחדש מתכסה בו (שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם, דכתיב 'חדש' 'בכסה') ? - **הוי אומר זה ראש השנה** (שחגה בראש חדש הוא; אבל שאר חגים - באמצע

החדש הם), וכתוב [שם, פסוק ה] 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב': מה משפט ביום - אף קידוש החדש ביום (וכתיב כי חק כלומר: חג שישראל עושין באותו חג, דהיינו קידוש החדש - הרי הוא כמשפט, ומשפט ביום, דכתיב 'ביום הנחילו את בניו' [דברים כא, טז] כדדרשין ב'אחד דיני ממונות' [לקמן לד:]).

תנו רבנן: אין מעברין את השנה

(סנהדרין יב, א)

בשני רעבון (לפי שכלה התבואה, וצריכין לאכול מן החדש) [בתוספתא סנהדרין פ"ב מ"ה: אין מעברין את השנה מפני רעבון].

תניא [דומה לתוספתא סנהדרין פ"ב מ"ה]: רבי אומר (מלכים ב ד, מב) ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים (לחם אביב משמע שעכשיו היה מבכר) עשרים לחם שעורים וגו' [וכרמל בצקלנו ויאמר תן לעם ויאכלו] ואין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה, ואף על פי כן לא בכרה אלא מין אחד; שמא תאמר חטים (שהן אפילות, לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח) - תלמוד לומר 'לחם' (לחם) שעורים; שמא תאמר לפני העומר (ובזמן ביכר) - תלמוד לומר (שם) 'תן לעם ויאכלו' (מלמד שקרב העומר והותר החדש) אחר העומר היה; אמור מעתה: ראוי היה אותה שנה שתעבר (על האביב: שכשהגיע ניסן - עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורין, ולא קרינא ביה 'חדש האביב'), ומפני מה לא עיברה אלישע? ששנת בצורת היתה (בקראי משכחת לה), והיו הכל רצין לבית הגרנות.

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ג]: אין מעברין את השנה לפני ראש השנה (אין יושבין בית דין קודם ראש השנה לעיין ולומר 'תתעבר שנה זו בשני אדירים' מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע, ומחלולי בחמץ) ואם עיברה אינה מעוברת; אבל מפני הדחק (שמא לא יהא שם בית דין מופלא סמוך לאדר, או שמא יבא המלך אדומי ויעכב על ידן) - מעברין אותה אחר ראש השנה מיד (ומודיעין לגולה אחר ראש השנה מיד שעברונה); ואף על פי כן אין מעברין (אותה בשני חדשים אחרים) אלא (כשיגיע) אדר (יעשו שני אדירים). איני?! והא שלחו ליה לרבא: "זוג (שני תלמידי חכמים) בא מרקת (טבריא) ותפשו נשר (חיל רומיים) ובידם דברים הנעשה בלז - ומאי ניהו? - תכלת (תכלת בלז עושין אותה, כדאמרין בסוטה (דף מו:)) 'היא לז שצובעין בה תכלת' -

בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום ועמוסי יריכי נחשון (נשיא שבארץ ישראל שהוא מדרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים) בקשו לקבוע נציב אחד (בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה) ולא הניחן אדומי הלז (מלכות הרשעה גזרה גזירה עליהן) אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן (באב) " (אלמא מפני הדחק מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה) !? חשובי מחשבי, גלויי לא מגלו (עד לאחר ראש השנה, שלא ישכחו בני הגולה). מאי משמע דהאי 'נציב' - לישנא דירחא הוא? דכתיב (מלכים א ד, ז), ולשלמה שנים עשר נציבים (ממונים) על כל ישראל, וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה [חדש בשנה יהיה על אחד לכלכל] והכתיב (מלכים א ד, יט) [גבר בן ארי בארץ גלעד ארץ סיחון מלך האמרי ועג מלך הבשן] ונציב אחד אשר בארץ? רב יהודה ורב נחמן: חד אמר אחד ממונה על כולם, וחד אמר כנגד חדש העיבור (בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר השני).

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ד]: אין מעברין את השנה - לא משנה לחברתה (אם שנה הבאה צריכה לעבר - אין מעברין שנה זו מפני צורכי שנה הבאה, אלא הצריכה - תתעבר [עיין רבנו יונה]) ולא שלש שנים זו אחר זו (שאם כן - משתנות השנים מתיקונם, ובא לו ניסן השלישי באמצע הקיץ). אמר רבי שמעון: מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ועיבר שלש שנים זו אחר זו. אמרו לו: משם ראייה? בית דין ישבו (אחרי כן בכל שנת עיבור ועיבור) וקבעו אחת אחת בזמנה (ולא סמכו על אותו מנין, אלא לפי שהיה רבי עקיבא חכם גדול - עיינו בשלשתם בימיו, ולא עיברו שלש שנים רצופות, ולא זו אחר זו היו; אלא מפני שרבי עקיבא חכם גדול היה ובקי בעיבור השנה, והוא עומד ליהרג - באו בית דין וישבו עמו ועיינו בעיבור שלש שנים; ולא עיברו שלש רצופות אלא כל אחת בזמנה: דהא אמרינן 'מפני הדחק חשובי מחשבינן גלויי לא מגלינן'; לישנא אחרינא 'ולא שלש שנים זו אחר זו' תנא קמא נמי בהא קאסר, שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בישיבה אחת - ואפילו לעברן בזמנן) [עיין תוספות ד"ה ולא שלש שנים זו אחר זו, שמפרשים: לא לעבר שלש

שנים רצופות, אלא שבמושב בית דין אחד אין מעברין שלש שנים אפילו לא רצופות].

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ה]: **אין מעברין את השנה לא בשביעית** (לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע) [עיי' יד רמח] **ולא במוצאי שביעית** (בשמינית לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש); **אימתי רגילין לעבר? - ערב שביעית** (להוסיף להם חדש לעבודת קרקע). **של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית** (ואין חוששין אם כילה הישן, דקסבר: מביאין ירק ותבואה מחוצה לארץ לארץ ישראל מאותה שחרשו וזרעו בשביעית, והתירם עומר של שביעית). **ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא: אין מביאין ירק מחוצה לארץ; ורבותינו התירו.**

מאי בינייהו (במאי פליגי)?
אמר רבי ירמיה: חוששין לגושיהן איכא בינייהו (שמא יבא עמה מגוש ארץ העמים שמטמא באהל ויטמא טהרות של ארץ ישראל) [עיי' תוספות ד"ה חוששין לגושיהן: שמטמא במגע ובמשא, אך לא באהל].
[##הערות: הערה ראשונה: 'של בית רבן גמליאל' - הרי מרבן גמליאל והלאה כל הנשיאים היו מבית רבן גמליאל! ואם כן דברי הרישא של הברייתא "אין מעברין" וכו' הם משנה עתיקה!]
הערה שניה: לפי הסבר רבי ירמיה, רבן גמליאל הקל בגזרת טומאת חו"ל שגזרו יוסי בן צרידה ויוסי בן יועזר? או אולי הקל בחומרות שהחמירו אחר כך: 'חוששין לגושיהן'.

תנו רבנן [תוספתא סנהדרין פ"ב מ"ו]: **אין מעברין את השנה מפני הטומאה** (כגון שהיה נשיא חולה ואמדהו למות ערב הפסח או (שני) ימים קודם, ויהיו טמאים; או שהיה רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואינן יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה - אין מעברין בכך, אלא יעשו בטומאה); **רבי יהודה אומר: מעברין! אמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה** (שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה, שלא חששו לתורה, והיה חזקיהו מחזירן למוטב, וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטתר עד הפסח - ועיבר השנה), **ובקש רחמים על עצמו** (שימחלו העון), **דכתיב** (דברי הימים ב' ל"ח) **כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו**

(סנהדרין יב, ב)
כי אכלו את הפסח בלא ככתוב (שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת) **כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד** (ולקמן פריך: הואיל ואמר רבי יהודה 'מעברין' - למה ביקש רחמים על עצמו?)
[עיי' תוספות ד"ה שעיבר השנה מפני הטומאה]; **רבי שמעון אומר: אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת; אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו? שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן** (לאחר שקידשו לשם ניסן - חזר ונמלך ועשאו אדר השני). **רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני** (לא עיברה אלא השיאן לפסח שני שלא כדין, לפיכך ביקש רחמים על עצמו).

אמר מר: 'רבי יהודה אומר מעברין' - אלמא אית ליה לרבי יהודה טומאה דחוויה היא בציבור (כלומר: בקושי הותרה טומאה בציבור, וכל כמה דאפשר להדורי: לעשותו בטהרה - מהדירן, ולכך מעברין: כדי שיעשו בטהרה)? **והא תניא: ציץ - בין שישנו על מצחו** (כהן גדול בשעת טומאה [בשעת הקרבה בטומאה - יד רמח]) **ובין שאינו על מצחו - מרצה** (על טומאת זבחים לעלות לרצון), **דברי רבי שמעון; רבי יהודה אומר: עודו על מצחו - מרצה, אין עודו על מצחו - אינו מרצה;**
אמר ליה רבי שמעון: כהן גדול (בבואו לפני לפני) **ביום הכיפורים יוכיח, שאינו על מצחו** (שאינו לובש בגדי זהב) - **ומרצה** (ואם אירעה טומאה בקדשים מרצה הציץ)!
אמר לו רבי יהודה: הנח ליום הכיפורים, שטומאה הותרה בציבור (הנח ליום הכיפורים, שכולו עבודת ציבור הוא, וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה, ואין צריך ציץ לרצות) - **אלמא היתר גמור הוא!**
ולייטעמיך תיקשי לך היא גופה: 'רבי יהודה אומר: מעברין! ואמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו' - אלא חסורי מחסרה והכי קתני: אין מעברין את השנה מפני הטומאה,

ואם עיברוה – מעוברת; רבי יהודה אומר: אינה מעוברת (לפי שהטומאה היתה היא בציבור, ושלא לצורך עיברוה); ואמר רבי יהודה וכו' אי הכי 'רבי שמעון אומר: אם מפני הטומאה עיברוה – מעוברת' – היינו תנא קמא?

אמר רבא: לכתחלה איכא בינייהו (דתנא קמא קאמר 'אין מעברין לכתחילה', ולרבי שמעון – מעברין לכתחילה; ואידי דקאמר רבי יהודה 'אינה מעוברת' – אמר איהו 'מעוברת', והוא הדין לכתחילה).

תניא נמי הכי: אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה; רבי שמעון אומר: מעברין; אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו? שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן.

אמר מר 'שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן' ולית ליה לחזקיה (שמות יב, ב) החדש הזה לכם [ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה] – זה ניסן, ואין אחר ניסן (משקבעתו זה ניסן אין אתה יכול לעשות זה אדר והאחר ניסן)!? טעה בדשמואל, דאמר שמואל: 'אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר (אם לא ישבו עד הנה בעיבור שנה – לא יעברו עוד) הואיל וראוי לקובעו ניסן (הואיל והיום ראוי לקובע ניסן אם היה אדר חסר)', ואיהו (מעיקרא) סבר: 'הואיל וראוי' לא אמרינן (ועיברה, ולבסוף הודה לשמואל, וביקש רחמים על עצמו). תניא נמי הכי: אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן.

'רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני' – היכי דמי (דמעיקרא השיא ולבסוף חזר בו)? אמר רב אשי: כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים ('מחצה' לאו דווקא, אלא כדמפרש ואזיל): ונשים משלימות לטהורים, ועודפות עליהם (שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים, ונשים היו רובן טהורות, עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורים ועודפות עליהן: שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת בטמאים ובטהורים – נמצאו טהורים יתירים; ופולגתא בפרק 'האשה' (פסחים צא): דאיכא למאן דאמר נשים חובה בהבאת הפסח ראשון, ואיכא למאן דאמר נשים רשות): (וחזקיה) מעיקרא סבר נשים בראשון (בפסח ראשון) חובה (ומיצטרפו) דהו מייעוטן טמאים ומיעוטן מידחו לפסח שני (הלכך הו טמאים מיעוטא ומידחו), ולבסוף סבר: נשים בראשון (בפסח ראשון) רשות (ולא מיצטרפי), דהו להו טמאים רובא, ורובא לא מדחו לפסח שני (ואיש נדחה לפסח שני ואין ציבור נידחין).

גופא אמר שמואל: 'אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן' [יד רמה: והיות ולא קדשוה – יכולים עדיין לעבר את השנה]; עיברוה מאי? אמר עולא: אין מקדשין את החדש (לומר "מקודש הוא" לאדר השני: דכיון דראוי לקבוע ניסן – קרינא ביה 'זה ניסן ואין אחר ניסן'; אלא שתקי, וכי מטי ריש ירחא אחרינא – מקדשי ליה לניסן); קידשו מאי? אמר רבא: בטל העיבור.

רב נחמן אמר: מעובר ומקודש. א"ל רבא לרב נחמן: מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הו, ומפוריא דרשיןן בהלכות הפסח, דתניא: 'שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום; רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות', (וכיון דלא עיברוה קודם הפורים, ושמעו דרשה של הלכות הפסח) וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה (כי הדר מעברי בית דין לשנתא, ומודעי לעלמא) – (לא מהימני להו לשלוחי בית דין, ו) אתי לזלזולי בחמץ!

אמר ליה: מידע ידיעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא (שהקיץ והחורף לפי חשבון תקופת החמה הם מתגלגלין, וכשרבין ימי שנות החמה על שנות הלבנה יותר מדאי – מתאחר האביב אחר הפסח, שהמועדות אנו קובעין אחר תולדות הלבנה), אמרי: "חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא".

אמר רב יהודה אמר שמואל: 'אין מעברין את השנה (על התקופה) אלא אם כן היתה תקופה חסירה (חישבו ומצאו שתקופת תמוז חסירה מהשלמת תשעים ואחד יום שלה) רובה של חודש (רובו של חדש תשרי); וכמה 'רובה של חודש'? – ששה עשר יום (ותקופת תשרי נופלת ב"ז; אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר – אין מעברין; ולקמיה יליף טעמא), דברי רבי יהודה;

(סנהדרין יג, א)

רבי יוסי אומר: אחד ועשרים יום (אם צריך להשלים כ"א יום מחודש תשרי על תקופת תמוז: שתקופת תשרי נופלת בכ"ב - מעברין ומוסיפין חודש אחד, ודוחין את המועדות, כדי שתקדים תקופת תשרי לחג; אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בכ"א - דהיינו יום אחד בתוך חולו של מועד - אין מעברין) ;
ושניהם מקרא אחד דרשו: (שמות לד, כב) [והגשבעת תעשה לך בכורי קציר חטים] **וחג האסיף תקופת השנה** ('חג האסיף' = זמן האסיף שבחג. דהיינו חולו של חג, שיכול לאסוף בו דבר האבד - השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה) [## תרגום אונקלוס של תקופת השנה הוא: במפקא דשתא, ואין זכר לתקופה האסטרונומית; ורש"י מפרש: תקופת השנה: שהוא בחזרת השנה, בתחילת השנה הבאה; 'תקופת' - לשון מסיבה והקפה; אלא ודאי כאן אסמכתא ולא דרשה]; **מר** (רבי יהודה) **סבר:** כוליה חג (כלומר: כל חולו של מועד) **בעינן בתקופה חדשה** (הלכך: כשתקופת תמוז חסירה ששה עשר - הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה, דחמשה עשר יום טוב ויום ששה עשר חולו של מועד; אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת ביום ט"ז - הרי כל חולו של מועד בתקופה חדשה, ואין מעברין), **ומר** (רבי יוסי) **סבר:** מקצת חג (מקצת חולו של מועד) **בעינן בתקופה חדשה** (הלכך: כשתקופת תשרי נופלת ביום כ"ב, שהוא יום טוב האחרון - מעברין את השנה ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג, אבל אם רואין בית דין באדר שתפול תקופת תשרי ביום כ"א, שהוא שביעי של ערבה, דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה - אין מעברין. ולמעבריה לאלול ולדחייה למועד חד יומא, ואיכא לרבי יהודה כוליה חג, ולרבי יוסי מקצת חג, כדפרכין לקמן גבי תקופת ניסן: ליעברוה לאדר? - לא אפשר, משום דלא מיקלע לן תשרי ביומא דחזיא אי מעברין לאלול: דהא מעיקרא מסדרינן לירחא דסיתוא כי היכי דלא ליקלע תשרי באדר' משום דאתו תרי שבי בהדדי, ומשום שביעי של ערבה: דלא ליקלע בשבת, וכדאמרינן התם (ראש השנה יט): 'מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר'; דלא איצטריך, דמעיקרא סדרינן לירחי דלא ליקלע באדר', ואי ניצטריך לעבורי מקלקלא ראש השנה, כדאמרינן בראש השנה (שם) ובמסכת סוכה (דף מג): נמי: גבי שביעית של ערבה אמרינן 'לא מיקלע אלול בשבת'; אלמא אנון הוא דמעינינן במילתא מעיקרא ומסדרינן לירחי כי היכי דלא מיקלע באדר'; הלכך: כיון דיום שלשים של אלול מיקלע בשלשה או בה' או בז' - אי דחית ליה חד יומא - בין על ידי עיבור אלול בין על ידי עיבור חדש אחר - מיקלע ראש השנה באדר'; ואי מיקלע בשני בשבת - דאפשר למדחייה למחר, הואיל וברוב השנים לא שכח - לא פרכין ליה; ולעבורי תרי ירחי ולדחייה תרי יומי לא אפשר, דקיימא לן במסכת ערכין (דף ח:): דלא נראה לחכמים לעבר שמנה חדשים בשנה אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת; וכיון דבסדר החדשים אחד מלא ואחד חסר - מיקלע לן תקופה ביום י"ז לרבי יהודה או בכ"ב לרבי יוסי, אי מעברין עוד תרי ירחי הוה להו שמנה מעוברין; הלכך מעברין את השנה) .

מאי קא סברי? אי קסברי יום תקופה (יום שהתקופה נופלת בו) **גומר** (הוא גמר תקופה שעברה ואינה מתקופה חדשה - למה לי לרבי יהודה ששה עשר חסירה ולרבי יוסי כ"א?) - **בלאו הכי נמי** (אפילו לא חסרה אלא חמשה עשר לרבי יהודה ותפול חדשה בששה עשר, או עשרים לרבי יוסי ותפול באחד ועשרים) : **לא למאן דאמר כוליה חג איכא** (לא לרבי יהודה איכא כוליה חג) **ולא למאן דאמר מקצת חג איכא** (ולא לרבי יוסי איכא מקצת חג, דהא יום שביעי של ערבה שנופלת בו תקופה מאותה שעברה הוא, ולרבי יהודה נמי: יום ט"ז - מתקופה שעברה, וליכא 'כוליה חג') ! ?

אלא קסברי: **יום תקופה מתחיל** (הוא ראשון לימי תקופה הבאה; הלכך לרבי יהודה: אם תפול בששה עשר - שהוא ראשון לחולו של מועד - איכא כוליה חג, ולרבי יוסי, אם תפול בשביעי של ערבה - איכא מקצת) .

מיתיבי: 'יום תקופה גומר - דברי רבי יהודה' (וכיון דיום תקופה גומר - למה לי חסירה ששה עשר); **רבי יוסי אומר:** **יום תקופה מתחיל!** **ועוד תניא** (לרבי יהודה: עשרים דשמעינן מינה דרבי יהודה 'מקצת חג' הוא דבעי, וקשיא לשמואל בתרתי) : **אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובו של חודש, וכמה רובו של חדש? - ששה עשר יום** (ונופלת בשבעה עשר); **רבי יהודה אומר:** **שתי ידות בחודש; וכמה שתי ידות בחדש? עשרים יום** (ונופלת בכ"א, ואע"ג דהא יום אחרון לחולו של מועד - ליכא מקצת חג, דלרבי יהודה - יום תקופה גומר, ואינו מן החדשה); **רבי יוסי אומר:** **מחשבין: ששה עשר לפני הפסח - מעברין** (אם תקופה שלפני הפסח - דהיינו תקופת טבת - חסירה ששה עשר בניסן, ותקופה נופלת בשבעה עשר - מעברין את השנה: שכשאתה מונה משבעה עשר בניסן צ"א יום לתקופת ניסן וצ"א יום לשל תמוז - הרי הם כלים בכ"א בתשרי, ותקופה נופלת בכ"ב; ואף על גב דלרבי יוסי מיום תקופה מתחיל - ליכא מקצת חג בתקופה חדשה, כיצד: טול י"ז דניסן שהוא מלא, ואייר וסיון נ"ט, ותמוז ואב נ"ט - הרי קל"ב; ואלול כ"ט - שהוא חסר - הרי קס"א; וכ"א דתשרי - הרי קפ"ב ימי שתי תקופות, ושל תשרי נופלת בכ"ב - משום הכי מעברין; אבל נפלה תקופת תשרי ביום כ"א - אין מעברין, דיום תקופה מתחיל, ואיכא יום אחד מחולו של מועד בתקופה חדשה); **ששה עשר לפני החג** (אם חסרה תקופת תמוז שהוא לפני החג ששה עשר מימי תשרי ונפלה של תשרי ב"ז) - **אין מעברין** (דאיכא מחולו של מועד בתקופה חדשה טובא; ולקמן פריך: אמאי אמר שיתסר? אפילו חסרה שיבסר ותמניסר וי"ט ועשרים קאמר נמי רבי יוסי דאין מעברין: דהא ששה עשר לפני הפסח - הוא דמעברין, דהיינו משום דמסית תקופת תשרי בכ"ב); **רבי שמעון אומר:** **אף ששה עשר לפני החג מעברין** (דקסבר כוליה חג בעינן ולקמן פריך דהיינו תנא קמא); **אחרים אומרים: מיעוטו** (מפרש טעמייהו לקמן); **וכמה מיעוטו? ארבעה עשר יום.** **קשיא.**

[##] והנה בתוספתא דברי רבי יוסי ורבי יהודה הוחלפו: תוספתא סנהדרין ב,ג: אין מעברין את השנה אלא עד רובו של חדש; וכמה 'רובו'? ששה עשר יום. ר' יוסי אומר: ב' ידות בחדש = כ' יום; ר' יהודה אומר: מחשבין את השנה כמה היתה צריכה אם היתה חסרה: <ששה> ששה עשר יום לפני הפסח מעברין אותה, לפני החג אין מעברין אותה. רבי שמעון אומר: אפילו חסרה ששה עשר יום לפני החג - מעברין אותה.]

אמר מר: 'רבי יהודה אומר: שתי ידות בחודש - עשרים יום; רבי יוסי אומר: מחשבין ששה עשר יום לפני הפסח - מעברין' - היינו רבי יהודה (דתרויהו מקצת חג בעי) ?
יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו.

אמר מר: 'ששה עשר לפני החג אין מעברין' אלא לרבי יוסי ששה עשר לפני החג - הוא דלא, הא שיבסר ותמניסר מעברין? והאמר 'ששה עשר לפני הפסח' - אין, בציר לא?!
לא, אידי ואידי אין מעברין, ואידי דתנא רישא 'ששה עשר לפני הפסח' - תנא נמי 'ששה עשר לפני החג';
רבי שמעון אומר: אף ששה עשר לפני החג מעברין - היינו תנא קמא! ?

(סנהדרין יג, ב)

איכא בינייהו יום תקופה מתחיל ויום תקופה גומר (דלרבי יהודה יום תקופה גומר, ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בכ"א - ליכא 'מקצת חג'; ולרבי יוסי יום תקופה מתחיל, ואם נפלה בכ"א איכא 'מקצת חג', עד שתחסר כ"א ותפול חדשה בכ"ב, והוה ששה עשר לפני הפסח, דהוי ההיא לפני החג חסירה כ"א - הוא דמעברין, אבל חסירה בציר מהכי לא), ולא מסיימי (אין סימן איזה מהן קאמר 'ששה עשר חסירה, ובי"ז תפול מעברין, אבל נפלה בט"ז - אין מעברין, דיום תקופה מתחיל ואיכא כוליה חג, וחד מינייהו קאמר אפילו נפלה בט"ז מעברין, דיום תקופה גומר, וליכא כוליה חג; ואע"ג דתרויהו אמרי כחדא 'ששה עשר', חד קאי אחיסרון וחד קאי אנפילה, ולא ידעינן הי מינייהו) .

'אחרים אומרים: מיעוטו - וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום'; מאי קסברי? אי קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן - האיכא?!
אמר רב שמואל בר רב יצחק: אחרים - בתקופת ניסן קיימי, דכתיב (דברים טז, א) שמור את חג האביב [ועשית פסח לה'] אלקיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה] שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן (שמור תקופת חדש ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה; 'אביב' הוא ניסן של חמה, שאין ניסן קרוי 'אביב' אלא על פי ביטול התבואה שמתבכרת בו, וכל ביכור התבואה ועתי הקיץ והחורף - לחשבון החמה הם; ואמר רחמנא: שמור שיהא חדש ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה, דכתיב 'חדש', ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה, המתחדשת; ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת; וכמה הן ימי חידושה? י"ד ימים: מכאן ואילך היא ישנה) .

וליעבריה לאדר (ולידחיה לפסח חד יומא, ואי נמי מיקלע פסח בבד"ו - לא איכפת לן, דהא דלא עבדינן פסח בבד"ו - טעמא משום תשרי הוא, והיכא דלא אפשר - מוטב דלעבריה לאדר וליקלע בבד"ו, וניעבר בקייטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן, וניהדר לתשרי בדוכתא ביום הגון, ולא ניעברוה לשתא למידחינהו לכולהו מועדות חדש שלם) ?

אמר רב אחא בר יעקב: תנא (דאחרים) - מלמעלה למטה קחשיב, והכי קאמר: עד מיעוטו - מעברין (ולא מיעוטו בכלל), וכמה 'מיעוטו' - ארבעה עשר יום (כלומר: אם תחסר תקופת טבת י"ח ימים או י"ז או ט"ז או ט"ו, ותפול תקופת ניסן ביום ט"ז - מעברין, אבל אם חסרה י"ד ונפול תקופת ניסן בט"ו - אין מעברין, דמעברין לאדר, ותפול תקופת ניסן בי"ד, ויום תקופה מתחיל, ויעשה פסח בתקופה חדשה) .

רבינא אמר: לעולם אחרים בתשרי קיימי (ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי ומדחייא חד יומא למועד, כדמפרש לעיל: דתשרי לא מידחי חד יומא הוא; ודאמרין 'הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה'), וקסברי אחרים: כוליה חג בעינן, ויו"ט ראשון (קסברי אחרים 'כוליה חג בעינן, ואפילו יו"ט ראשון בתקופה חדשה', ויום תקופה גומר; הלכך: כי נפלה תקופה בט"ו - מעברין) .

יום טוב ראשון? 'חג האסיף' כתיב (חולו של מועד משמע) !
(ומשנינן אחרים: הכי משמע להו קרא: חג הבא בזמן אסיפה (דהיינו סוכות יהא בתקופה חדשה) .

[## מכאן] שהגמרא סוברת שמותר מן התורה לאסוף את היבול בחול המועד, גם לפי רבי יוסי וגם לפי רבי יהודה!]

סמיכת זקנים:

תנו רבנן [דומה לספרא ויקרא דיבורא דחובה פרשה ד פרקן]: (ויקרא ד, טו) וסמכו זקני [העדה את ידיהם על ראש הפר לפני ה' ושחט את הפר לפני ה']; יכול זקני השוק (שאינן מסנהדרין) ?

תלמוד לומר 'עדה'; אי 'עדה' - יכול קטני עדה (מסנהדרי קטנה) ? תלמוד לומר: 'העדה': מיוחדין שבעדה (סנהדרי גדולה); וכמה הן? 'וסמכו' שנים 'זקני' שנים ואין ב"ד שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה - דברי רבי יהודה; רבי שמעון אומר: 'זקני' שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה;

ורבי שמעון - הכתיב 'וסמכו' ?

ההוא מיבעי ליה לגופיה.

ורבי יהודה?

לגופיה לא צריך, דאם כן דלא אתי 'וסמכו' לדרשה: ליכתוב

'זקני העדה ידיהם על ראש הפר';

ורבי שמעון?

אי כתיב הכי - הוה אמינא: מאי 'על' ? - בסמוך (ולא צריך למיסמך ממש);

כתב רחמנא 'וסמכו' - ממש).

ורבי יהודה גמר 'ראש' 'ראש' מעולה (ולדבי יהודה - משום סמיכה ממש לא איצטריך 'וסמכו', אלא ליכתוב 'את ידיהם על ראש' ואנא גמיר 'ראש' 'ראש' מ'וסמך ידו על ראש העולה' (ויקרא א, T), ורבי שמעון לא גמר 'ראש' 'ראש' מעולה.

תנא: סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה; מאי 'סמיכה' ומאי 'סמיכת

זקנים' ?

אמר רב יוחנן: מיסמך סבי (לקרות להם 'רבי').

אמר ליה אביי לרב יוסף: מיסמך סבי בשלשה מנלן? אי לימא

מדכתיב (במדבר כז, כג) ויסמך את ידיו עליו [ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה] - אי הכי תסגי

בחד? וכי תימא: משה במקום שבעים וחד קאי (לפי שהיה משה ראש להם

ושקול ככולם) - אי הכי ליבעי שבעים וחד?!

קשיא.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: בידא ממש סמכין ליה (בלשון

בעיא גרסינן ליה, כלומר: מי בעו לאתנוחי ידיהו על רישיה דסבא) ?

אמר ליה: סמכין ליה בשמא: קרי ליה 'רבי' ויהבי ליה רשותא

למידן דיני קנסות (ד'אלהים' כתיב (שמות כב, T), דמשמע דיני מומחין, והיינו סמוכין; ובשאר

דיני ממונות לא בעינן מומחין, כדאוקימנא בריש פירקין (דף ב:), משום נעילת דלת, והיכא דליכא נעילת דלת,

כגון בארבעה שומרין וגזילות, דיינינן בבבל אע"ג דליכא סמוכין - דשליחותיהו קא עבדינן, כדמפרש

ב'החובל' (בבא קמא פד:); אבל בקנסא לא עבדינן שליחותיהו משום דלא שכיחא ולית בה חסרון כיס).

וחד לא סמיך? והא אמר רב יהודה אמר רב: 'ברם זכור אותו האיש

לטוב, ורבי יהודה בן בבא שמו, שאילמלא הוא - נשתכחו דיני

קנסות מ'ישראל'!

נשתכחו? נגרוסינהו! אלא -

(סנהדרין יד, א)

'בטלו דיני קנסות מישראל (דכיון דליכא סמיכה - בטלו):

שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה <גזירה> {שמד} על ישראל שכל

הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב ותחומין

שסומכין בהן יעקרו; מה עשה יהודה בן בבא? הלך וישב לו בין

שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות (ולא בתוך העיר: שאם יוודע -

שלא יחריבו את העיר), ובין שני תחומי שבת: בין אושא לשפרעם, וסמך

שם חמשה זקנים, ואלו הן: רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון

ורבי יוסי ורבי אלעזר בן שמוע.

רב אויא מוסיף אף רבי נחמיה

כיון שהכירו אויביהם בהן, אמר להן: בניי - רוצו! אמרו לו:

רבי! מה תהא עליך? אמר להן: הריני מוטל לפנייהם כאבן שאין לה

הופכים; אמרו: לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות

(חניתות) של ברזל ועשאוהו ככברה.

רבי יהודה בן בבא - אחריני הוה בהדיה, והאי דלא חשיב להו -

משום כבודו דרבי יהודה בן בבא.

ורבי מאיר - רבי יהודה בן בבא סמכיה? והא אמר רבה בר בר חנה

אמר רבי יוחנן: כל האומר "רבי מאיר לא סמכו רבי עקיבא" אינו

אלא טועה?

סמכיה רבי עקיבא ולא קיבלו (לפי שעדיין היה בחור), סמכיה רבי יהודה
בן בבא וקיבלו.

אמר רבי יהושע בן לוי: אין סמיכה בחוצה לארץ.
מאי 'אין סמיכה'? אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה
לארץ (והכי קאמר: אין סמיכה מועלת בחוצה לארץ, ואפילו סמכוהו בארץ) - והא תנן
'סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ'? אלא דלא סמיכין
בחוצה לארץ.

פשיטא סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ (אם בני בבל נותנין רשות לאחד
שבא"י לדון קנסות) - הא אמרינן דלא (דאין סמיכה בחוצה לארץ; וכיון דאי הוה גבן הכא
[בחז"ל] לא מצינו למסמיכה, כל שכן היכא דליתיה גבן), אלא סומכין בארץ ונסמכין
בחוצה לארץ - מאי (אם הסומך עומד בארץ והנסמך עומד בבבל וליתיה גבי סומך - מי מהני
כאילו איתיה גביה בשעת סמיכה, ומצי למידן בחוצה לארץ, כדתנן 'סנהדרין נוהגין בחוצה לארץ' או דילמא
כיון דליתיה גביהו בשעת סמיכה - לא מהניא ליה)?

[**#] מדוע פירש רש"י כך? היה אפשר לפרש: הא אמרינן דלא - מה שאומרים
שלא: ה'פשיטא': שהסומך בחז"ל ונסמך בארץ ישראל, ואינו סמיכה כי אין ארץ
ישראל כפופה לחז"ל, והגמרא שואלת על המקרה ההפוך: הנסמך בחז"ל והסומך
בארץ ישראל; ובמיוחד אם הנסמך בבבל, שעדיין טעון אישור רשא הגולה - או
אולי אין צורך באישור ראש הגולה?!
תשובה אחת: אולי בגלל שהגמרא אומרת 'פשיטא', כלומר: לא יתכן לפרש ככה את
דברי רבי יהושע בן לוי.

אך השאלה לכתחילה קשה: מהמעשה של רבי יהודה בן בבא אנו למדים שהסומך
והנסמך צריכים להיות במקום אחד - אחרת יהודה בן בבא היה יכול לסמוך
במקום אחד והנסמכים היו יכולים להיות במקומות שונים, כל אחד במקומו; ואם
כך אין מקום לכל הדיון בדברי רבי יהושע בן לוי, כי הוא דבר דברים
ברורים: בחז"ל אין סמיכה כלל - כי אי אפשר לפרש כאשר אחד בחז"ל, כי אז
גם השני חייב להיות בחז"ל, ואין סמיכה בחז"ל.
לפיכך נראה שהגמרא יודעת שאי אפשר לפרש כך את רבי יהושע בן לוי, שהרי
ודאי יש סמיכה בחז"ל - אם כן מה היתה כוונתו של רבי יהושע בן לוי?]
תא שמע דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה
גבייהו דליסמכיה; רבי שמעון בן זירוד, וחד דעימיה, ומנו? -
רבי יונתן בן עכמאי, ואמרי לה רבי יונתן בן עכמאי וחד
דעימיה, ומנו? - רבי שמעון בן זירוד: חד דהוה גבייהו סמכוהו
וחד דלא הוה גבייהו לא סמכוהו.

[##]

רבי חנינא ורבי הושעיא - הוה קא משתקיד (מחזר ומצפה לסומכו, כמו ירמיה
א(י), 'כי שוקד אני') רבי יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מילתא
(כשהיו אצלו לא היה מוצא שנים שיצטרפו עמו לסומכו, ואנן תלתא בעינן); הוה קא מצטער
טובא; אמרו ליה: לא נצטער מר, דאנן מדבית עלי קאתינן, דאמר
רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מניין שאין נסמכין לבית
עלי (שאינן זוכין להיות נסמכין)? שנאמר (שמואל א ב, לב) [והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את
ישראל וְלֹא יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל הַיָּמִים]; מאי 'זקן'? אילימא זקן ממש -
והכתיב (שם, בפסוק לג) [וְאִישׁ לֹא אֲכִרִית לָךְ מִמֶּנּוּ מִזְבָּחִי לְכָלֹת אֶת עֵינֶיךָ וְלֹאֲדַבֵּר אֶת נַפְשְׁךָ] כָּל מִרְבִּית
בֵּיתָךְ יָמוּתוּ אָנָּשִׁים (כשבאין לכלל אנשים בן שמנה עשרה שנה, למה לי למיהדר ומכתביה)? ! אלא
סמיכה (שאפילו חכמים הבאים לכלל זקנה, כגון על ידי תורה וגמילות חסדים, כדאמרינן בראש השנה
דף יח.): 'בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים' - מכל מקום לא תהא תורת
זקנה עליהם להיות ראויים לסנהדרין).

רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה, דאמר רבי אלעזר: לעולם הוי
קבל (אפל) וקיים (ותחיה; כלומר: הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה; 'אפילה' מתרגם 'קבלה'
(שמות יב, כב)); כיון דשמעה להא דאמר רבי אלעזר: אין אדם עולה
לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו - אמצעי ליה
אנפשיה.

כי סמכוה לרבי זירא - שרו ליה הכי: "לא כחל (לעינים) ולא שרק
(לפנים) ולא פירכוס (לשיער) ויעלת חן" (שיר הוא לכלה נאה שמעלת חן בלא
קישוט);

כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי: "כל מן דין כל מן
דין (כל כמו אלו וכיוצא בהן) - סמוכו לנא (היו סומכין לנו: שראויים הם לסמיכה); לא
תסמוכו לנא לא מסרמיטין ולא מסרמיסין" ('סרמיטין' - לשון הפכנים, כמו 'סרס' את

המקרא מסופו לראשו' (בבא בתרא קיט:); שמהפכין את טעמי תורה; 'סרמיטיין' - לשון סמרטוט, כלומר: שאין נותנים טעם הגון לדבריהם) - ואמרי לה "לא מחמיסין" (חמסין שמונעין מלומר טעמי תורה) ולא מטורמיסין" ('טורמיסין' לא איתפרש).

רבי אבהו, כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר - נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה "רבה דעמיה" (נשיא בעמיו) מדברנא (מנהיג: על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות) דאומתיה, בוצינא דנהורא (על שם שהיה גדול בנוי, כדאמרינן ב'השוכר את הפועלים' (בבא מציעא פד:)) 'שופריה דרבי אבהו - מעין שופריה (דר' יוחנן) - בריך מתייך (ברוך בואך) 'שלם'.

עריפת עגלה בשלשה [דברי רבי שמעון; רבי יהודה אומר: בחמשה]:
תנו רבנן: (דברים כא,ב) ויצאו זקניך ושופטיך [ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל];
'זקניך' - שנים, 'שופטיך' - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה - דברי רבי יהודה; רבי שמעון אומר: 'זקניך' - שנים, ואין בית דין שקול - מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.
ורבי שמעון - האי 'שופטיך' מאי עביד ליה?
ההוא מיבעי ליה למיחדין שבשופטיך (שיהו מזקני סנהדרי גדולה).
ורבי יהודה?
מ'זקני' 'זקניך' נפקא.
ורבי שמעון?

אי מ'זקני' - הוה אמינא זקני השוק; כתב רחמנא 'זקניך'; ואי כתיב 'זקניך' הוה אמינא סנהדרי קטנה, כתב רחמנא 'ושופטיך': ממיוחדין שבשופטיך.

ורבי יהודה גמר 'זקני' 'זקני' מ'וסמכו זקני העדה את ידיהם [על ראש הפר לפני ה' ושחט את הפר לפני ה'] (ויקרא ד,טו): מה להלן מיוחדין שבעדה (כדפרישית לעיל (דף יג:)) אף כאן מיוחדין שבזקניך.

אי יליף - לילף כולה מהתם (ואפילו מניינא דחמשה מהתם תיפוק, דהא תניא לעיל (שם) 'וסמכו' - שנים, 'זקני' - שנים)?! 'זקניך' ו'שופטיך' למה לי?
אלא (לעולם לא גמר גזירה שוה) וי"ו ושופטיך (למיוחדין איצטריך) למניינא (ומניינא מרביא דו"ו); ורבי שמעון וי"ו לא דריש.
אלא מעתה 'ויצאו' שנים 'ומדדו' שנים - לרבי יהודה הרי תשעה, לרבי שמעון שבעה?!
ההוא מיבעי ליה לכדתניא: 'ויצאו' - הן ולא שלוחן; 'ומדדו' - שאפילו נמצא

(סנהדרין יד, ב)

בעליל לעיר (במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות) - צריך לעסוק במדידה.

מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: (דברים כא,ב) ויצאו זקניך ושופטיך [ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל]; 'זקניך' - זו סנהדרין, 'ושופטיך' - זה מלך וכהן גדול; מלך - דכתיב (משלי כט,ד) מלך במשפט יעמיד ארץ [ואיש תרומות ירסנה]; כהן גדול - דכתיב (דברים יז,ט) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט [נאשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט]. [משנתנו הזכיר רק סנהדרין, ואן נדרש גם מלך וכהן גדול!]

איבעיא להו: רבי אליעזר בן יעקב - בחדא פליג או בתרתי פליג? במלך וכהן גדול פליג, אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה אי כרבי שמעון? או דילמא בסנהדרי נמי פליג, דאמר כולה סנהדרי בעינן? אמר רב יוסף: תא שמע: מצאן (זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית) [לדוגמא] אבית פגי (מקום לפניו מן חומת העיר, ונדון כירושלים לכל דבריו), והמרה עליה - יכול תהא המראתו המראה (לידון בחנק)? תלמוד לומר: (דברים יח,ח) [כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך]: וקמת ועלית אל המקום [אשר יבחר ה' אלקיך בו] - מלמד שהמקום גורם; דנפוק כמה? אילימא (דנפוק) מקצתן (והורו אותן שבחוץ, והמרה על דבריהם) - (מאי איריא מקום גורם?) דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה (תיפוק ליה דפטור משום דילמא הנך דבלישכה כוותיה סבירא להו)? אלא פשיטא דנפוק כוליהו [!] ואם הרוב יצא - חמישים - וכולם נגדו - מדוע יש חשיבות לעשרים שנשארו? הרי רוב גדול קבעו שאינו צודק, ואם ימרה עליהם מדוע לא יהא זקן

[ממרא] ; למאי? אלימא לדבר הרשות - מי מצו נפקי? והכתיב (שיר השירים ז,ג) שורך אגן הסהר אל יחסר המזג [בטנן ערמת חטים סוגה בשושנים] (ודרשינן ב'אחד דיני ממונות' (להלן לז). 'אל יחסר המזג': אם נצרך אחד מהן לצאת, אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה – יוצא, ואם לאו – אינו יוצא) ! אלא פשיטא לדבר מצוה! היכי דמי? לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא, דאמר 'כולי סנהדרי בעינן'? אמר ליה אביי: לא! כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות, כדתנן 'אין מוסיפין על העיר (על ירושלים, וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר, כדאמרינן בשבועות ד' י"ד)) ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד' ! תניא כוותיה דרב יוסף: מצאן אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידת עגלה ולהוסיף על העיר ועל העזרות, יכול שתהא המראתו המראה? תלמוד לומר: וקמת ועלית אל המקום: מלמד שהמקום גורם. [הברייתא תומכת ביסודות דברי רב יוסף, אבל לא במסקנה לגבי עגלה ערופה].

נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין - בשלשה: תנו רבנן [קרוב לדברי התוספתא מעשר שני פ"ג מ"ד]: איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין? פירות שהרקיבו ויין שהקרים (החמץ) ומעות שהחלידו (דרויל"א בלע"ז).

תנו רבנן [תוספתא מעשר שני פ"ג מ"ג]: מעשר שני שאין דמיו ידועין - פודין אותו בשלשה לקוחות (סוחרים בקיאים בשומא) - אבל לא בשלשה שאין לקוחות - אפילו נכרי אחד מהן, אפילו אחד מהם בעלים. בעי רבי ירמיה: שלשה ומטילין לתוך כיס אחד - מהו? תא שמע: איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין. דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה (אשת רב פפא, כדאמר בכתובות פרק 'אלו נערות' (דף לט). 'אמר רב פפא: אמרה לי בת אבא סוראה כו'; והיתה עושה לעצמה).

ההקדשות בשלשה: מתניתין דלא כי האי תנא, דתניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: אפילו צינורא (מזלג קטן שטוין בו זהב) של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה. אמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב, דאמר כשמואל (לקמן בשמעתין), דאמר שמואל: עשרה 'כהן' יים כתובין בפרשה (בפדיון הקדשות: שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה, ושלשה בפדיון בהמה, וארבעה בקרקעות) אלא לרבנן - שלשה מנא להו? וכי תימא דכתיב בהו שלשה (שלשה 'כהן'ים בפדיון בהמה, דהיינו פדיון הקדש, והוא הדין לשאר הקדשות) - קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה! וכי תימא הכי נמי - אלמה תנן 'הקרקעות תשעה וכהן' ? אלא מאי - דמשלמי בהו עשרה (אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה: משום דפרשה אחרונה היא, וכדשלים פרשת הקרקעות - כבר נשלמו עשרה 'כהן'ים, ותלמד תחתונה מעליונה 'לכהן תהיה אחזתו' לא ממניינן, דלא בשומא כתב, אלא 'והעריכו הכהן', 'כערך הכהן', 'וחשב לו הכהן', וכיוצא בהן) ? הקדשות (דהיינו פדיון בהמה טמאה, שהיא אמצעית), דמשלמי בהו שיתא (ומשלמי בה שיתא 'כהן'ים, דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה) - ליבעו שיתא? קשיא.

הערכין כו' [המטלטלין בשלשה]: מאי 'ערכין המטלטלין'? אמר רב גידל אמר רב: באומר 'ערך כלי זה עלי' ('ערך' לא שייך גבי כלים אלא באדם, ונותן לפי שניו כמו שכתוב בפרשה), דאמר רב גידל אמר רב:

(סנהדרין טו, א) [ערכין הא; כא] 'האומר "ערך כלי זה עלי" - נותן דמיו (כמו שהוא שוה); מאי טעמא? אדם יודע שאין ערך לכלי (ידועה הוא שאין לומר לשון 'ערך' לכלי, ואין ערכו קצוב), וגמר ואמר לשום דמים (דאין אדם מוציא דבריו לבטלה); משום הכי נותן דמיו'. האי 'ערכין המטלטלין' (משמע שהערכין מיטלטלין) - 'ערכין של מטלטלין' מיבעיא ליה! ? תני 'ערכין של מטלטלין'.

רב חסדא אמר אבימי: במתפיש מטלטלין לערכין (גירסת רש"י: 'לערכו': שאומר "ערכי עלי", ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו, והיה לו מטלטלין, ואמר: "הרי אלו לערכי", וחלה עליהן קדושה, ובא לפדותן - צריך שלשה להוציאן מיד הקדש).

האי 'ערכין' המטלטלין? - 'מטלטלין' של ערכין' מיבעי ליה! ?
תני 'מטלטלין' של ערכין'.

רבי אבהו אמר: באומר "ערכי עלי" (ואינו פורע) - בא כהן לגבות ממנו (למשכנו, ומצא לו מטלטלין, והכי קאמר): מטלטלין בשלשה (הערכין - דהיינו ערך אדם ובא ליתן מטלטלין - נגבין בשלשה שמאין), קרקעות בעשרה.
אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: בשלמא לאפוקי מהקדש (כגון דרב גידל ורב חסדא) - (הוא ד) בעינן שלשה (דבעי שלשה, דכיון דחל עליו הקדש - לא ניפוק עד שיפדנו בשויו), אלא לעיולי להקדש (כגון דרבי אבהו) - שלשה למה לי?
אמר ליה: סברא הוא: מה לי עיולי מה לי אפוקי? אפוקי מאי טעמא? - דילמא טעי? עיולי נמי דילמא טעי (ויקחנו להקדש ביותר משויו).

רבי יהודה אומר כו' [אחד מהן כהן]:
אמר ליה רב פפא לאביי: בשלמא לרבי יהודה - היינו דכתיב 'כהן', אלא לרבנן - 'כהן' למה להו? קשיא.

הקרקעות - תשעה וכהן:
מנהני מילי?

אמר שמואל: עשרה 'כהן' ים כתובין בפרשה; חד לגופיה (דניבעי כהן); הנך הוי מיעוט אחר מיעוט (דכולהו ממעטי ישראל דמשמע כהן ולא ישראל), ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות: דאפילו ט' ישראל ואחד כהן.
מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן: אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים (בעינן: דקמא - לגופיה, ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט, ושלישי הדר איצטריך לגופיה דניהוי כהן: דכיון דאיתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל - כי הדר כתב 'כהן' - דוקא כתיביה: דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא, דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי! וכן כולם: חד דווקא וחד הוי מיעוט אחר מיעוט)? קשיא.

ואדם כיוצא בהן (כקרקעות: דבעי נמי תשע וכהן לשומו):
אדם - מי קדוש?

אמר רבי אבהו: באומר "דמי עלי", דתניא: 'האומר "דמי עלי" שמי' אותו כעבד הנמכר בשוק' - ועבד אתקש לקרקעות ('והתנחלתם אותם' (ויקרא כה, מו)).

בעי רבי אבין: שער העומד ליגזוז (והקדישו, ובא לפדותו בשויו: שעושין משער אדם נפה וקילקלי וחבק) בכמה? כגזוז דמי (והוה להו מטלטלין), ובשלשה? או כמחובר דמי, ובעשרה?

תא שמע: 'המקדיש את עבדו - אין מועלין בו' (דעבד הרי הוא כקרקע, ואין מעילה בקרקע; ובמסכת מעילה (דף יח:)) גמר 'חטא' 'חטא' מתרומה, בפרק 'הנהנה'; רבן שמעון בן גמליאל אומר: מועלין בשערו (דשערו לאו כגופו, והוה ליה כשאר מטלטלין) - וקיימא לן דבשערו העומד ליגזוז (שכבר שילח פרע, וראוי להסתפר) פליגי - שמע מינה (פלוגתא דתנאי הוא: לתנא קמא דאמר 'לית בהו מעילה' - סבר כמחובר דמי, ולענין פדייה נמי בעי עשרה, ולרבן שמעון - כגזוז דמיא).

נימא הני תנאי כהני תנאי, דתנן: רבי מאיר אומר: יש דברים שהן כקרקע (מחוברין לקרקע) ואינן כקרקע (אלא כמטלטלין), ואין חכמים מודים לו; כיצד? "עשר גפנים טעונות מסרתי לך" והלה אומר "אינן אלא חמש": רבי מאיר מחייב, וחכמים אומרים: כל המחובר לקרקע - הרי הוא כקרקע; ואמר רבי יוסי ברי חנינא: בענבים העומדות ליבצר עסקינן: מר סבר כבצורות דמיין, ומר סבר לאו כבצורות דמיין.
(רבי מאיר [מחייב] לישבע על השאר, שהודה מקצת הטענה, אף על גב דאין נשבעין על הקרקעות כדילפינן ב'שבוטת הדיינים' (שבועות מב). כיון דאין צריכין לקרקע: דעומדות ליבצר הן, כדמוקי רבי יוסי ברי חנינא לפלוגתיה: כבצורות דמיין, ונשבעין).

לא! אפילו תימא רבי מאיר: עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם (בענבים) כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי, אבל שערו - כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבח (הלכך אפילו רבי מאיר, בשער - כרבנן סבירא ליה).

דיני נפשות כו' [בעשרים ושלשה; הרובע והנרבע בעשרים ושלשה, שנאמר (ויקרא כ,טז) [ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אתה] והרגת את האשה ואת הבהמה [מות יומתו דמיהם בם] ואומר (ויקרא כ,טז) [ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת] ואת הבהמה תהרגו] : קא פסיק ותני (מתניתין 'רובע' סתמא בכ"ג), לא שנא רובע זכר (שור שרבע אדם זכר) ולא שנא רובע נקבה (ולא שנא שור שרבע אשה נקבה, דנפקא לן תרוייהו מקראי בפרק 'ארבע מיתות' (לקמן נד:) שהן בטקילה, ותנא דמתניתין מרבי להו לכ"ג) ! בשלמא רובע נקבה (כתיב ביה כ"ג) דכתיב (ויקרא כ,טז) [ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אתה] והרגת את האשה ואת הבהמה [מות יומתו דמיהם בם] [איתקש בהמה לאשה, ודיני נפשות נפקין לקמן בעשרים ושלשה], אלא רובע זכר מנא לן (דבעי כ"ג) ? - דכתיב : (שמות כב,יח) כל שוכב עם בהמה מות יומת (ומהאי נפקא לן ב'ארבע מיתות' לרובע זכר) ; (ד) אם אינו ענין לשוכב (לאדם הבא על הבהמה, דהא קרא אחרנא כתיב (ויקרא כ,טז) 'איש אשר יתן שכבתו וגו') - תני הו ענין לנשכב (למביא בהמה עליו), ואפקיה רחמנא בלשון 'שוכב' לאקושי נשכב לשוכב : מה שוכב - הוא ובהמתו בעשרים ושלשה - אף נשכב - הוא ובהמתו בעשרים ושלשה (ומדאפקיה בלשון 'שוכב' לידון כשוכב : מה בא על הבהמה - הוא והיא בכ"ג, כדילפינן מ'ואת הבהמה תהרגו' (שם), דאיתקש בהמה לאדם - אף מביא בהמה עליו : שניהם בכ"ג) .

שור הנסקל בעשרים ושלשה :

שנאמר : (שמות כא,כט) [ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת] כמיתת הבעלים כך מיתת השור [## ומנין שזה מלמד דוקא לגבי ההרכב בית דין, ולא לגבי צורת המיתה? לפי דרך אחת בגמרא להלן - כי צורת המות ממילא אינן שוות!] ; אמר ליה אביי לרבא : ממאי דהאי 'וגם בעליו יומת' ל'כמיתת בעלים כך מיתת השור' הוא דאתא ?

(סנהדרין טו, ב)

אימא לקטלא הוא דאתא (לחייב מיתה לבעליו, וניחייביה מיתה, והיכי מפקינן לה מפשטיה לגמרי) ! ? אם כן ליכתוב 'וגם בעליו' ולישתוק. אי כתב רחמנא הכי - הוה אמינא בסקילה (קושיא היא, כלומר: איצטריך 'יומת' לדנו במיתה האמורה בתורה סתם, דאינו אלא חנק : דלא תימא גם בעליו יסקל) ! ? בסקילה סלקא דעתא ? קטל איהו בסייף (דקיימא לן לקמן (דף נב) רוצח בסייף), ממונו (שורו) בסקילה (דחמירה מכולו! בתמיה) ? ודילמא האי דכתב רחמנא 'יומת' לאקולי עילויה : לאפוקי מסייף לחנק ? (הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש) הניחא למאן דאמר חנק חמור (מסייף בפרק 'ארבע מיתות' (לקמן נ:); הלכך איכא למיפרך 'קטל איהו בסייף קטל שורו בחנק?', אלא למאן דאמר חנק קיל (אימא למיתת חנק אתא) - מאי איכא למימר [מדוע מפקינן מפשטיה דקרא] ?

לא סלקא דעתא, דכתיב (שמות כא,ל) אם כופר יושת עליו [ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו], ואי סלקא דעתא בר קטלא הוא - והכתיב (במדבר לה,לא) [ולא תקחו כופר לנפש רוצח] אשר הוא רשע למות כי מות יומת ! אדרבה : משום היא גופה (משום הך קשיא גופא : דלא תימא 'לא תקחו כופר' כתב רחמנא, וליקטול - כתב רחמנא 'ונתן פדיון נפשו' למימר) : (דהיכא ד) קטל איהו - לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא, (אבל) קטל שורו - ליפרוק נפשיה בממונא (סגי ליה בממונא ואי לא יהיב כופר חייב חנק) ! אלא אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה : אמר קרא : (במדבר לה,לא) [או באיבה הכהו בידו וימת] מות יומת המכה - רוצח הוא [גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו] ; על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו. [## חזקיה אינו סותר את אביי : אביי גם אומר שאינו מת אלא משלם כופר, שנאמר 'אם כופר יושת עליו' ; וכי תימא אמרי כתיב 'אם' ? הכוונה : כאשר כופר יושת עליו, דהיינו כאשר מתברר שהשור הרג בהיותו מועד ולא ישמרנו בעליו!] ;

איבעיא להו : שור סיני (בהמה שקרבה להר בעוד שהשכינה שם, דכתיב 'אם בהמה אם איש לא יחיה') - בכמה (דיינים נידון) ? מי גמר שעה מדורות או לא ? תא שמע : דתני רמי בר יחזקאל : (שמות יט,יג) [לא תגע ביד כי סקול יסקל או ירה יירה] אם בהמה אם איש לא יחיה [במשך היבל המה יעלו בהר] ; מה איש בכ"ג (דאיש פשיטא לן, דכבר הוקבעו לישראל סנהדראות מיתרו ואילך) - אף בהמה בכ"ג .

הארי והזאב כו' [הדוב והנמר והברדלס (חיה היא ובלע"ז קורין אותה פוטיו"ש) והנחש מיתתן בעשרים ושלשה; רבי אליעזר אומר: כל הקודם להורגן זכה]:
אמר ריש לקיש: ' (הא דאמר רבי אליעזר: 'כל הקודם להורגן זכה') והוא שהמיתו (שהמיתו נפש, ואמילתא דתנא קמא, דאיידי כשהמיתו קאי רבי אליעזר), אבל לא המיתו - לא'; אלמא קסבר יש להן תרבות ויש להן בעלים (מותר לגדלן לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו; הלכך שם בעלים נקרא עליהן, ולא הוי כהפקר, ואסור להורגן אם לא המיתו; אבל אם המיתו - סופן מוכיח על תחילתן, שלא אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן); רבי יוחנן אמר: 'אף על פי שלא המיתו (אמר רבי אליעזר 'כל הקודם להורגן זכה')' (והכי קאמר ליה לתנא קמא: דקאמרת כשהמיתו צריכי כ"ג דיינין - אני אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם, וכל שכן אם המיתו); אלמא קסבר: אין להם תרבות ואין להם בעלים (כלומר: אין שם הבעלים חל עליהם, ולא הוו אלא כהפקר, לפי שלא היה לו לגדלן).
תנן: 'רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה' - בשלמא לרבי יוחנן: למאי זכה? - זכה לעורר (העור שלו כיון דאין להם בעלים), אלא לריש לקיש - למאי זכה? כיון שהמיתו (ואמור רבנן דאין צריך לדונן בבית דין) - שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו, ואיסורי הנאה נינהו (כדקיימא לן שאם שחטו לאחר שנגמר דינו - אסור [בפרק 'שור שנגח' (בבא קמא מא.))]?
מאי 'זכה'? - זכה לשמים (צדקה עשה).
תניא כוותיה דריש לקיש: אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בכ"ג; רבי אליעזר אומר: שור שהמית בעשרים ושלשה, ושאר בהמה וחיה שהמיתו - כל הקודם להורגן זכה בהן לשמים.

רבי עקיבא אומר כו' [מיתתן בעשרים ושלשה]:
רבי עקיבא היינו תנא קמא?
איכא בינייהו נחש (דתנא קמא חשיב ליה בהדי הנך, ובעי כ"ג, ורבי עקיבא באינן סבירא ליה כוותיה בר מנחש, כדאמרינן ב'ארבעה אבות נזיקין' (שם טו): 'נחש מועד לעולם דברי הכל').

אין דנין כו' [את השבט... אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]:
האי שבט - דחטא במאי? אילימא שבט שחלל את השבת - אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין לענין עבודת כוכבים (חלק בין יחידים למרובים: דעיר הנדחת בעי סנהדרי גדולה, כדיליף לקמן (דף טז.), ויחיד נידון בכ"ג, דכתיב (דברים יז, ה) 'והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שערך' - בית דין שבשעריך), בשאר מצות מי פליג? אלא בשבט שהודח.
למימרא (דשבט שלם שהודח) דבדינא דרבים דיינינן ליה (כדינא דעיר הנדחת, דמיקרי מרובין דיינינן ליה: בסיף ובסנהדרי גדולה)? כמאן? לא כרבי יאשיה ולא כרבי יונתן, דתניא: 'עד כמה עושין עיר הנדחת? מעשרה ועד מאה (בציר מעשרה לא מקרי עיר, וטפי ממאה נפקא מתורת 'עיר' והוו להו ציבור, ובציבור לא כתיב סיף; הלכך כל אחד נידון בפני עצמו, ובסקילה), דברי רבי יאשיה; רבי יונתן אומר: ממאה ועד רובו של שבט' - ואפילו רבי יונתן לא קאמר אלא רובו, אבל כולו לא?!
אמר רב מתנה: הכא -

(סנהדרין טז, א)
בנשיא שבט שחטא עסקינן (ובאחת מכל מיתות בית דין): מי לא אמר רב אדא בר אהבה (לקמן): (שמות יח, כב) 'ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך [וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך] - דבריו של גדול'; האי נמי גדול הוא.

עולא אמר רבי אלעזר: בבאין על עסקי נחלות, וכתחילתה של ארץ ישראל (כך דינה לעולם אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט): מה תחילתה שבעים ואחד - אף כאן שבעים ואחד.

אי מה תחילתה קלפי אורים ותומים וכל ישראל (ב"ש נוחלין) (בבא בתרא קכב.) מפורש) אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל?
אלא מחזורתא כדור מתנה.

רבינא אמר: לעולם בשבט שהודח, ודקא קשיא לך בדינא דרבים דיינינן ליה - אין: אף על גב דקטלינן ביחיד (דדינא של שבט בסקילה) - (אפילו הכי) בי דינא דרבים דיינינן ליה (דבעי ע"א, ולא בדינא דיחיד בכ"ג); מי לא אמר רבי חמא ברבי יוסי (לקמן) אמר רבי אושעיא ' (דברים יז, ה) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' [אשר עשו את הדבר הרע

הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו] - איש ואשה אתה מוציא לשעריך (לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה), ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך (אלא בסנהדרי גדולה) - הכא נמי: איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך.

לא את נביא השקר [...] אלא על פי בית דין של שבעים ואחד: מנהגי מילי?

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אתיא הזדה הזדה מזקן ממרא (בנביא השקר כתיב (דברים יח, כ) 'אך הנביא אשר יזיד' ובזקן ממרא כתיב (שם יז, יב) 'והאיש אשר יעשה בזדון': מה להלן בשבעים ואחד (זקן אינו נהרג אלא אם כן המרה על פי בית דין הגדול, דכתיב (דברים יח, ח) 'וקמת ועלית') אף כאן (נביא) בשבעים ואחד (אינו נידון אלא בבית דין הגדול)! והא הזדה (זקן ממרא) כי כתיבא - בקטלא הוא דכתיבא, וקטלא (דידיה) בעשרין ותלתא הוא (דכי כתיב 'וקמת ועלית' - בהוראה כתיב: שבאין לשואלו מה יורו, וחוזר לעירו, ואם הורה לעשות כבתחילה - נידון כשאר המומתין: בכ"ג, דהא לא תני במתניתין (דף ב.) 'ולא את זקן ממרא')!?

אלא אמר ריש לקיש: גמר 'דבר' 'דבר' מהמראתו (בנביא בקטליה כתיב (דברים יח, כ) 'אשר יזיד לדבר דבר וגו', ובהמראת זקן כתיב (דברים יז, יב) 'ועשית על פי הדבר'). ולהדר זקן ממרא ולגמר (קטליה בסנהדרי גדולה הזדה הזדה) הזדה הזדה מנביא השקר (דהא בקטלא דתרווייהו כתיב הזדה, ונימא: מה נביא בסנהדרי גדולה - דהא גמרינן מהמראת זקן - אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה, וניתני במתניתין (דף ב.) 'ולא את הזקן ממרא אלא בב"ד של ע"א')? (הך גזירה שוה ד) 'דבר' 'דבר' גמיר (האי תנא מרביה), (אבל הך ד) הזדה הזדה לא גמיר (מרביה, וקל וחומר אדם דן מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבל מרבו הלכה למשה מסיני, דאיכא למימר: קרא למילתא אחריתא אתא, וכן הלכה רווחת בישראל).

ולא את כהן גדול [אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]: מנהגי מילי?

אמר רב אדא בר אהבה: דאמר קרא (שמות יח, כב) [ושפטו את העם בכל עת והיה] כל הדבר הגדול יביאו אליך [וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך] (ומשה במקום שבעים ואחד קאי) - דבריו של גדול (דינו של בעל שררה, כגון נשיא וכהן גדול). מיתבי: 'דבר [ה] גדול' [שם] - 'דבר [ה] קשה' (שמות יח, כו); אתה אומר 'דבר קשה' או אינו אלא 'דבר גדול, כלומר] דבריו של גדול? כשהוא אומר (שמות יח, כו) [ושפטו את העם בכל עת] את הדבר הקשה יביאון אל משה [וכל הדבר הקטן ישפטו הם] - הרי דבר קשה אמור! הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: 'דבר גדול' - דבריו של גדול; אתה אומר דבריו של גדול או אינו אלא דבר הקשה? כשהוא אומר הדבר הקשה - הרי דבר קשה אמור, הא מה אני מקיים 'דבר גדול' - דבריו של גדול.

והאי תנא (דדרש דבר גדול = דבר קשה) - תרי קראי למה לי? חד לצואה בעלמא, וחד לעשייה.

ואידך?

אם כן לכתוב או 'גדול' או 'קשה' או 'קשה'; מאי 'גדול' ומאי 'קשה'? - שמע מינה תרתי.

בעי רבי אלעזר: שורו של כהן גדול (אם המית איש) - בכמה? למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה?

אמר אביי: מדקא מבעיא ליה שורו - מכלל דממונו פשיטא ליה (שמע מינה: שורו הוא דמספקא ליה, משום דכתיב (שמות כא, כט) 'וגם בעליו יומת': כמיתת בעלים, אבל שאר ממונו פשיטא לן דבשלשה ככל דיני ממונות); פשיטא? מהו דתימא הואיל וכתב 'כל הדבר הגדול' - כל דבריו של גדול (ואפילו ממונו ליבעי סנהדרי גדולה) - קא משמע לן.

אין מוציאין כו' [למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]: מנהגי מילי?

אמר רבי אבהו דאמר קרא: (במדבר כז, כא) [ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה'] על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה [ולפני אלעזר הכהן יעמוד... הוא] - זה מלך; 'וכל בני ישראל אתו' - זה משוח מלחמה; 'וכל העדה' - זה סנהדרי.

ודילמא (הא דקא מדכר קרא) לסנהדרי (בסנהדרי גדולה) הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים (משום שאילת אורים ותומים הוא אתא לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים, וכן למלך, וכן למשוח מלחמה, אבל לא להדיוט, ולעולם לענין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרי)?

אלא כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד; כיון שהגיע חצות לילה - רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו (כנור - נקב שלו כלפי צפון היה, ובלילה רוח צפונית מנשבת, דקיימא לן (בבבא בתרא כה). ארבע רוחות מנשבות בכל יום: מזרחית בבקר, ורוח דרומית בחצי היום, ומערבית בתחילת לילה, וצפונית בחצי לילה, כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון; ותניא ביבמות (עב): כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, אף על פי שנוזפים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ביום - לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה; אלמא חצות לילה - עת נשיבתה לעולם, ופעמים שהיא מנשבת אף ביום; והיא רוח נוחה ויפה לבריות, והיום מאיר בה); מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה (כדכתיב חצות לילה אקום (תהלים קיט, טב)) עד שעלה עמוד השחר; כיון שעלה עמוד השחר - נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו: אדונינו המלך! עמך ישראל צריכין לפרנסה! אמר להן: לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ (פרנסה מועטת) משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו (עוקר חוליא מבור עמוק וחודר והשליכה לתוכו - אינו מתמלא בכך; כלומר: אין סיפק בידיו לפרנס עניים שבתוכנו)! אמר להם: לכו פשטו ידיכם בגדוד! מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין (נוטלין רשות מהן והיינו מתניתין) ושואלין באורים ותומים.

אמר רב יוסף: מאי קרא:

(סנהדרין טז, ב)

(דברי הימים א כז, לד) ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר, ושר צבא למלך יואב; אחיתופל - זה יועץ, וכן הוא אומר (שמואל ב טז, כג) ועצת אחיתופל אשר יעץ וגו' [בימים ההם כאשר ישאל בדבר האלהים כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלם]; ובניהו בן יהוידע - זו סנהדרין (שהיה מופלא שבבית דין); אביתר - אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר (דברי הימים א יח, יז) ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי [ובני דוד הראשנים ליד המלך] (הוא למעלה מהם, וקודם היה להם; ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו - שמע מינה אביתר היינו 'כרתי ופלתי'; וספרים דכתיב בהו 'ואביתר על הכרתי' - שיבוש הוא: שאין מקרא זה בכל הנביאים); ולמה נקרא שמן 'כרתי ופלתי'? - 'כרתי' - שכורתין (דבריהן) חותכין דברים באמונתן, ו'פלתי' - שמופלאין מעשיהן; ואחר כך שר הצבא למלך יואב: א"ר יצחק בריה דרב אדא ואמרי לה א"ר יצחק בר אבודימי: מאי קרא (דכנור תלוי על מטתו של דוד ומקיצו לדוד משנתו) - (תהלים נז, ט) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (אני מעורר השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעוררן).

ואין מוסיפין על העיר [אלא על פי בית דין של ע"א]: מנהגי מילי?

אמר רב שימי בר חייא: אמר קרא (שמות כה, ט) ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכן תעשו לדורות הבאין (מה משכן על פי משה והוא במקום סנהדרי גדולה - אף לדורות על פי סנהדרי גדולה).

מתיב רבא: 'כל הכלים שעשה משה - משיחתן מקדשן; מיכן ואילך (כלים שעשו אחרי כן) עבודתן מחנכתן (משענה שמתחנכים בעבודה מתקדשין)' - ואמאי? נימא 'וכן תעשו לדורות הבאין'? שאני התם דאמר קרא (במדבר ז, א) [ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו] וימשחם ויקדש אותם - אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה.

ואימא אותם במשיחה, ולדורות: אי במשיחה אי בעבודה? אמר רב פפא אמר קרא: (במדבר ד, יב) [ולקחו את כל כלי השרת] אשר ישרתו בם בקודש [ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט] - הכתוב תלאן בשירות ('אשר ישרתו' להבא משמע: לדורות הבאים נתנו בשירות, מדכתיב (במדבר ד, יב) 'כל כלי השרת אשר ישרתו'); אלא 'אותם' למה לי? (הכי גרסינן): אי לאו 'אותם' הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה, דהא כתיב 'וכן תעשו' - כתב רחמנא 'אותם': אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה.

ואין עושין סנהדראות כו' [לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]:

מנא לן? כדאשכחן במשה דאוקי סנהדראות (בעצת יתרו), ומשה במקום שבעים וחד קאי (ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים).

תנו רבנן: מניין שמעמידין שופטים לישראל? תלמוד לומר: (דברים טז, יח) [שופטים ושופטים תתן לך בכל שערך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק] 'שופטים...תתן'; שופטים (גוללירים חובטין במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע) לישראל מניין? תלמוד לומר: 'שופטים תתן'; שופטים לכל שבט ושבט מניין? תלמוד לומר: 'שופטים...לשבטיך'; שופטים לכל עיר ועיר מניין? תלמוד לומר: 'שופטים...לשבטיך'; שופטים לכל עיר ועיר מניין? תלמוד לומר: 'שופטים...לשעריך'; רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולן (זו סנהדרי גדולה), שנאמר 'תתן לך'; רבן שמעון בן גמליאל אומר: 'לשבטיך ושפטו' - מצוה בשבט לדון את שבטו (ולא ילכו בני שבט זה לבית דין של שבט אחר).

ואין עושין עיר הנדחת [אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]: מנא הני מילי?

אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא: דאמר קרא: (דברים יז, ה) והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא [אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו] איש ואשה אתה מוציא לשעריך (לבית דין שבכל עיר ועיר), ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך.

אין עושין עיר הנדחת בספר: מאי טעמא?

'מקרבך' אמר רחמנא [דברים יג, ד]: יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידחו את ישבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם], ולא מן הספר.

ולא שלש <ערי הנדחת>: - דכתיב (דברים יג, ג) 'אחת' [כי תשמע באחת עריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבת שם לאמר]. אבל עושין אחת או שתיים, דכתיב (שם) 'עריך'.

תנו רבנן: אחת אחת ולא שלש; אתה אומר אחת ולא שלש - או אינו אלא אחת ולא שתיים? כשהוא אומר 'עריך' - הרי שתיים אמור; הא מה אני מקיים 'אחת'? אחת ולא שלש.

זימנין אמר רב: בבית דין אחד - הוא דאין עושין (כל זמן שסנהדרי זו קיימא), הא בשנים ושלשה בתי דינין (אבל מתו אלו ונתמנו אחרים) עושין; וזימנין אמר רב: אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין.

מאי טעמא דרב? משום קרחה.

אמר ריש לקיש: לא שנו אלא במקום אחד (כגון בגליל או ביהודה), אבל בשנים ושלשה מקומות - עושין.

רבי יוחנן אמר: אין עושין משום קרחה.

תניא כוותיה דרבי יוחנן: אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל, אבל עושין אותם שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל, אבל שתיים ביהודה ושתיים בגליל - אין עושין; וסמוכה לספר - אפילו אחת אין עושין [מאי טעמא?] שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל.

ותיפוק לי ד'מקרבך' אמר רחמנא, ולא מן הספר?!

רבי שמעון היא, דדריש טעמא דקרא (ב'המקבל' (בבא מציעא קטו)).

סנהדרי גדולה היתה [של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה. מניין לגדולה שהיא של שבעים ואחד? שנאמר (במדבר יא, טז) [ויאמר ה' אל משה] אספה לי שבעים איש מזקני ישראל [אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך] ומשה על גביהן. רבי יהודה אומר: שבעים]:

מאי טעמא דרבנן, דאמרי: 'ומשה על גביהן'?
אמר קרא (במדבר י"ט) [ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד] והתיצבו שם

(סנהדרין יז, א)

עמך - עמך ואת בהדיהו.

ורבי יהודה?

'עמך' משום שכינה (עמך יעמדו מחוץ לאהל, ולא יבאו לאהל משום שכינה; לשון אחר: משום שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן, כדכתיב (במדבר י"ט) ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו').

ורבנן?

אמר קרא (במדבר י"ט) [וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם] ונשאו אתך במשא העם [ולא תשא אתה לבדך] - אתך ואת בהדיהו.

ורבי יהודה?

'אתך' - בדומין לך (מיוחסין ומנוקין ממום).

ורבנן (נפקא להו בדומין לך) (שמות יח, כב) מ'והקל מעליך ונשאו אתך' [שמות יח, כב: ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך] נפקא (דסנהדרות קטנות שנאמרו ביתרו), וילפא סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה.

תנו רבנן: (במדבר י"ט) וישארו שני אנשים במחנה [שם האחד אלדד ושם השני מידד ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה] - יש אומרים בקלפי נשתיירו: שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה (במדבר י"ט) 'ויאמר ה' אל משה' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל [אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך]; אמר משה: כיצד אעשה? אברור ששה מכל שבט ושבט? נמצאו שנים יתירים! אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט - נמצאו עשרה חסרים! אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה - הריני מטיל קנאה בין השבטים! מה עשה? בירר ששה ששה, והביא שבעים ושנים פיתקין: על שבעים כתב 'זקן' ושנים הניח חלק (לא נכתב עליהן 'זקן'); כללן ונתנן בקלפי, אמר להם "בואו וטלו פיתקיןכם!" כל מי שעלה בידו 'זקן', אמר: כבר קידשך שמים; מי שעלה בידו חלק, אמר "המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך"? (ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול - עלה בידו חלק, ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול, שנתיירו שלא יעלה בידן חלק).

כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר ג, מז) ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת [בשקל הקדש תקה, עשרים גרה השקל] (בבכורות העודפים על מנין הלויים); אמר משה: כיצד אעשה להן לישראל? אם אומר לו "תן לי פדיוןך וצא" - יאמר לי "כבר פדאני בן לוי!" מה עשה? הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן "בן לוי" ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן "חמשה שקלים"; כללן, ונתנן בקלפי. אמר להן (לכל הבכורות): "באו וטלו פיתקיןכם!" מי שעלה בידו 'בן לוי' - אמר לו: "כבר פדאך בן לוי"; מי שעלה בידו 'חמשת שקלים' אמר לו: "תן פדיוןך וצא!"

רבי שמעון אומר: במחנה נשתיירו; בשעה שאמר לו הקב"ה למשה 'אספה לי שבעים איש' אמרו אלדד ומידד: "אין אנו ראויין לאותה גדולה"; אמר הקב"ה: "הואיל ומיעטתם עצמכם - הריני מוסיף גדולה על גדולתכם"; ומה גדולה הוסיף להם? שהנביאים כולן (אותן שבעים זקנים) נתנבאו (אותה שעה ראשונה לבדה, כנוח עליהם הרוח סביבות האהל) ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו.

ומה נבואה נתנבאו [##לאחר מכן??]?

אמרו: משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ.

אבא חנין אומר משום רבי אליעזר: על עסקי שליו (צורך שעה היתה) הן מתנבאים: "עלי שליו עלי שליו!"

רב נחמן אומר: על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין, שנאמר (יחזקאל לח, י"ז) כה אמר ה' אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם [וגו'] אל תיקרי 'שנים' אלא 'שנים', ואילו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת? הוי אומר אלדד ומידד.

אמר מר: כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו והן נתנבאו ולא פסקו; מנא לן דפסקו? - אילימא מדכתיב (בשאר זקנים) (במדבר יא, כה) [וירד ה' בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח] ויתנבאו ולא יספו (ומפרשת ליה ולא יוסיפו) - אלא מעתה (דברים ה, יח) [את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל] קול גדול ולא יסף [ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי] - הכי נמי דלא אוסיף הוא (דשכינה הכי נמי דלא אוסיף)!? אלא (על כרחיך) דלא פסק הוא (קול שכינה אינו פוסק); אלא הכא כתיב 'ויתנבאו' התם כתיב 'מתנבאים': עדיין מתנבאים והולכים.

בשלמא למאן דאמר "משה מת" - היינו דכתיב (במדבר יא, כח) [ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר] אדוני משה כלאם, אלא למאן דאמר הנך תרתי [ענין] שליו או גוג ומגוג] - מאי 'אדני משה כלאם'? דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו. בשלמא למאן דאמר הנך תרתי - היינו דכתיב (במדבר יא, כט) [ויאמר לו משה, המקנא אתה לי; ו]מי יתן [כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם]; אלא למאן דאמר 'משה מת' מינח הוה ניחא ליה? לא סימיה קמיה [לא אמרו למשה מה אמרו בנבואתם]. מאי 'כלאם'? אמר ליה: הטל עליהן צרכי ציבור והן כלין מאיליהן.

מניין להביא עוד שלשה [ממשמע שנאמר "לא תהיה אחרי רבים לרעות" (שמות כג, ב): שומע אני שאומר היה עימהם לטובה; אם כן למה נאמר "אחרי רבים להטות"? - לא כהטותן לטובה הטותן לרעה: הטותן לטובה על פי אחד, ולרעה על פי שניים; אין בית דין שקול מוסיף עליהם עוד אחד הרי עשרים ושלושה]: סוף סוף לרעה ע"פ שנים לא משכחת לה: אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין - אכתי חד הוא! אי עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין - תלתא הוו!?

אמר רבי אבהו: אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל (דתנן ב'היו בודקין' (לקמן מ.)) 'אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר "איני יודע"... יוסיפו הדיינים... שנים'; דהשתא הוה ליה בית דין שקול, ד'אינו יודע' כמאן דליתיה הוא, ופשו להו כ"ד - משכחת ליה 'על פי שנים': י"א מחין וי"ג מחייבין; ובסנהדרין גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים (לרבי יהודה זוגות נינהו).

ואמר רבי אבהו: במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה (כדפרישית). פשיטא (דהכי בהדיא תנן (שם) 'וכמה מוסיפין שנים שנים' וכיון דחד אמר אינו יודע - הוה להו ב"ד שקול) !?

מהו דתימא האי דקאמר "איני יודע" כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא שמעינן ליה (מדאן פנים לחובה ומדאן פנים לזכות, ומשום הכי מספקא ליה) - קא משמע לן דהאי דקאמר "איני יודע" כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה. אמר רב כהנא: סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו; מאי טעמא? כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא (דבעי הלנת דין בפרק 'היו בודקין' (שם): שאם לא מצאו לו זכות יום ראשון - מלינין אותו למחרת שמא ימצאו להם טעמי זכות), והני תו לא חזו ליה.

אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה (שתהא אימתן מוטלת על הבריות) ובעלי זקנה ובעלי כשפים (להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין, ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן - כגון המצרים) ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן (כשבאין עדי לועזים להעיד בפניהם - לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם, דהוה ליה 'עד מפי עד').

אמר רב יהודה אמר רב: אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה. אמר רב: אני אדון ואטהרנו

(סנהדרין יז, ב)

ומה נחש שממית (אדם ובהמה) ומרבה טומאה (ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם) - (הרי הוא) טהור (כשהוא מת: שאינו בכלל שמנה שרצים), שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה - אינו דין שיהא טהור! ולא היא (לאו קל וחומר הוא), מידי דהוה אקוץ בעלמא (דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה, שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממיתין ומרביין טומאה והן טהורין).

אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שנים לדבר (בשבעים לשון) ואחד לשמוע (שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב) - אין מושיבין בה סנהדרין; ובביתר הוו שלשה וביבנה ארבעה: רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא, ושמעון התימני דן לפנייהם בקרקע (תלמיד היה, ולא נסמך, שלא בא לכלל זקנה).

מיתבי: 'שלישית' (סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון) - תַּכְמָה (חכמה היא וכשירה), רביעית אין למעלה הימנה' (אלמא שלשה בעינן לדבר)? הוא דאמר כי האי תנא, דתניא: 'שניה תַּכְמָה, שלישית אין למעלה הימנה'.

(כל היכא דאיתמר) 'למדין לפני חכמים' - לוי מרבי (היינו לוי שהיה למד לפני רבי); 'דנין לפני חכמים' - שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניא בן חכניא;

רב נחמן בר יצחק מתני חמשה: שמעון [בן עזאי], שמעון [בן זומא], ושמעון (רב נחמן מוסיף שמעון התימני), חנן וחנניה (וחמשתן לא באו לזקנה, ויושבין בקרקע, ומשיבין תשובות קושיות לזקנים, והיינו 'דנין' - בהלכה). 'רבותינו שבבבל' - רב ושמואל; 'רבותינו שבארץ ישראל' רבי אבא; 'דייני גולה' - קרנא; 'דייני דארץ ישראל' - רבי אמי ורבי אסי; 'דייני דפומבדיתא' - רב פפא בר שמואל; 'דייני דנהרדעא' - רב אדא בר מניומי; 'סבי דסורא' - רב הונא ורב חסדא; 'סבי דפומבדיתא' - רב יהודה ורב עינא; 'חריפי דפומבדיתא' עיפה ואבימי בני רחבה; 'אמוראי דפומבדיתא' - רבה ורב יוסף; 'אמוראי דנהרדעי' - רב חמא; 'נהרבלאי מתנו' - רמי בר ברבי; 'אמרי בר' - רב הונא; והאמר רב הונא "אמרי בי רב"? אלא רב המנונא. 'אמרי במערבא' - רבי ירמיה; 'שלחו מתם' - רבי יוסי בר חנינא; 'מחכו עלה במערבא' - רבי אלעזר;

והא 'שלחו מתם' לדברי רבי יוסי בר חנינא (מוציא [אני] מכלל רבנן בפרק 'אחד דיני ממונות' [לקמן לד.]; אלמא 'שלחו מתם' - לאו רבי יוסי ברבי חנינא היא)? - אלא איפוך: 'שלחו מתם' - רבי אלעזר; 'מחכו עלה במערבא' - רבי יוסי בר חנינא.

וכמה יהא בעיר ויהא ראוייה לסנהדרין? מאה ועשרים: מאה ועשרים מאי עבדיהו?

עשרים ושלשה כנגד סנהדרין קטנה, ושלש שורות של עשרים ושלשה (לקמן תנינן להו ב'אחד דיני ממונות' (דף לז.): שאם הוצרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין - סומכין מהן) - הרי תשעים ותרתי, ועשרה בטלנין של בית הכנסת (עשרה בני אדם בטיילין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית, דאמרינן בברכות (דף ו:): 'כיון שבא הקב"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה - מיד כועס', דקיימא לן (מגילה ג:): 'כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר'; הלכך: אי ליתנהו - לא חזיא לסנהדרין) - הרי מאה ותרתי; ושני סופרים (ליכתוב דברי המזכין

ודברי המחייבין, וכל שעה יושבין לפני הדיינין; לקמן בפרק 'היו בודקין' (דף מ.) ושני חזנין (שמשי בית דין להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדיון) ושני בעלי דינין (שאם לא כן - את מי הם דנין?) ושני עדים, ושני זוממין ([עדים המזימים את העדים הראשונים] שיתיראו העדים להעיד שקר שלא יזומו) ושני זוממי זוממין (שמא יתחייב בעל דין על פי עדים, וישכיר שנים להזימן; לפיכך צריך שנים אחרים בעיד שיתיראו אלו מהם: "אם נבוא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזימו אותנו") - הרי מאה וארביסר, ותניא: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה: בית דין מכין ועונשין (בית דין והגבאין מחלקין להם והוי להו תלת מילי), וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה (טעמא מפרש ב'השותפין' (בבא בתרא ח:)), ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית הכסא, רופא (למול תינוקות) ואומן (מקיד דם) ולבלר (לכתוב ספרים) וטבח ומלמד תינוקות ([נראה שרש"י לא גרס 'וטבח', אלא גרס] בית דין מכין וחובשין [ופירש:] הא חשבין להו לעיל, דאיכא סנהדרין גובין ומחלקין [גירסתנו: 'ועונשין'] הוי להו חמשה משיאת דבצרי לעיל רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל הני); משום רבי עקיבא אמרו: אף מיני פירא, מפני שמיני פירא מאירין את העינים.

ר' נחמיה אומר וכו' [מאתיים ושלשים כנגד שרי עשרות]:
תניא: רבי אומר

(סנהדרין יח, א)

מאתים ושבעים ושבעה (מאתים ושלשים כרבי נחמיה, ועוד מ"ז: שאם יתחלקו בית דין: י"א מזכין ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר "איני יודע" - יוסיפו מאלו מ"ז עד שבעים, כדאמרינן ב'היו בודקין' (לקמן מ). שמוסיפין שנים על הכ"ג: אם יזכוהו שניהם - הרי י"ג מזכין ואחד עשר מחייבין - זכאי, ואם יחייבוהו - חייב, דאיכא הטייה לרעה על פי שנים; ואם יחלקו - צריך עוד להוסיף שנים, וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן) !

והתניא: רבי אומר מאתים שבעים ושמונה?
לא קשיא: הא רבי יהודה הא רבנן.

תנו רבנן: (שמות יח, כא) [ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע] ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות: שרי אלפים - שש מאות (היו שהרי שש מאות אלף רגלי); שרי מאות - ששת אלפים; שרי חמשים - שנים עשר אלף; שרי עשרות - ששת ריבוא; נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות.

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה